

Περιφέρεια Θεσσαλίας
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Ε.Π. Περιφέρειας Θεσσαλίας

Στάδιο Α΄

1η Ενότητα: Εισαγωγή - Εφαρμογή των αρχών και της φιλοσοφίας
ΟΧΕ στον σχεδιασμό της Πολιτιστικής - Τουριστικής Διαδρομής

«Εκπόνηση Επιχειρησιακού Σχεδίου Ολοκληρωμένης Χωρικής
Επένδυσης Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού στη Θεσσαλία»

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2018

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

Κατάλογος Χαρτών	3
Κατάλογος Εικόνων	3
Κατάλογος Πινάκων	4
Σκοπός του Παραδοτέου	5
Περιεχόμενο του Παραδοτέου.....	5
1. Εισαγωγή — Εφαρμογή των αρχών και της φιλοσοφίας ΟΧΕ στον σχεδιασμό της Πολιτιστικής – Τουριστικής Διαδρομής	5
1.1 Σύνδεση της ΟΧΕ με τη φιλοσοφία και τις πρακτικές του Πολιτιστικού Τουρισμού 5	
Θεσμικό πλαίσιο της Ο.Χ.Ε.....	5
Σκοπιμότητα της Ο.Χ.Ε. ως εργαλείο χωρικής ανάπτυξης.....	6
Πολιτιστικός Τουρισμός – Φιλοσοφία και Πρακτικές.....	7
Σκοπιμότητα της ΟΧΕ στην Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού Θεσσαλίας.....	10
1.2 Ανάλυση τάσεων και δεδομένων στον παγκόσμιο και εγχώριο Πολιτιστικό Τουρισμό και προσδιορισμός προφίλ πολιτιστικών τουριστών.....	12
Τάσεις στον παγκόσμιο Πολιτιστικό Τουρισμό.....	12
Τάσεις στον εγχώριο Πολιτιστικό Τουρισμό	14
Προφίλ Πολιτιστικών Τουριστών	19
1.3 Ανάλυση τουριστικής προσφοράς και ζήτησης του Πολιτιστικού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας	21
Τουριστική Προσφορά	21
Τουριστική Ζήτηση	29
Προσφορά για ζήτηση για τους ονοματισμένους πολιτιστικούς πόρους της Διαδρομής	35
1.4 Προσδιορισμός της Περιοχής Παρέμβασης της ΟΧΕ Πολιτιστικής – Τουριστικής Διαδρομής	45
Γενικά.....	45
Χωρικό πρότυπο της κύριας Διαδρομής	47
Πόλοι	48
Κόμβοι	50
1.5 Ανάλυση των αναπτυξιακών αναγκών και του δυναμικού της Διαδρομής στο πλαίσιο του ΠΤ.....	50
Ανάλυση των αναπτυξιακών αναγκών και δυναμικού	50
1.6 Αποτύπωση της διαδρομής.....	56
Πληθυσμός	56
Οικονομία.....	57

Δίκτυα Μεταφορών.....	62
Φυσικό Περιβάλλον	66
Τουρισμός.....	73
Υγεία	76
Διοικητική Δομή	76
Αναφορές	78
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	84
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ	90

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1. Πρωτογενής προσφορά Πολιτιστικού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας ..	91
Χάρτης 2. Περιοχές και άξονες τουριστικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Θεσσαλίας	92
Χάρτης 3 Αποτύπωση του εννοιολογικού άξονα της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας	93
Χάρτης 4. Περιοχές, άξονες τουριστικής ανάπτυξης και πολιτιστικοί πόροι στην Περιφέρεια Θεσσαλίας	94
Χάρτης 5. Περιοχές του Δικτύου NATURA 200	95

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1. Διεθνείς αφίξεις τουριστών 2012-16, πηγή: OECD, 2018 και ιδία επεξεργασία	12
Εικόνα 2. Δαπάνη ανά Επίσκεψη, Δαπάνη ανά Διανυκτέρευση, Μέση Διάρκεια Παραμονής 2017, πηγή: Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2018	15
Εικόνα 3. Αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα ανά μήνα, 2012	16
Εικόνα 4. Κατανομή πολιτιστικών τουριστών στην Ελλάδα σε ηλικιακές ομάδες, Πηγή: INΣΕΤΕ, 2015.....	16
Εικόνα 5. Περιοχές προορισμού πολιτιστικών τουριστών στην Ελλάδα, πηγή: INΣΕΤΕ, 2015	17
Εικόνα 6. Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών, Άξονας 7. Πηγή: European Commission	25
Εικόνα 7. Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών, Άξονας 22. Πηγή: European Commission	26
Εικόνα 8. Διευρωπαϊκά Δίκτυα, Άξονας 29	26
Εικόνα 9. Αφίξεις στα αεροδρόμια Σκιάθου - Ν. Αγχιάλου, Πηγή: (Γούσιος κ.ά., 2013).....	32
Εικόνα 10. Διάγραμμα επισκεπτών ανά μήνα 2013 - 2017 στους αρχαιολογικούς χώρους Διμηνίου και Σέσκλου	42
Εικόνα 11. Η πληθυσμιακή πυραμίδα της Περιφέρειας Θεσσαλίας, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011.....	57
Εικόνα 12. Επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού στους Δήμους που περιέχουν την Διαδρομή, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011	57
Εικόνα 13. Κατανομή απασχολούμενων στην ευρύτερη Περιοχής Παρέμβασης κατά Τομέα	59
Εικόνα 14. Μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας για την Ελλάδα, 2001 - 2018.....	60
Εικόνα 15. Σιδηροδρομική υποδομή στην Ελλάδα	63
Εικόνα 16. Διάγραμμα διακινηθέντων επιβατών 2000 - 2017 στο λιμάνι του Βόλου	63
Εικόνα 17. Σύνολο διακινηθέντων επιβατών στα υπόλοιπα λιμάνια της Περιφέρειας Θεσσαλίας	64

Εικόνα 18. Ποσοστό επιβατών κρουαζιερόπλοιων ανά λιμάνι 2013 - 2017	65
Εικόνα 19. Σύνολο αφίξεων εσωτερικού και διεθνών 2010 - 2017	65
Εικόνα 20: Περιοχές NATURA 2000 στην ευρύτερη περιοχή της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού	73
Εικόνα 21. Βασικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης του τουρισμού. Πηγή: Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, 2009.....	76

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1. Ποσοστιαία Κατανομή Επισκέψεων, Διανυκτερεύσεων και Εισπράξεων εισερχόμενων ταξιδιωτών ανά Περιφέρεια, 2017	14
Πίνακας 2. Επισκέπτες σε Αρχαιολογικούς χώρους 2013-2017	18
Πίνακας 3. Επισκέπτες σε Μουσεία 2013-2017.....	18
Πίνακας 4 Ξενοδοχειακό δυναμικό 2017	27
Πίνακας 5. Μεταβολή αριθμού και κατηγορίας κλινών 2016 – 2017	28
Πίνακας 6 Ενοικιαζόμενα δωμάτια 2017	28
Πίνακας 7. Βασικά Μεγέθη Εισερχόμενου Τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας 2017 ...	29
Πίνακας 8. Μέση Διάρκεια Παραμονής σε ημέρες ανά Περιφέρεια	30
Πίνακας 9. Ποσοστό κλινών ξενοδοχειακών μονάδων και ενοικιαζόμενων δωματίων στο σύνολο της χώρας	30
Πίνακας 10. Κατάπλοι κρουαζιερόπλοιων και αριθμός επιβατών κρουαζιερόπλοιων στα λιμάνια της Περιφέρειας Θεσσαλίας.....	32
Πίνακας 11. Επισκέπτες σε Μουσεία / Αρχαιολογικούς χώρους 2012-2017	32
Πίνακας 12. Επισκέπτες σε αρχαιολογικούς χώρους 2008-2018	33
Πίνακας 13. Επισκέπτες σε μουσεία 2008-2018.....	34
Πίνακας 14. Σημαντικά σπήλαια της Ελλάδας ανά Νομό.....	43
Πίνακας 15. Πληθυσμός στην Διαδρομή	56
Πίνακας 16. Τομέας απασχόλησης ανά Περιφερειακή Ενότητα	58
Πίνακας 17. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ των Νομών της Θεσσαλίας ως ποσοστό του Εθνικού (προσωρινά στοιχεία 2015)	59
Πίνακας 18. Εργατικό δυναμικό (σε χιλιάδες) και ποσοστό (%) ανεργίας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας 2013 – 2017	60
Πίνακας 19. Ποσοστό ανεργίας ανά Περιφέρεια το 2017	60
Πίνακας 20. Συνολική Αξιολόγηση των Φαινομένων Έξαρσης Κοινωνικού Διαχωρισμού & Φτώχειας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας ανά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο	61
Πίνακας 21. Διακινηθέντες επιβάτες ανά λιμάνι.....	64
Πίνακας 22. Κατάπλοι κρουαζιερόπλοιων και αριθμός επιβατών κρουαζιερόπλοιων ανά λιμάνι.....	64
Πίνακας 23. Διεθνείς αφίξεις και αφίξεις εσωτερικού των αερολιμένων Ν. Αγχιάλου και Σκιάθου.....	65
Πίνακας 24: Περιοχές NATURA 2000 στην ευρύτερη περιοχή της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού (Πηγή: ΥΠΕΚΑ)	67
Πίνακας 25: Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) στην περιοχή μελέτης της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού (Πηγή: ΦΙΛΟΤΗΣ, 2018).....	69
Πίνακας 26. Στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας σε ξενοδοχειακά καταλύματα τα έτη 2010-2017 ανά Περιφερειακή Ενότητα στην Θεσσαλία	84

Πίνακας 27. Στοιχεία αφίξεων και διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα τα έτη 2010-2017 ανά Περιφέρεια	85
Πίνακας 28. Μουσεία, συλλογές, ιστορικοί τόποι	85
Πίνακας 29. Κάστρα της Θεσσαλίας.....	86
Πίνακας 30. Δραστηριότητες στην Θεσσαλία.....	86
Πίνακας 31. Σημαντικότερα σπήλαια της Θεσσαλίας	87
Πίνακας 32. Χρονοαποστάσεις ενδοπεριφερειακά και διαπεριφερειακά οδικώς (εκτός από το Βόλος – Σκιάθος).....	88
Πίνακας 33. Επίπεδο εκπαίδευσης στην Διαδρομή.....	89

Σκοπός του Παραδοτέου

Στόχος του έργου είναι να υποστηριχθεί η Ε.Υ.Δ. στην εξειδίκευση του εργαλείου των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (Ο.Χ.Ε.) στην προτεινόμενη από το ΠΕΠ Περιφέρειας Θεσσαλίας 2014 - 2020 Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού. Σκοπός της 1^{ης} Ενότητας είναι να περιγράψει την προτεινόμενη Διαδρομή, τις ανάγκες και δυνατότητές της εντάσσοντάς τη στο γενικότερο διεθνές και εγχώριο πλαίσιο που την επηρεάζει.

Περιεχόμενο του Παραδοτέου

Η ανάλυση στο παρόν 1^ο παραδοτέο αντλεί δεδομένα από δευτερογενείς πηγές. Από σχέδια, μελέτες και υλικό που παρείχε στον Ανάδοχο η Ε.Υ.Δ., καθώς και υλικό που προέκυψε από την έρευνα του Αναδόχου. Το παρόν παραδοτέο περιλαμβάνει την περιγραφή των Ο.Χ.Ε. ως αναπτυξιακών εργαλείων και την ανάλυση των παραμέτρων του Πολιτιστικού Τουρισμού σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε ανάλυση της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης Πολιτιστικού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και ορίστηκε η μεθοδολογία – προδιαγραφές με συγκεκριμένα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία θα προσδιοριστούν οι σημαντικότεροι κεντρικοί και περιφερειακοί πόλοι. Τέλος, αναλύθηκαν τα Πλεονεκτήματα, Μειονεκτήματα, Ευκαιρίες και Απειλές (SWOT) της Διαδρομής και αποτυπώθηκαν τα επιμέρους δεδομένα της σε σχέση με τον πληθυσμό, την οικονομία, τα δίκτυα μεταφορών, τις περιοχές προστασίας, τον τουρισμό, τις υποδομές υγείας και τη διοικητική δομή στην οποία εντάσσεται.

1. Εισαγωγή — Εφαρμογή των αρχών και της φιλοσοφίας ΟΧΕ στον σχεδιασμό της Πολιτιστικής – Τουριστικής Διαδρομής

1.1 Σύνδεση της ΟΧΕ με τη φιλοσοφία και τις πρακτικές του Πολιτιστικού Τουρισμού

Θεσμικό πλαίσιο της Ο.Χ.Ε.

Στη συνέχεια γίνεται σύντομη αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο των Ο.Χ.Ε.¹, την δομή και την φύση τους ως αναπτυξιακού εργαλείου, ώστε να είναι σαφείς οι αρχές και η φιλοσοφία τους για την εφαρμογή τους στην περίπτωση της Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας.

¹ Περισσότερες λεπτομέρειες στην Εγκύκλιο ΓΓΔΕ-ΕΣΠΑ / ΕΥΣΣΑ α.π. 81168/ ΕΥΣΣΑ 1796/ 30-07-2015 περί Σχεδιασμού, υλοποίησης και παρακολούθησης των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων ως εργαλείων Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης, των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της προγραμματικής περιόδου 2014-2020.

Αρχικά, οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις ορίζονται μέσα από συγκεκριμένο Θεσμικό Πλαίσιο που περιλαμβάνει:

- Τον Γενικό Κανονισμό περί καθορισμού κοινών διατάξεων για τα ΕΔΕΤ 1303/2013:
  - ο Άρθρο 15 (2) (α) (i) περί του περιεχομένου της Εταιρικής Σχέσης σε ότι αφορά στις ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις
  - ο Άρθρο 36, νομική βάση της χρήσης των Ο.Χ.Ε.
  - ο Άρθρο 96 (3) (β, γ) περιεχόμενο των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων σε ότι αφορά στις Ο.Χ.Ε.
  - ο Άρθρο 123 (6) (7) περί ορισμού Ενδιάμεσου Φορέα Παράρτημα Ι (3.3) ενθάρρυνση ολοκληρωμένων προσεγγίσεων
  - ο Παράρτημα Ι (6) ρυθμίσεις για να αντιμετωπιστούν καίριες εδαφικές προκλήσεις
- Τον Νόμο για το Σύστημα Διαχείρισης, Ελέγχου και Εφαρμογής Ν. 4314/2014, άρθρο 13
- Την Μελέτη ITI Scenarios, η οποία περιγράφει πιθανές περιπτώσεις Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων (European Commision, 2015).

Σε συνέχεια των παραπάνω, με την Εγκύκλιο ΑΠ 81168 / ΕΥΣΣΑ 1796 / 30/7/2015 (Εγκύκλιος Σχεδιασμού, υλοποίησης και παρακολούθησης των Ολοκληρωμένων Χωρικών Επενδύσεων ως εργαλείων Ολοκληρωμένης Χωρικής Ανάπτυξης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της προγραμματικής περιόδου 2014-2020) του Υπ. Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού ορίζεται ότι οι Περιοχές Παρέμβασης των Ο.Χ.Ε. αφορούν τις παρακάτω περιπτώσεις περιοχών:

- Υπο-περιφερειακές/αστικές περιοχές με ειδικά χαρακτηριστικά και προκλήσεις.
- Δια-περιφερειακές περιοχές με ομοιογενή χαρακτηριστικά και κοινές προκλήσεις, αλλά και προβλήματα που απαντώνται στις μειονεκτικές γεωγραφικές περιοχές του ελληνικού χώρου. Επιπλέον, ΟΧΕ θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στα όρια διασυνοριακών περιοχών.
- Περιοχές τομεακών παρεμβάσεων και δράσεων που εντάσσονται σε ολοκληρωμένη χωρική στρατηγική/ σχέδιο.
- Περιοχές που ορίζονται στα Περιφερειακά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.
- Περιοχές με χρηματοδότηση από Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.

Σκοπιμότητα της Ο.Χ.Ε. ως εργαλείο χωρικής ανάπτυξης

Οι Ο.Χ.Ε. αποτελούν ένα εργαλείο χωρικής ανάπτυξης, μέσω του οποίου είναι δυνατό να εφαρμοστούν αναπτυξιακές στρατηγικές για συγκεκριμένες χωρικές ενότητες με κοινά αναπτυξιακά προβλήματα ή δυνατότητες. Είναι μέσο αντιμετώπισης των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων με χωρική διάσταση, που χαρακτηρίζεται από την ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των προβλημάτων και έχει τη δυνατότητα να αναδείξει – ενισχύσει σημαντικές αναπτυξιακές δυνατότητες που παρουσιάζονται ή αδρανή συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Οι Ολοκληρωμένες Χωρικές Επενδύσεις έρχονται να αντιμετωπίσουν ένα σύνολο προκλήσεων, οι οποίες σύμφωνα με το Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020² είναι:

- Η προώθηση της ανταγωνιστικότητας, της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας με τελικό στόχο την επίτευξη απασχόλησης, κοινωνικής συνοχής και διατήρησης των πόρων.
- Η παραγωγική ανασύνταξη στις ζώνες εκτεταμένης αποδιάρθρωσης των τοπικών ή περιφερειακών παραγωγικών συστημάτων.
- Η εξισορρόπηση των ενδο-περιφερειακών ανισοτήτων και της μονοκεντρικότητας του ελληνικού οικονομικού και κοινωνικού χώρου, καταπολέμηση της ανοργάνωτης αστικής διάχυσης και των παραδοσιακών ανισοτήτων που σχετίζονται με τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά και τις ειδικές προκλήσεις σε ειδικές ομάδες πληθυσμού, αντιμετώπιση στην καταλληλότερη κλίμακα της κλιματικής αλλαγής και των δημογραφικών προκλήσεων.

Στην περίπτωση της Περιφέρειας Θεσσαλίας τις παραπάνω προκλήσεις καλείται να αντιμετωπίσει και η Ο.Χ.Ε., στο χωρικό επίπεδο της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού, με σκοπό να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης τόσο για τις ίδιες τις περιοχές που θα αφορά όσο και για ολόκληρη την Περιφέρεια.

Για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής της Ο.Χ.Ε. προβλέπεται ότι τα βασικά στοιχεία μιας ΟΧΕ είναι :

- Καθορισμένη Περιοχή Παρέμβασης με συγκεκριμένα όρια.
- Ολοκληρωμένη Χωρική Στρατηγική Ανάπτυξης.
- Ένα συνεκτικό σύνολο δράσεων, οι οποίες πρέπει να συνεργούν για την επίτευξη του σκοπού της Ο.Χ.Ε..
- Ειδικές Ρυθμίσεις Διακυβέρνησης για τη διαχείριση της Ο.Χ.Ε..

Χαρακτηριστικό στοιχείο των Ο.Χ.Ε. είναι η χωρική εξειδίκευσή τους. Στη περίπτωση της Περιφέρειας Θεσσαλίας ο ορισμός της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού ενέχει τον γεωγραφικό περιορισμό, όμως δίνεται η δυνατότητα της ολιστικής προσέγγισης του Σχεδίου Δράσης, καθώς μέσα από την Ο.Χ.Ε. ξεπερνούνται οι περιορισμοί των ΕΠ και των Ευρωπαϊκών Ταμείων. Η συγχρονισμένη και συντονισμένη χρηματοδότηση των επιλεγμένων δράσεων θα δημιουργήσει θετικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα σε ένα ευρύτερο σύνολο δραστηριοτήτων που θα ξεπερνά τα γεωγραφικά όρια της Διαδρομής. Στο Σχέδιο Δράσης της Ο.Χ.Ε. είναι δυνατό να προβλεφθούν πόροι από περισσότερα από ένα Ευρωπαϊκά Ταμεία και Επιχειρησιακά Προγράμματα. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός ευέλικτου χρηματοδοτικού μηχανισμού, που ξεπερνά περιορισμούς όπως οι επιμέρους Θεματικοί Στόχοι και Χρηματοδοτικές Προτεραιότητες της κάθε πηγής χρηματοδότησης.

Πολιτιστικός Τουρισμός – Φιλοσοφία και Πρακτικές

Αν και ακριβής και καθολικά αποδεκτός ορισμός για τον «πολιτιστικό τουρισμό» δεν υπάρχει, μπορούμε να δεχτούμε ότι είναι «η μετακίνηση ανθρώπων σε πολιτιστικά αξιοθέατα μακριά από τη συνήθη κατοικία τους, με στόχο τη συλλογή νέων πληροφοριών και εμπειριών για την κάλυψη των πολιτιστικών τους αναγκών» (Borowiecki & Castiglione, 2012). Άλλοι ορισμοί περιγράφουν τον Πολιτιστικό Τουρισμό ως τον τουρισμό όπου «οι ταξιδιώτες μαθαίνουν για την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά των άλλων» ή

---

² <https://www.espa.gr/el/Pages/elibraryFS.aspx?item=2033>

«οποιαδήποτε ταξιδιωτική δραστηριότητα δίνει» ... «την εμπειρία να ανακαλύψουν τους τρόπους ζωής άλλων ανθρώπων» ... «την πρόσβαση σε μέρη αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος αλλά και ιστορικής, αρχαιολογικής και κάθε άλλης πολιτιστικής αξίας...» (Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων και Comune di Cellino San Marco, 2013; Καφούρος, 2015; Mousavi, Doratli, Mousavi, & Moradiahari, 2016). Στην περίπτωση της Ελλάδας θα μπορούσε να οριστεί και ως ο τουρισμός που δεν στηρίζεται αποκλειστικά στον ήλιο και τη θάλασσα, ακολουθώντας διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης από αυτό που έχει εδραιωθεί τις τελευταίες δεκαετίες.

Ανεξαρτήτως ορισμού, το κύριο χαρακτηριστικό του Πολιτιστικού Τουρισμού είναι το κίνητρο των μετακινήσεων. Αυτό είναι οι επισκέψεις σε μνημεία πολιτισμού και γενικότερα σε πόρους πολιτιστικής κληρονομιάς. Με τον όρο πόροι πολιτιστικής κληρονομιάς εννοούνται οι υλικοί πόροι και οι άυλοι. Δηλαδή, αρχαιολογικοί χώροι, ιστορικά μνημεία, δομημένο περιβάλλον ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας αλλά και πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως μουσική, χορός, θέατρο κλπ.

Επιγραμματικά, στο σύνολο των αξιοθέατων που προσελκύουν τους τουρίστες του πολιτιστικού τουρισμού περιλαμβάνονται:

- αρχαιολογικοί χώροι και μουσεία
- ιστορικοί τόποι
- αρχιτεκτονικά έργα (ερείπια, διάσημα κτήρια, ολόκληρες πόλεις και χωριά),
- ζωγραφική, γλυπτική, χειροτεχνία, αίθουσες τέχνης, φεστιβάλ, καλλιτεχνικά δρώμενα
- μουσική και χορός (κλασικός, παραδοσιακός, σύγχρονος),
- θέατρο, κινηματογράφος
- σπουδές γλώσσας και λογοτεχνίας, περιοδείες, εκδηλώσεις
- θρησκευτικές εκδηλώσεις, προσκυνήματα,
- ζωολογικοί κήποι,
- ολόκληροι (παραδοσιακοί ή πρωτόγονοι) πολιτισμοί και υπο-πολιτισμοί (Καφούρος, 2015; Borowiecki & Castiglione, 2012).

Οι κύριοι ποιοτικοί παράγοντες του πολιτιστικού τουρισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής (Richards, 2014):

- Αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον λαϊκό πολιτισμό ή την «καθημερινή κουλτούρα» του προορισμού.
- Αυξανόμενη κατανάλωση άυλης κληρονομιάς μαζί με μουσεία και μνημεία.
- Ο αυξανόμενος ρόλος για τις τέχνες στον πολιτιστικό τουρισμό.
- Αυξημένη σύνδεση μεταξύ τουρισμού και δημιουργικότητας, καθώς και ανάπτυξη του «δημιουργικού τουρισμού».
- Αυξανόμενη ζήτηση για πολιτιστική κατανάλωση.

Επιπροσθέτως, σημαντικοί παράγοντες για την επιτυχή λειτουργία του μοντέλου του Πολιτιστικού Τουρισμού φαίνεται από μελέτες ότι είναι (Borowiecki & Castiglione, 2012):

- η ελκυστικότητα των διάφορων πολιτιστικών πόρων
- τα χαρακτηριστικά του Πολιτιστικού Τουρίστα
- η αναγνώριση των διάφορων ομάδων πολιτιστικών τουριστών .

Η πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου είναι μεν η πιο σημαντική πηγή έλξης τουριστών, καθώς ο τουρισμός και ο πολιτισμός έχουν υπάρξει άρρηκτα συνδεδεμένοι στην Ευρώπη

από τον 17ο αιώνα (Καφούρος, 2015), όμως δεν αρκεί η ύπαρξή της και μόνο για να λειτουργήσει ένα μοντέλο ανάπτυξης του τουρισμού που θα στηρίζεται στο δίπολο Πολιτισμός – Τουρισμός. Απαιτείται μια διαλεκτική σχέση μεταξύ τους κατά την οποία από την μια μεριά η ευάλωτη πολιτιστική κληρονομιά θα προστατεύεται και θα αναδεικνύεται και από την άλλη θα προσφέρεται επαρκής ικανοποίηση των αναγκών των επισκεπτών ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες τους. Με τον τρόπο αυτό ο Πολιτισμός και ο Τουρισμός μπορούν να είναι αμοιβαία επωφελείς ο ένας για τον άλλο. Η σχέση αυτή, η δυναμική αλληλεπίδραση πολιτιστικής κληρονομιάς και τουρισμού, περιγράφεται από την Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού (Δημητσάντου Κρεμέζη, 2002) σκοπεύοντας να «επιτευχθεί η βιωσιμότητα της τουριστικής βιομηχανίας και να εξασφαλιστεί η προστασία των πολιτιστικών πόρων για τις μέλλουσες γενιές».

Οι πρακτικές που ακολουθούνται για την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων ως πόρους Πολιτιστικού Τουρισμού και αναφέρονται από την Κόνσολα (2013) είναι:

- κλασικές μέθοδοι,
  - επεμβάσεις με έργα συντήρησης, αποκατάστασης, επανάχρησης κτιρίων ή και επιστημονικά τεκμηριωμένης ανακατασκευής,
  - οργάνωση μόνιμων ή περιοδικών εκθέσεων,
  - έκδοση φυλλαδίων, οδηγών, ψηφιακού υλικού, οργάνωση ξεναγήσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων,
- τα Κέντρα Μεθερμηνεύσης της Κληρονομιάς (Heritage Interpretation Centers),
- τα Κέντρα Πληροφόρησης Επισκεπτών
- και τα Πολιτιστικά Δίκτυα (Πολιτιστικές Διαδρομές, Δίκτυα Μουσείων, Δίκτυα Φεστιβάλ).

Οι κλασικές μέθοδοι περιλαμβάνουν μέσα που έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως και αποτελούν παραδοσιακές πρακτικές στην ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων και την μετάδοση των πληροφοριών στον επισκέπτη.

Τα Κέντρα Μεθερμηνεύσης της Κληρονομιάς είναι κατά κύριο λόγο εγκαταστάσεις εφαρμογών σε ειδικό κέντρο, όπου χρησιμοποιούνται σύγχρονες τεχνολογικές εφαρμογές. Τέτοιες είναι οι εφαρμογές εικονικής αναπαράστασης αντικειμένων, εικονικής απεικόνισης χώρων ή περιήγησης (virtual tours), εφαρμογές εικονικής πραγματικότητας (virtual reality), που παρέχουν στον επισκέπτη την εμπειρία της «εμβύθισης» (immersion), διαδραστικές εγκαταστάσεις, πολυμεσικές παρουσιάσεις κλπ. Με τον τρόπο αυτό μεταδίδονται οι πληροφορίες με πιο εύληπτο και ευχάριστο τρόπο και εμπλέκονται ενεργά οι επισκέπτες. Γνωστά παραδείγματα είναι το Mackintosh Centre στη Γλασκώβη, το Jorvik Viking Centre στο Γιορκ της Αγγλίας, το Exploratorium στο Σαν Φραντσίσκο και το Malta Migration Museum στην Μάλτα.

Τα Κέντρα Πληροφόρησης Επισκεπτών περιλαμβάνουν εξειδικευμένες εφαρμογές νέων τεχνολογιών όπως προβολές βίντεο, οθόνες αφής, διαδραστικές πλατφόρμες εικονικής περιήγησης.

Παράλληλα όμως, σημαντικές είναι οι πρακτικές δικτύωσης στη βάση διαδρομών, οι οποίες είναι θεματικές ανάλογα με την περίπτωση. Έτσι, υπάρχουν οι Πολιτιστικές Διαδρομές ανάμεσα σε μνημεία και πολιτιστικούς χώρους, τα δίκτυα μουσείων και τα δίκτυα φεστιβάλ.

Οι Πολιτιστικές Διαδρομές είναι περιηγήσεις σε τόπους με κοινό κεντρικό θέμα, που το συνδετήριο στοιχείο μπορεί να είναι το είδος των μνημείων (αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, θρησκευτικά κ.λπ.) ή η χρονική περίοδος που ανήκουν ή και η γεωγραφική τους κατανομή. Οι τόποι αυτοί είναι πόλοι – σταθμοί της διαδρομής και έχουν πραγματοποιηθεί σε αυτούς ενέργειες ανάδειξης, διαχείρισης, λειτουργίας και προβολής.

Το Δίκτυο Μουσείων είναι μια θεματική πολιτιστική διαδρομή, η οποία συνδέει τα μουσεία μιας γεωγραφικής περιοχής. Επιπρόσθετα, υπάρχει ο όρος Συνοικίες Μουσείων (Museum Quarters), όπως της Βιέννης και του Άμστερνταμ, ενώ είναι γνωστό και το Φεστιβάλ της Όχθης των Μουσείων στη Φρανκφούρτη.

Τα Δίκτυα Φεστιβάλ χρησιμοποιούνται σήμερα για την προβολή και τη διασύνδεση διεθνών και μικρότερης εμβέλειας φεστιβάλ. Γνωστά δίκτυα είναι το European Festival Association και το World Festival Network, τα οποία προωθούν τη συνεργασία και βελτιώνουν την αναγνωρισιμότητα ενός φεστιβάλ.

Άλλες πρακτικές που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια του Πολιτιστικού Τουρισμού είναι οι περιοδικές εκθέσεις, οι θεματικές παρουσιάσεις, άλλες παράλληλες εκδηλώσεις και ειδικά προγράμματα πολιτιστικού τουρισμού (χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της γενέτειρας του Σαίξπηρ στο Στράτφορντ) (Καφούρος, 2015).

Σε κάθε περίπτωση είναι σημαντική η Χάρτα της Θεσσαλίας για τον Βιώσιμο Πολιτιστικό Τουρισμό (European Cultural Tourism Network, 2016). Η Χάρτα ορίζει δώδεκα (12) θεματικές κατηγορίες καλών πρακτικών σε ό,τι αφορά:

- την κλιματική αλλαγή
- την προσβασιμότητα στην πολιτιστική κληρονομιά
- αποτελεσματικές συνεργασίες
- τις κοινότητες στους προορισμούς και τον υπεύθυνο τουρισμό
- τα ποιοτικά κριτήρια
- την πληροφόρηση επισκεπτών
- το μάρκετινγκ του τόπου
- τις πολιτιστικές διαδρομές
- την σιδηροδρομική κληρονομιά
- τα τοπικά προϊόντα και τη γαστρονομία
- τις παραδοσιακές δεξιότητες και επαγγέλματα
- την ποδηλασία για τους τουρίστες.

Σκοπιμότητα της ΟΧΕ στην Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού Θεσσαλίας

Ο σκοπός της Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού στη Θεσσαλία είναι η αξιοποίηση της πολιτιστικής ή και της φυσικής κληρονομιάς, προκειμένου να αποτελέσει μοχλό ανάπτυξης τόσο για τις ίδιες τις περιοχές που θα αφορά, όσο και για ολόκληρη την Περιφέρεια.

Η δυναμική αλληλεπίδραση ανάμεσα στον Πολιτισμό και τον Τουρισμό, η προστασία που επιδιώκει ο πρώτος σε σχέση με την οικονομική αποτελεσματικότητα που απαιτεί ο δεύτερος, δημιουργεί σημεία τριβής (Κωστάκης, 2003). Η χρήση του εργαλείου της Ο.Χ.Ε. στην περίπτωση της Διαδρομής προσφέρεται για την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων πολυτομεακού χαρακτήρα που προκύπτουν, δημιουργώντας ένα χρηματοδοτικό πλαίσιο που αποτελείται από πολλαπλές πηγές χρηματοδότησης, που

καλείται να εξυπηρετήσει τον πολυθεματικό χαρακτήρα των παρεμβάσεων που απαιτούνται. Όπως προβλέπεται από το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014 – 2020, η ΟΧΕ αναμένεται να δημιουργήσει πολλαπλασιαστικά οφέλη τόσο εντός της γεωγραφικής της περιοχής όσο και στην ευρύτερη συνδέοντας τις ανατολικές με τις δυτικές περιοχές δρώντας συνεργατικά.

Αναλυτικότερα, η ΟΧΕ Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού στη Θεσσαλία είναι σκόπιμη διότι καλείται να αντιμετωπίσει προκλήσεις που έχουν σχέση με την ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων, τις ανάγκες των καταναλωτών του Πολιτιστικού Τουρισμού και την επιχειρηματικότητα. Ειδικότερα, υπάρχει η ανάγκη να αντιμετωπιστούν:

- η μικρή αναγνωρισιμότητα των πολιτιστικών πόρων που περιλαμβάνει η Διαδρομή,
- ο διεθνής και εγχώριος ανταγωνισμός,
- η έλλειψη δικτύωσης ανάμεσα στους πολιτιστικούς πόρους που περιλαμβάνει η Διαδρομή και η μη κοινή προβολή τους,
- οι ελλείψεις στην πρόσβαση π.χ. πρόσβαση στο αρχαίο θέατρο Φθιωτιδών Θηβών,
- η έλλειψη κατάρτισης των εργοδοτών κι εργαζομένων,
- η περιορισμένη επιχειρηματικότητα γύρω από τους έξι (6) ονοματισμένους πόλους της Διαδρομής,
- οι ελλείψεις στην ποιότητα του ξενοδοχειακού δυναμικού,
- οι ελλείψεις στις υποστηρικτικές του τουρισμού υπηρεσίες,
- προκλήσεις που έχουν σχέση με το προφίλ των πολιτιστικών τουριστών, όπως αναλύεται στη συνέχεια,
  - είναι η απουσία διαδικτυακής προβολής,
  - η έλλειψη ηλεκτρονικών υπηρεσιών για έκδοση εισιτηρίων,
  - η έλλειψη ψηφιακών εφαρμογών και σύγχρονων μέσων ανάδειξης των πολιτιστικών πόρων (εικονικής περιήγησης, επαυξημένης πραγματικότητας κλπ),
  - η έλλειψη άλλων διαδραστικών μέσων.

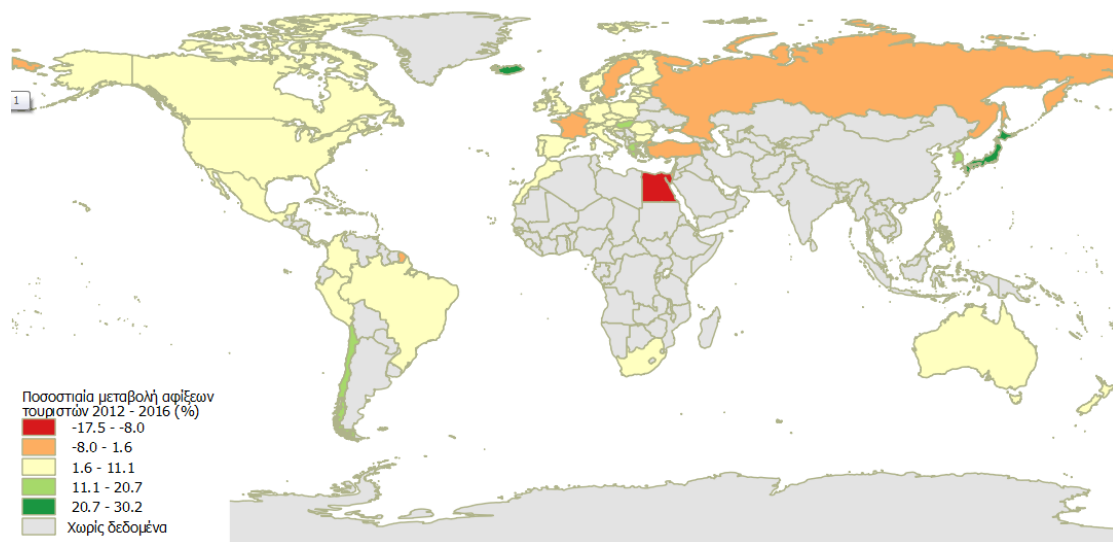
Με βάση τα παραπάνω οι παρεμβάσεις στο πλαίσιο της ΟΧΕ είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν

- αποκατάσταση και κοινή προβολή πολιτιστικών πόρων,
- τη σύνδεση της Διαδρομής με άλλα στοιχεία φυσικής κληρονομιάς ή τουριστικού ενδιαφέροντος,
- τον εμπλουτισμό της Διαδρομής με στοιχεία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (μυθολογία, γαστρονομία) για την ενδυνάμωση της ελκυστικότητας των πολιτιστικών πόρων,
- την αντιμετώπιση θεμάτων προσβασιμότητας,
- την ενίσχυση υποδομών επισκεπτών,
- την ενίσχυση της χρήσης σύγχρονων τεχνολογικών και ψηφιακών μέσων,
- την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας,
- την κατάρτιση των εργοδοτών κι εργαζομένων.

1.2 Ανάλυση τάσεων και δεδομένων στον παγκόσμιο και εγχώριο Πολιτιστικό Τουρισμό και προσδιορισμός προφίλ πολιτιστικών τουριστών

Τάσεις στον παγκόσμιο Πολιτιστικό Τουρισμό

Γενικά ο τουρισμός κατέχει μεγάλο μερίδιο στην παγκόσμια οικονομία και είναι από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους κλάδους. Παίζει σημαντικό ρόλο στην δημιουργία θέσεων εργασίας, καθώς είναι κλάδος έντασης εργασίας, στα έσοδα και στην προστιθέμενη αξία των οικονομιών παγκοσμίως. Συμβάλει κατά μέσο όρο 4.2% του ΑΕΠ, 6.9% της απασχόλησης και 21.7% της εξαγωγής υπηρεσιών στις χώρες του Ο.Ο.Σ.Α. (OECD, 2018). Σε παγκόσμιο επίπεδο οι αφίξεις τουριστών αυξήθηκαν, φτάνοντας πάνω από 1,2 δισεκατομμύρια το 2016.

Εικόνα 1. Διεθνείς αφίξεις τουριστών 2012-16, πηγή: OECD, 2018 και ιδία επεξεργασία

Πιο συγκεκριμένα, από τα στοιχεία του Ο.Ο.Σ.Α. φαίνεται ότι 14 κράτη μέλη του έχουν παρουσιάσει διψήφια αύξηση το 2016, με χαρακτηριστικά παραδείγματα την Χιλή (26%), την Ισλανδία (39%), την Ιαπωνία (21,8%) και την Κορέα (30,3%). Αντίθετα μείωση παρουσιάστηκε στο Βέλγιο (-13,7%), την Λετονία (-11,4%) και την Τουρκία (-23,3%). Για την περίοδο 2012 – 2016 η Ελλάδα είναι 3^η σε αύξηση επισκεπτών με 13,4% σε σχέση με το 4,5% της Ευρώπης των 28 (OECD, 2018, σ 27), παρουσιάζοντας αυξημένη ανταγωνιστικότητα το 2014 κατά 10 θέσεις, αλλά όντας ακόμα στην 81^η θέση (Forum), 2014, σ 26). Σχηματικά οι διεθνείς αφίξεις τουριστών για την περίοδο 2012 – 2016 φαίνονται στην παραπάνω εικόνα.

Παράγοντες που επηρεάζουν και θα επηρεάσουν στο μέλλον την τουριστική βιομηχανία είναι οι μετασχηματισμοί στη δημογραφία, η αυξανόμενη ζήτηση, η αυξανόμενη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών και η κλιματική αλλαγή. Ο Ο.Ο.Σ.Α εντοπίζει τέσσερις κύριες τάσεις που θα επηρεάσουν το μέλλον του τουρισμού μέχρι το 2040. Αυτές είναι:

- Η αυξανόμενη ζήτηση από πλευράς επισκεπτών αλλά και τα χαρακτηριστικά της. Αυτά είναι η αύξηση του εισοδήματος και του επιπέδου εκπαίδευσης στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, η γήρανση του πληθυσμού παγκοσμίως και η εμφάνιση νέων ομάδων καταναλωτών.

- Η ανάπτυξη του βιώσιμου τουρισμού, καθώς η παγκόσμια οικονομία κατευθύνεται προς την χαμηλή κατανάλωση άνθρακα και υψηλή αποδοτικότητα πόρων.
- Η αυξανόμενη χρήση νέων τεχνολογιών, που μέσω των διάφορων πλατφορμών δημιουργούν νέες ψηφιακές τουριστικές αγορές και επιχειρηματικά μοντέλα.
- Οι αλλαγές στους παράγοντες κινητικότητας για ταξίδια, όπως είναι οι ταξιδιωτικές πολιτικές, οι καινοτομίες στις μεταφορές, η πρόσβαση στις υποδομές μεταφορών και οι κανονισμοί στην αεροπλοΐα.

Σημαντικό ρόλο στον παγκόσμιο τουρισμό παίζουν οι αναδυόμενες αγορές, όπως Κίνα, Ρωσία και Βραζιλία (Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων, 2013). Ειδικότερα η Κίνα διαμορφώνεται στην μεγαλύτερη αγορά παγκοσμίως για διεθνείς προορισμούς. Η ταχύτατη αύξηση των εισοδημάτων και η μεγέθυνση της μεσαίας τάξης κάνουν τα διεθνή ταξίδια περισσότερο εφικτά για τους Κινέζους τουρίστες (Oxford Economics, 2014).

Παρατηρείται σήμερα ότι η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύχθηκε τις δεκαετίες του '50 και του '70 διαφοροποιείται από εμπειρία της αναψυχής μέσω επισκέψεων σε αξιοθέατα προς μια μορφή βαθύτερων εμπειριών. Ειδικότερα, στον 20ό αιώνα παρουσιάστηκε σημαντική αύξηση πρώτον στην ποικιλία και δεύτερον στη διαθεσιμότητα των πολιτιστικών αγαθών στο ευρύ καταναλωτικό κοινό, τόση που μελετητές μιλάνε για «πολιτιστική έκρηξη» (Καφούρος, 2015). Ο μετασχηματισμός αυτός είναι αποτέλεσμα και της γενικότερης ανάπτυξης της κοινωνίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο τουρισμός που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της βιομηχανικής κοινωνίας και χαρακτηριζόταν από την μαζική κατανάλωση δραστηριοτήτων αναψυχής έχει μεταλλαχθεί. Η παγκοσμιοποίηση και ο μεταμοντερνισμός - η «πολιτιστική στροφή» - δημιούργησαν ένα όλο και περισσότερο κατακερματισμένο, εξατομικευμένο και διαφοροποιημένο πεδίο τουριστικής προσφοράς και ζήτησης. Κύριοι παράγοντες σ' αυτή την διαδικασία ήταν τα αυξανόμενα εισοδήματα που οδήγησαν στην αύξηση της ζήτησης, τα νέα, μεγαλύτερα και φθηνότερα μέσα μεταφοράς και η εντατική χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (AIRBUS, 2013).

Ο Πολιτιστικός Τουρισμός, αν και τα στοιχεία για αυτόν είναι πολύ δύσκολο να απομονωθούν από τα στοιχεία του τουρισμού γενικότερα, αποτελεί σήμερα ένα μεγάλο μέρος του παγκόσμιου τουρισμού αντιστοιχώντας στο 40% των διεθνών τουριστικών ροών (Richards, 2014; UNWTO, 2004). Ευρήματα μελετών δείχνουν ότι περισσότερο από το 50% της τουριστικής δραστηριότητας στην Ευρώπη έχει ως κίνητρο την πολιτιστική κληρονομιά και ότι στις ΗΠΑ το 30% των ταξιδιωτών του εσωτερικού τουρισμού επηρεάζεται όσο αφορά την επιλογή του προορισμού τους από πολιτιστικά κριτήρια (OECD, 2009). Χαρακτηριστικό της αύξησης της ζήτησης για Πολιτιστικό Τουρισμό είναι το εύρημα έρευνας της European Association for Tourism and Leisure η οποία αναφέρει ότι από το 1997 μέχρι το 2007 το ποσοστό των τουριστών στις πολιτιστικές διακοπές αυξήθηκε από 17% σε 30% (Καφούρος, 2015). Στις ΗΠΑ το 65% των Αμερικανών ενηλίκων τουριστών σχεδίασαν μία τουλάχιστον πολιτιστική δραστηριότητα για τις διακοπές τους, ενώ το 21% των τοπικών προσωπικών ταξιδιών για διασκέδαση ή δουλειά περιλαμβάνει μία ιστορική ή πολιτιστική δραστηριότητα. Σύμφωνα με τα στοιχεία ο όγκος των πολιτιστικών ταξιδιών αυξήθηκε κατά 10% από το 1996 (Κωστάκης, 2003).

Παρατηρείται γενικότερα ότι υπάρχει αυξανόμενη ζήτηση για «πολιτιστικές εμπειρίες». Σημαντική θεωρείται η «δημιουργική στροφή» στον Πολιτιστικό Τουρισμό, δηλαδή η αναζήτηση άυλων πολιτιστικών πόρων και οι μορφές κατανάλωσης με μεγαλύτερη εμπλοκή

του επισκέπτη (Richards, 2014). Τα παραπάνω συνδυάζονται με την ολοένα και περισσότερη χρήση των νέων μέσων για την συλλογή πληροφοριών για τον τόπο επίσκεψης, τις κρατήσεις και τις επισκέψεις σε πολιτιστικά γεγονότα και φεστιβάλ.

Επιπλέον, η αγορά Πολιτιστικού Τουρισμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση γίνεται ολοένα πιο ανταγωνιστική. Ο αριθμός των πόλεων ή άλλων διαφορετικής κλίμακας, ανάλογα με την περίπτωση, χωρικών ενοτήτων που στηρίζει την αναπτυξιακή στρατηγική του για τον τουρισμό στην προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αυξανόμενος. Αντιστοίχως αυξάνονται και οι πολιτιστικοί πόροι που αναδεικνύονται ως μέρος αυτής της στρατηγικής. Επιπλέον ανταγωνισμός εμφανίζεται από προορισμούς που βρίσκονται στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη και μέχρι σήμερα δεν είχαν τύχει ιδιαίτερης αξιοποίησης. Αν και σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο η Ε.Ε. κατέχει κυρίαρχη θέση στην αγορά του πολιτιστικού τουρισμού, δεν μπορεί πλέον να εφησυχάζει για αυτήν. Η Ευρώπη χάνει μερίδιο αγοράς στην παγκόσμια τουριστική αγορά στο σύνολό της και αντιμετωπίζει τον αυξανόμενο ανταγωνισμό στον τομέα της πολιτιστικής παραγωγής και κατανάλωσης (Ραῖος κ.ά., 2010).

Η τάση στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Συχνότερα και μικρότερης διάρκειας ταξίδια, αυξημένη ζήτηση για ειδικά προσαρμοσμένες διακοπές.
- Εντονότερη χρήση των νέων τεχνολογιών, μιας και το Διαδίκτυο έχει καταστεί βασικό μέσο κρατήσεων για ξενοδοχεία, μέσα μεταφοράς, εισιτήρια σε μουσεία ή άλλους χώρους.
- Αυξημένη ζήτηση για ξενοδοχεία υψηλών κατηγοριών και μη συμβατικά ξενοδοχειακά καταλύματα.
- Μεταστροφή από αυτό που χαρακτηρίζεται ως «διακοπές δραστηριοτήτων» προς τις «διακοπές εμπειριών».
- Εμφάνιση αναδυόμενων προορισμών, που ωθεί σε αλλαγή του σχεδιασμού του τουριστικού προϊόντος για τους παραδοσιακούς αλλά και νέους.
- Μεταστροφή του τουριστικού προϊόντος στην μορφή «4Ε»: περιβάλλον και καθαρή φύση (Environment) - Πολιτισμός, Ιστορία και Εκπαίδευση (Education) - Μεγάλα Γεγονότα (Events) - Διασκέδαση και Ψυχαγωγία (Entertainment).

Τάσεις στον εγχώριο Πολιτιστικό Τουρισμό

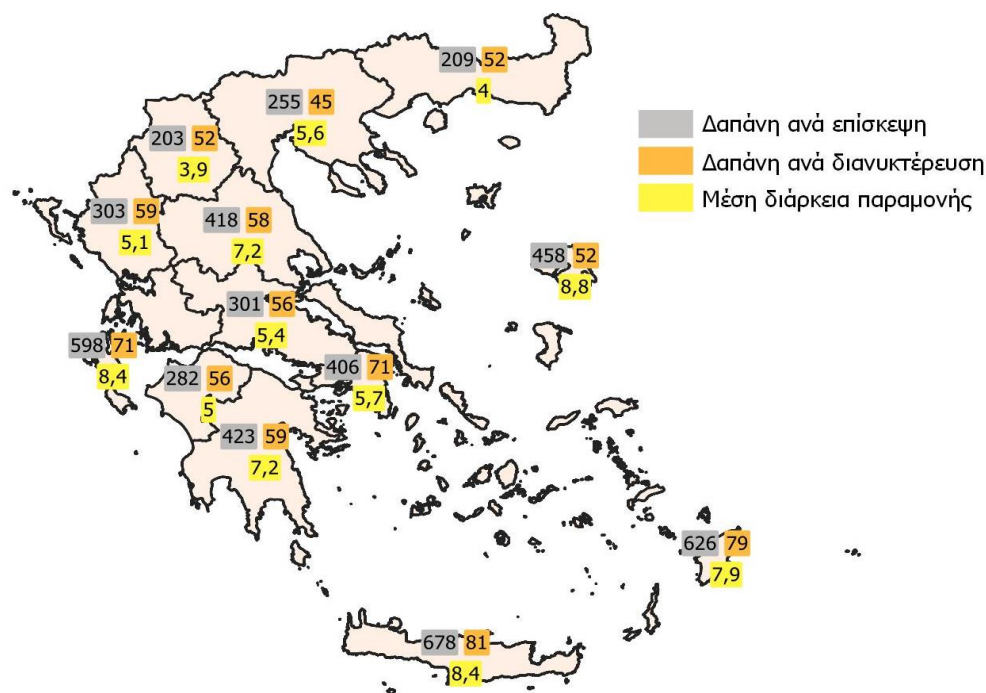
Οι τάσεις στον εγχώριο τουρισμό αποτυπώνονται σε μελέτες του Ινστιτούτου του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ). Από την ανάλυση φαίνεται ότι οι Περιφέρειες που υπηρετούν το τουριστικό μοντέλο «Ήλιος και Θάλασσα», και είναι το Νότιο Αιγαίο, η Κρήτη και η Κεντρική Μακεδονία, δέχονται το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκέψεων και ακολούθως έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά των διανυκτερεύσεων και εισπράξεων. Αναλυτικότερα τα στοιχεία φαίνονται στον παρακάτω πίνακα, όπως προκύπτει από την μελέτη «Ανάλυση εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια και ανά αγορά, 2017» του ΙΝΣΕΤΕ.

Πίνακας 1. Ποσοστιαία Κατανομή Επισκέψεων, Διανυκτερεύσεων και Εισπράξεων εισερχόμενων ταξιδιωτών ανά Περιφέρεια, 2017

	Επισκέψεις	Διανυκτερεύσεις	Εισπράξεις
Νότιο Αιγαίο	18,8%	22%	25,7%
Κεντρική Μακεδονία	23,4%	19,4%	13%
Κρήτη	15,5%	19,2%	23%
Αττική	16,6%	14%	14,7%

Ιόνια Νησιά	9,6%	11,9%	12,5%
Αν. Μακεδονία & Θράκη	4,3%	2,6%	2%
Πελοπόννησος	2,3%	2,5%	2,2%
Θεσσαλία	2,2%	2,4%	2%
Ήπειρος	2,3%	1,7%	1,5%
Βόρειο Αιγαίο	1,2%	1,5%	1,2%
Δυτική Ελλάδα	1,8%	1,3%	1,1%
Στερεά Ελλάδα	1,2%	1%	0,8%
Δυτική Μακεδονία	0,7%	0,4%	0,3%

Πηγή: (Λάμπρου & Ίκκος, 2018) και ίδια επεξεργασία

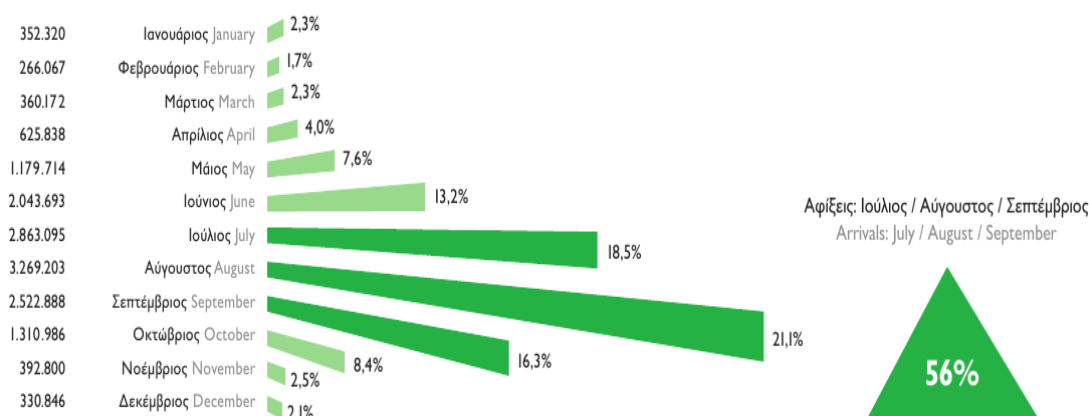

Εικόνα 2. Δαπάνη ανά Επίσκεψη, Δαπάνη ανά Διανυκτέρευση, Μέση Διάρκεια Παραμονής 2017, πηγή: Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2018

Η μέση διάρκεια παραμονής ανά επίσκεψη στις Περιφέρειες της Ελλάδας το 2017 ήταν 6,8 διανυκτερεύσεις. Η μέγιστη διάρκεια (8,8 διανυκτερεύσεις) παρουσιάστηκε στην Περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου. Μεγαλύτερη του μέσου όρου διάρκεια παραμονής παρουσιάστηκε στις Περιφέρειες Κρήτης, Ιονίων Νήσων, Νοτίου Αιγαίου αλλά και της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Στην Θεσσαλία η μέση διάρκεια ήταν 7,3 διανυκτερεύσεις για το 2017 αυξημένη κατά τι από 7,2 το 2016 (Λάμπρου & Ίκκος, 2018, σ 32). Οι κυριότερες αγορές για την Ελλάδα είναι η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ιταλία, οι ΗΠΑ και η Ρωσία. Στον παραπάνω χάρτη φαίνονται συνοπτικά τα στοιχεία για την διάρκεια παραμονής, τη δαπάνη ανά επίσκεψη και την δαπάνη ανά διανυκτέρευση.

Επιπλέον, η τουριστική περίοδος αποτυπώνεται στο παρακάτω διάγραμμα (Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, 2012).

Αφίξεις Arrivals

Εικόνα 3. Αφίξεις τουριστών στην Ελλάδα ανά μήνα, 2012

Η τάση που διαμορφώνεται στον εγχώριο τουρισμό είναι η συγκέντρωση του κύριου όγκου των αφίξεων στις Περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου, Κεντρικής Μακεδονίας, Κρήτης, Αττικής και Ιονίων Νήσων τους μήνες από Ιούνιο μέχρι Σεπτέμβριο. Οι αλλοδαποί επισκέπτες προέρχονται κυρίως από την Ευρώπη.

Σε ότι αφορά τον Πολιτιστικό Τουρισμό μπορούμε να εντοπίσουμε τις τάσεις που διαμορφώνονται μέσα από την έκθεση του Ινστιτούτου του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ) με θέμα «Χαρακτηριστικά εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα για «Ήλιος & Θάλασσα», «City Break», «Πολιτισμός & Θρησκεία»», καθώς και από τα στοιχεία των επισκέψεων στους αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, που δημοσιεύτηκαν από την ΕΛΣΤΑΤ και επεξεργασίες τους.

Από την έκθεση του ΙΝΣΕΤΕ (Ικκος & Κουτσός, 2015), φαίνεται ότι οι γυναίκες που δημιουργούν ζήτηση για Πολιτιστικό Τουρισμό είναι περισσότερες από τους άντρες, κυρίως που προέρχονται από τη Γαλλία, το Βέλγιο, τη Βουλγαρία και τη Σκανδιναβία. Οι πολιτιστικοί τουρίστες στην Ελλάδα κατανέμονται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, ακόμα και στην 15-24 ετών. Ο κυριότερος όγκος συγκεντρώνεται στις ηλικίες 25 – 64 έτη, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 4. Η μέση ηλικία υπολογίζεται στα 43,1 έτη.

Ηλικιακή Διάρθρωση	Σύνολο Π&Θ Ευρώπη
15-24 χρονών	14%
25-34 χρονών	21%
35-44 χρονών	20%
45-54 χρονών	17%
55-64 χρονών	16%
65-74 χρονών	10%
75>	2%
Μ.Ο.	43,1

Εικόνα 4. Κατανομή πολιτιστικών τουριστών στην Ελλάδα σε ηλικιακές ομάδες, Πηγή: ΙΝΣΕΤΕ, 2015

Στη ίδια Έκθεση παρατηρείται ότι περίπου οι μισοί πολιτιστικοί τουρίστες από τη Γαλλία (52%), τη Γερμανία (47%), τη Σκανδιναβία (48%) και την Τουρκία (42%) είναι ηλικίας 45-54 ετών, ενώ από το Ηνωμένο Βασίλειο οι μισοί περίπου (56%) προέρχονται από τις ηλικίες 55-64 (30%) και 35-44 (26%). Σημαντικό μερίδιο έχουν και οι 25-34 ετών που προέρχονται από το Ηνωμένο Βασίλειο (22%) και την Ιταλία (29%). Από τους πολιτιστικούς τουρίστες που

επισκέπτονται την Ελλάδα το 81% είναι ανώτερου και μέσου-ανώτερου οικογενειακού εισοδήματος, έχει δηλαδή εισόδημα ανώτερο του μέσου όρου της χώρας από την οποία προέρχεται. Παρόμοια δεδομένα ισχύουν και στο επίπεδο εκπαίδευσης. Την Ελλάδα επισκέπτονται κατά κύριο λόγο τουρίστες με ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης (69%), έναντι 25% του μεσαίου και 6% του κατώτερου επιπέδου εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά του ανώτερου επιπέδου εκπαίδευσης εμφανίζουν οι τουρίστες από την Τουρκία (98%), την Πολωνία (92%) και το Ηνωμένο Βασίλειο (83%).

Η μέση διάρκεια των διανυκτερεύσεων των πολιτιστικών τουριστών στην Ελλάδα είναι 9,7 νύχτες, μεγαλύτερο από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο που είναι 8,6. Μεγαλύτερη συχνότητα εμφανίζουν τα ταξίδια 4 – 7 νυχτών (39%). Σημαντικά είναι τα ποσοστά που εμφανίζουν αυτά των 12 – 15 νυχτών από τουρίστες που προέρχονται από την Γαλλία (28%), το Ηνωμένο Βασίλειο (27%) και το Βέλγιο (29%). Αξιοσημείωτα επίσης είναι τα ποσοστά στις 16 – 22 νύχτες από τουρίστες που προέρχονται από την Πολωνία (32%) και τη Γαλλία (17%), ενώ υπάρχει ένα ποσοστό 19% από τη Γερμανία που η παραμονή τους είναι 23+ νύχτες.

Σε σχέση με την τουριστική δαπάνη των πολιτιστικών τουριστών στην Ελλάδα αναφέρεται ότι η δαπάνη ανά ταξίδι είναι € 1.106, ενώ ανά ημέρα είναι € 114. Οι ευρωπαίοι πολιτιστικοί τουρίστες ξοδεύουν στην Ελλάδα λιγότερο από το μέσο όρο. Η δαπάνη ανά ταξίδι από τουρίστες που προέρχονται από την Ευρώπη είναι € 852 μικρότερη από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που είναι € 965. Αντίθετα οι μη ευρωπαίοι τουρίστες ενώ αντιπροσωπεύουν το 29,3% των αφίξεων αντιστοιχούν στο 45,5% της συνολικής δαπάνης.

Για τους πολιτιστικούς τουρίστες ο πιο δημοφιλής προορισμός είναι η Αθήνα σε ποσοστό 33%, ενώ άλλες περιοχές που τους προσελκύουν είναι η Βόρεια Ελλάδα, τα νησιά του Αιγαίου και την Πελοπόννησο. Αναλυτικότερα η κατανομή φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα.

Περιοχή Προορισμού	Σύνολο
Αθήνα	33%
Βόρεια Ελλάδα, Χαλκιδική	13%
Άλλα νησιά του Αιγαίου	13%
Κρήτη	12%
Πελοπόννησος	10%
Ρόδος	7%
Υπόλοιπη Ελλάδα	7%
Κέρκυρα	5%

Εικόνα 5. Περιοχές προορισμού πολιτιστικών τουριστών στην Ελλάδα, πηγή: ΙΝΣΕΤΕ, 2015

Οι πολιτιστικοί τουρίστες που επισκέπτονται την Ελλάδα ενημερώνονται κατά κύριο λόγο μέσω Διαδικτύου (77%), ενώ σημαντικό ρόλο παίζουν και τα ταξιδιωτικά γραφεία και η ενημέρωση από φίλους και συγγενείς. Οι επισκέψεις τους στην Ελλάδα συνδυάζονται με εξερεύνηση της φύσης, κολύμβηση και ηλιοθεραπεία όμως και οι επισκέψεις τους σε μουσεία ή εκθέσεις είναι σημαντικές, κυρίως για αυτούς που προέρχονται από το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία. Αναλυτικότερα, εντοπίζεται από την Έκθεση ότι:

- η επίσκεψη σε αξιοθέατα (72%)
- η επίσκεψη πόλεων (60%)
- η εξερεύνηση του τοπίου (56%)
- επισκέψεις σε μουσεία, εκθέσεις (38%)
- το φαγητό & ποτό (37%)
- η εξερεύνηση του τρόπου ζωής (34%)
- και η χαλάρωση (51%)

αποτελούν σημαντικό κομμάτι των επισκέψεων των πολιτιστικών τουριστών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την Έκθεση του ΙΝΣΕΤΕ, το μερίδιο αγοράς της Ελλάδας στον Ευρωπαϊκό τουρισμό «Πολιτισμός και Θρησκεία» (Π&Θ) είναι χαμηλό, δεδομένου του υψηλού πολιτιστικού αποθέματος. Ο «μέσος» τουρίστας στην Ελλάδα έχει μακρύτερη διαμονή αλλά δαπανά λιγότερα χρήματα από τον «μέσο» Ευρωπαίο τουρίστα Π&Θ. Ο ελληνικός πολιτιστικός τουρισμός εμφανίζει μεγάλη απήχηση/ζήτηση σε αγορές εκτός Ευρώπης και η δαπάνη των επισκεπτών αυτών είναι σημαντικά υψηλότερη.

Αναλύοντας τα στοιχεία επισκεψιμότητας των αρχαιολογικών χώρων είναι φανερό ότι, για το 2017, υπάρχει έντονη τάση επισκέψεων στους αρχαιολογικούς χώρους της Αττικής κατά κύριο λόγο (σε ποσοστό 43%) και ακολούθως της Κρήτης (15%), Πελοποννήσου (14%) και Νοτίου Αιγαίου (12%). Αντίθετα οι Περιφέρειες Ηπείρου, Β. Αιγαίου, Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, Θεσσαλίας και Δυτικής Μακεδονίας συγκεντρώνουν πολύ μικρό ποσοστό, κάτω από 1% η καθεμιά, από το σύνολο των επισκεπτών. Αναλυτικότερα στοιχεία φαίνονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2. Επισκέπτες σε Αρχαιολογικούς χώρους 2013-2017

Περιφέρεια	2013	2014	2015	2016	2017	Ποσοστό 2017 επί συνόλου χώρας
Αττικής	1.643.802	2.118.965	2.318.243	2.772.044	3.618.412	36,35%
Κρήτης	1.165.403	1.321.922	1.275.744	1.549.062	1.567.924	15,75%
Πελοποννήσου	716.526	753.333	793.497	995.098	1.374.832	13,81%
Νοτίου Αιγαίου	1.019.769	1.265.806	1.164.017	1.438.391	1.776.129	17,84%
Δυτικής Ελλάδας	419.989	465.964	453.458	504.597	514.353	5,17%
Κεντρικής Μακεδονίας	124.987	141.944	197.814	310.823	351.211	3,53%
Κεντρικής Ελλάδας	164.288	187.403	215.107	231.085	297.117	2,99%
Ιονίων Νήσων	134.871	120.481	121.940	173.198	226.918	2,28%
Ηπείρου	42.796	32.547	42.538	46.422	81.104	0,81%
Βορείου Αιγαίου	75.783	65.068	58.098	74.285	60.479	0,61%
Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης	37.771	33.503	38.847	53.064	62.186	0,62%
Θεσσαλίας	1.068	917	7.920	16.640	19.856	0,20%
Δυτικής Μακεδονίας	0	9.792	6.622	2.180	2.640	0,03%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	5.547.053	6.517.645	6.693.845	8.166.889	9.953.161	100%

Αντίστοιχα, για το 2017 και για τις επισκέψεις σε μουσεία η Περιφέρεια Αττικής κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο επισκέψεων με μεγάλη διαφορά (49%) και ακολουθούν οι Περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας (13%), Κρήτης (11%) και Νοτίου Αιγαίου (10%). Οι Περιφέρειες Πελοποννήσου, Ιονίων Νήσων, Θεσσαλίας (1%), Ηπείρου, Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, Βορείου Αιγαίου και Δυτικής Μακεδονίας συγκεντρώνουν συνολικά το 7% των επισκέψεων.

Πίνακας 3. Επισκέπτες σε Μουσεία 2013-2017

Περιφέρεια	2013	2014	2015	2016	2017
Αττικής	1.743.523	2.162.221	2.295.545	2.155.754	2.518.113
Κεντρικής Μακεδονίας	311.601	465.487	541.193	653.068	668.906
Κρήτης	229.940	297.569	312.274	461.751	590.311
Νοτίου Αιγαίου	418.704	482.626	478.588	432.124	500.781
Κεντρικής Ελλάδας	193.104	246.396	276.968	263.487	327.025
Δυτικής Ελλάδας	147.275	173.800	174.653	169.352	199.715
Πελοποννήσου	74.274	73.242	69.232	81.002	94.851
Ιονίων Νήσων	70.684	60.001	61.135	67.130	70.631

Θεσσαλίας	43.922	45.826	40.395	56.438	59.064
<i>Ηπείρου</i>	46.591	50.014	56.059	54.253	58.377
<i>Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης</i>	32.369	40.594	41.502	35.037	45.940
<i>Βορείου Αιγαίου</i>	52.534	49.570	50.847	35.669	42.682
<i>Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας</i>	12.250	7.005	7.451	8.570	11.945

Συνολικά παρουσιάζεται μια ετήσια αύξηση τόσο στις επισκέψεις στους αρχαιολογικούς χώρους όσο και στα μουσεία, η οποία όμως συγκεντρώνεται σε συγκεκριμένες Περιφέρειες. Από την μέχρι τώρα ανάλυση του τουρισμού και των καταγεγραμμένων επισκέψεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία διαπιστώνεται η τάση εντός Ελλάδας οι πολιτιστικοί τουρίστες να προτιμούν Περιφέρειες όπως η Αττική, το Νότιο Αιγαίο και η Κρήτη. Στην αντίθετη πλευρά φαίνεται ότι βρίσκονται Περιφέρειες όπως η Δυτική Μακεδονία, η Θεσσαλία και η Ήπειρος.

Για την Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι σημαντικό, λόγω της επισκεψιμότητας των Μετεώρων και του ρόλου τους στην Διαδρομή, να αναφερθεί η σημασία του θρησκευτικού τουρισμού. Γενικά, ο θρησκευτικός τουρισμός έχει σαν κίνητρο την ανάγκη των ατόμων να ταξιδέψουν και να γνωρίσουν θρησκευτικά μνημεία ή παραδόσεις σε έναν τόπο που θεωρούν ιερό. Σε πολλές περιπτώσεις για το ταξίδι επιλέγεται χρόνος με ιδιαίτερη θρησκευτική σημασία όπως για παράδειγμα τα Χριστούγεννα, η Μεγάλη Εβδομάδα και ο Δεκαπενταύγουστος (Βαγιονής & Σκούλτσος, 2016; Μοίρα, 2003).

Η Ελλάδα διαθέτει πάνω από 250 τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Ανάμεσα σε αυτούς σημαντικοί είναι:

- Ευρύτερες περιοχές προσκυνήματος: Άγιο Όρος, Μετέωρα
- Τόποι προσκυνήματος: Σπήλαιο Αποκάλυψης Ιωάννη (Πάτμος), Ι. Ν. Μεγαλόχαρης (Τήνος), Παναγία Σουμελά (Βέροια)
- Χριστιανικά μνημεία της UNESCO: Μετέωρα, Άγιο Όρος, Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία Θεσσαλονίκης (Ναοί Αγίου Δημητρίου, Αχειροποιήτου, Αγίας Σοφίας, Παναγίας Χαλκίων, Αγίων Αποστόλων, Αγίου Νικολάου Ορφανού, Αγίου Παντελεήμονα και Μονή Λατόμου), Μυστράς (Μητρόπολη), Αττική (Μονές Δαφνίου, Όσιου Λουκά), Νέα Μονή Χίου, Μονή Αγίου Ιωάννη Πάτμου
- Ιστορικά μοναστήρια: Αρκάδι Ρέθυμνο, Αγία Λαύρα Αχαΐας, Άγιος Ραφαήλ Μυτιλήνης, Κούγκι Σουλίου
- Μοναστήρια ή ναοί με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος: Άγιος Αχίλλειος - Ασκηταριά Πρεσπών, Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών, Μοναστήρια ορεινής Αρκαδίας
- Τα μεγάλα βυζαντινά μουσεία σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Ιωάννινα, Καστοριά (Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών, 2018; Πουλάκη & Λαγός, 2013; visitgreece.gr, 2018)

Στατιστικά στοιχεία για τον αριθμό των επισκεπτών στους τόπους θρησκευτικού ενδιαφέροντος δεν υπάρχουν, ωστόσο για την τάξη μεγέθους του αριθμού των επισκεπτών υπάρχουν αναφορές για αυξητική τάση και για περί τους 100.000 επισκέπτες το χρόνο για το Άγιο Όρος (Σιδηρόπουλος, 1998, 2012) και τους 23.000 επισκέπτες που έχουν καταγραφεί στα Μετέωρα στο Κέντρο Ενημέρωσης Τουριστών (Γκουσιάρη, 2017).

Προφίλ Πολιτιστικών Τουριστών

Στην συνέχεια παρουσιάζεται το προφίλ των πολιτιστικών τουριστών και χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς τους. Οι πολιτιστικοί τουρίστες είναι υψηλού μορφωτικού επιπέδου και έλκονται από την ιστορία. Με βάση αυτή τη διαπίστωση η γεωγραφία του Πολιτιστικού

Τουρισμού είναι στενά δεμένη με την Ιστορία και την Αρχαιολογία. Τα χαρακτηριστικά των πολιτιστικών τουριστών συνοψίζονται στα παρακάτω:

- Έχουν υψηλό επίπεδο παιδείας και εκπαίδευσης.
- Χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες – φαινόμενο του «σιωπηλού ταξιδιώτη» που χρησιμοποιεί υπηρεσίες όπως e-ticket, web check in, web reservation.
- Η ηλικιακή σύνθεση των καταναλωτών προϊόντων πολιτιστικού τουρισμού κλίνει προς τις μεσαίες και μεγαλύτερες ηλικίες. Σημαντικό είναι και το τμήμα εκείνο της ηλικιακής σύνθεσης που αποτελείται από μαθητές και φοιτητές.
- Διαθέτουν εισόδημα αλλά και χρόνο και διάθεση να δαπανήσουν για την απόλαυση εμπειριών και συγκινήσεων.
- Σέβονται τη φυσιογνωμία του τουριστικού προορισμού που επισκέπτονται, προσπαθούν να κατανοήσουν καλύτερα τον πολιτισμό, τις παραδόσεις, τα έθιμα κ.λπ.
- Διανυκτερεύουν περισσότερες ημέρες.
- Είναι πιο πιθανό να είναι γυναίκες παρά άντρες.
- Έχουν διάθεση επικοινωνίας με τον τοπικό πληθυσμό υποδοχής.
- Πραγματοποιούν εκδρομές σε κοντινές περιοχές, σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους.
- Είναι άνθρωποι που ψάχνουν για μια μοναδική αυθεντική εμπειρία.

(Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων και Comune di Cellino San Marco, 2013; 'Trends in cultural tourism development', 2013; Καφούρος, 2015; Κωστάκης, 2003)

Μια συνοπτική κατηγοριοποίηση των πολιτιστικών τουριστών σε δύο ομάδες είναι:

- αυτοί που σκόπιμα και προγραμματισμένα επισκέπτονται κάποια συγκεκριμένα πολιτιστικά αξιοθέατα,
- εκείνοι που ταξιδεύουν για διαφορετικό σκοπό και παρόλα αυτά περιέλαβαν επίσκεψη σε πολιτιστικούς πόρους

Η πρώτη ομάδα είναι η πολυπληθέστερη (Καφούρος, 2015).

Σε σχέση με τον θρησκευτικό τουρισμό που παρουσιάζει ενδιαφέρον λόγω της ύπαρξης των Μετεώρων στην Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού στην Θεσσαλία το προφίλ του θρησκευτικού τουρίστα συνίσταται στα εξής χαρακτηριστικά (Γαβριήλ, Σκανδάλη, & Τεμπονέρα, 2016; Τελώνης, 2012):

- Οι επισκέψεις είναι περιορισμένης διάρκειας (συνήθως 2-3 ημερών).
- Η πλειοψηφία του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα προέρχεται από το εσωτερικό (κατά 85%), ενώ τα τελευταία χρόνια αυξάνονται οι επισκέπτες από τις χώρες του εξωτερικού, κυρίως από τις ορθόδοξες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Οι περισσότεροι θρησκευτικοί τουρίστες της Ελλάδας προέρχονται από τις ομόθρησκες χώρες των Βαλκανίων (Βουλγαρία, Ρουμανία). Μεγάλος είναι επίσης και ο αριθμός των τουριστών, που προέρχονται από την Ρωσία.
- Από ηλικιακής πλευράς υπερτερούν σε ποσοστά οι σχετικά μεγάλες ηλικίες και οι οικογένειες με παιδιά.
- Αναφορικά με την εποχικότητα, οι περίοδοι που αυξάνεται ο θρησκευτικός τουρισμός είναι κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών και των θρησκευτικών

εορτών, με βάση την κατανομή όμως των εορτών σε ολόκληρο το έτος μπορεί να θεωρηθεί ότι η τουριστική περίοδος διαρκεί ολόκληρο το χρόνο.

Τα κίνητρα που ωθούν τους πιστούς στο ακολουθήσουν ταξίδια θρησκευτικού τουρισμού είναι (Andriotis, 2009):

- το θρησκευτικό συναίσθημα που παρακινεί τους τουρίστες για μετάβαση σε τόπους των θρησκευτικών εκδηλώσεων,
- η ημερολογιακή σύμπτωση των θρησκευτικών εορτών με ημέρες αργιών
- και η ελκυστικότητα των θρησκευτικών μνημείων και η συνολική τους αξία ως τόπων λατρείας και πολιτιστικών πόρων.

1.3 Ανάλυση τουριστικής προσφοράς και ζήτησης του Πολιτιστικού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Τουριστική Προσφορά

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας διαθέτει πλήθος μνημείων ιστορικού, αρχαιολογικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Αυτά ανήκουν σε όλες τις ιστορικές εποχές, από τα προϊστορικά μνημεία και τα αρχαία θέατρα μέχρι τα Βυζαντινά, νεότερα και σύγχρονα μνημεία, αλλά και άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Παράλληλα, είναι γνωστή σε ολόκληρο τον κόσμο για τους μύθους, τους θεούς και τους ήρωες.

Για την ανάλυση της τουριστικής προσφοράς Πολιτιστικού Τουρισμού γίνεται η διάκριση σε πρωτογενή και δευτερογενή προσφορά. Σύμφωνα με τον Βαρβαρέσο (2000), η τουριστική προσφορά μπορεί να διακριθεί σε δύο κατηγορίες:

- Την πρωτογενή τουριστική προσφορά.
- Τη δευτερογενή τουριστική προσφορά.

Η πρώτη περιλαμβάνει τους τουριστικούς πόρους που αποτελούν τη βάση της τουριστικής δραστηριότητας και καθορίζουν το βαθμό ελκυστικότητας μιας περιοχής. Επομένως, η τουριστική προσφορά στον τομέα του Πολιτιστικού Τουρισμού πρωτογενώς είναι τα στοιχεία που έχουν αναφερθεί ήδη στο Υποκεφάλαιο 1.1 (οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία, τόποι θρησκευτικού περιεχομένου, οικιστικά σύνολα αρχιτεκτονικής ή ιστορικής αξίας, φεστιβάλ, εκδηλώσεις κ.λπ.). Η δεύτερη περιλαμβάνει τις υποδομές που ενεργοποιούν την τουριστική ζήτηση. Δηλαδή, υποδομές μεταφορών, τουριστικά καταλύματα, εγκαταστάσεις αναψυχής κ.λπ.

Επομένως, στην Περιφέρεια Θεσσαλίας ως πρωτογενής τουριστική προσφορά πολιτιστικού τουρισμού μπορούν να αναφερθούν ενδεικτικά και όχι αποκλειστικά ή υποχρεωτικά (Πίνακας 28 του Παραρτήματος και Χάρτης 1 του Παραρτήματος Χαρτών):

- Αρχαία θέατρα (Φθιωτιδών Θηβών, Δημητριάδος, Α' και Β' Αρχαίο Θέατρο Λάρισας)
- Περιοχή των Μονών των Μετεώρων
- Σπήλαιο Θεόπετρας
- Αρχαιολογικός χώρος Σέσκλου
- Αρχαιολογικός χώρος Διμηνίου
- Παραδοσιακοί οικισμοί (εντός της Περιφέρειας Θεσσαλίας όπως Αμπελάκια, παραδοσιακοί οικισμοί Πηλίου ή/και ο γειτονικός Παλαιός Παντελεήμονας)

- 4 αστικά κέντρα (τουρισμός city break)³
- Δημόσια και ιδιωτικά μουσεία (22)⁴
- Θεματικά Κέντρα Ενημέρωσης/Έρευνας⁵
- Ιστορικά κτίρια ή οικιστικά σύνολα (10)
- Πινακοθήκες (5)
- Γεφύρια (3)
- Νεολιθικοί οικισμοί:
  - Κεραμική ή Προκεραμική: Σέσκλο, Άργισσα, Σουφλί, Γεντίκι, Αχίλλειο (στις νεότερες ανασκαφές δεν βρέθηκε τέτοιο στρώμα)
  - Αρχαιότερη Νεολιθική: Σέσκλο, Άργισσα, Αχίλλειο, Μαγουλίτσα, Γεντίκι, Οτζάκι, Μαγούλα, Σουφλί, Νεσσωνίς, Πύρασος, Πρόδρομος, Θεόπετρα
  - Μέση Νεολιθική: Σέσκλο, Τσαγγλί, Μαγούλα, Οτζάκι, Μαγούλα, Τζάνη, Μαγούλα, Ζερέλια, Θεόπετρα
  - Νεότερη Νεολιθική: Σέσκλο, Διμήνη, Πλατιά Μαγούλα, Ζάρκου, Τσαγγλί, Μακρυχώρι, Παλιόσκαλα, Μάνδρα
- Κάστρα (27) (βλ. Πίνακα 29 του Παραρτήματος).

Η αναγνωρισιμότητα και η επισκεψιμότητα των αρχαιολογικών χώρων και μουσείων είναι πολύ χαμηλή. Χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο το Μουσείο Βόλου ήταν το 2012 στον πίνακα με τα 60 πρώτα μουσεία/αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα, στην 48^η θέση (Καφούρος, 2015). Γύρω από τους γεωλογικούς σχηματισμούς των Μετεώρων, στα Δυτικά της Περιφέρειας, σχηματίζεται μια σημαντική συγκέντρωση θεματικών χώρων που σε συνδυασμό με την ύπαρξη των Μονών δημιουργεί μια κρίσιμη μάζα Πολιτισμού – Τουρισμού. Άλλωστε η περιοχή των Μονών των Μετεώρων χαίρει παγκόσμιας αναγνώρισης (*ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020*, 2015) και περιλαμβάνονται στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO. Από την άλλη μεριά, στα Ανατολικά, ο σχετικά αναπτυγμένος τουρισμός συνδυάζεται με τους εκεί πολιτιστικούς πόρους και κυρίως με τους παραδοσιακούς οικισμούς του Πηλίου.

Στοιχεία της πρωτογενούς τουριστικής προσφοράς, εκτός από τις 18 παραλίες με γαλάζια σημαία⁶ (βάσει καταλόγου της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας της Φύσης) και άλλες, είναι επίσης υποδομές και δραστηριότητες (βλ. Πίνακα 30 του Παραρτήματος για λεπτομέρειες) σε περιοχές όπως Καλαμπάκα, Ελάτη, Πετρούλι, Πύλη, Όλυμπος, Μαυροβούνι και Όσσα όπου προσφέρονται δραστηριότητες όπως (Γούσιος, Μαρδάκης, & Τόλιας, 2013; ΕΟΤ, 2003):

- αναρρίχηση
- καταδυτικά πάρκα
- ορειβασία
- χιονοδρομικές δραστηριότητες

³ Η Καρδίτσα δεν θεωρείται κέντρο Αστικού Τουρισμού με βάση το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, συγκαταλέγεται όμως βάσει της Μελέτης Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

⁴ Λεπτομερώς απαριθμούνται στον Πίνακα 28 του Παραρτήματος

⁵ Κέντρο Ψηφιακής Προβολής της Ιστορίας και του Πολιτισμού των Μετεώρων, Κέντρο Τεκμηρίωσης Σπηλαίου Θεόπετρας, Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού Κλιάφα, Κέντρο Έρευνας - Μουσείο Τσιτσάνη

⁶ Πηγές: <https://eepf.gr/el> και <https://www.geogreece.gr/blueflag.php>

- σπορ ποταμού
- αεροπτερισμός
- ιππασία
- ποδήλατο βουνού
- καταδύσεις.

Το φυσικό περιβάλλον στην Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι εξαιρετικά πλούσιο περιλαμβάνοντας ένα μεγάλο φάσμα οικοσυστημάτων και τοπίων. Από τα παράκτια που εντοπίζονται στις Σποράδες και την παράκτια ζώνη, μέχρι τα ορεινά στον Όλυμπο, την Πίνδο και το Πήλιο. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι:

- το τμήμα της οροσειράς της Πίνδου που εμπίπτει στην Περιφέρεια
- Πηνειός ποταμός
- Λίμνη Πλαστήρα
- Λίμνη Σμοκόβου
- Λίμνη Στεφανιάδας
- Λίμνες Ζερέλια
- Λίμνη Κάρλα
- Λίμνη Αγίου Γεωργίου στη Σκιάθο
- Εθνικός Δρυμός Ολύμπου
- Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Βορείων Σποράδων – Αλοννήσου
- Κοιλιάδα Τεμπών
- Δάση Όρους Όσσας
- Πευκοδάση Σκιάθου
- Περιοχή Μονών Μετεώρων (UNESCO)
- 26 Περιοχές του Δικτύου NATURA 2000
- Σπήλαια⁷ (38) (βλ. Πίνακα 31 του Παραρτήματος)

Πολύ σημαντικός άυλος πολιτιστικός πόρος, στον οποίο μπορεί να βασιστεί η Διαδρομή Πολιτισμού – Τουρισμού, είναι η μυθολογία που συνδέεται με τόπους της Περιφέρειας και έχει παγκόσμια απήχηση. Τόποι όπως:

- ο Όλυμπος, η κατοικία που διάλεξαν οι δώδεκα θεοί,
- το Πήλιο, το βουνό των Κενταύρων και των Νυμφών,
- τα Μετέωρα, η μάχη των Γιγάντων ενάντια στο Δία και τους υπόλοιπους θεούς

και μορφές όπως:

- ο Αχιλλέας, ο ήρωας του Τρωικού Πολέμου,
- ο Ιάσων και οι Αργοναύτες,
- οι Τιτάνες.

Από πλευράς πολιτιστικών εκδηλώσεων, συναντώνται φεστιβάλ και εκδηλώσεις τοπικής, εθνικής και διεθνούς σημασίας. Ανά Περιφερειακή Ενότητα αναφέρονται ενδεικτικά και όχι αποκλειστικά ή υποχρεωτικά τα εξής⁸:

- Π.Ε. Καρδίτσας: Πανελλήνιο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου, Διεθνές Φεστιβάλ Καρδίτσας, Φεστιβάλ των Λιμνών Καρδίτσας, Διεθνές Χορωδιακό Φεστιβάλ

⁷ Τα περισσότερα είναι αναξιοποίητα. Σημαντικότερο όλων είναι της Θεόπετρας.

⁸ Πηγές: <http://www.allaboutfestivals.gr>, <https://www.filoxeno.com>

Καρδίτσας, Φεστιβάλ Χορού ατόμων με Αναπηρία, Καραϊσκάχεια, Διεθνές Φεστιβάλ Μενελαΐδια, Φεστιβάλ Εκκλησιαστικής Μουσικής, Πανελλήνιος Διαγωνισμός Παιδικού Τραγουδιού, Γιορτή Κρασιού Μεσσηνιάς, Φεστιβάλ Παραδοσιακών Γεύσεων, Γιορτή Κάστανου, Γιορτή Πίτας, Εαρινή Γιορτή της Φύσης, Οικολογική Γιορτή Καρδίτσας, ο Καραγκούνικος Γάμος στον Παλαμά.

- Π.Ε. Λάρισας: Φεστιβάλ Πηνειού, Κινηματογραφικό Φεστιβάλ, ιστορικό Ράλι Ολύμπου, Αχίλλεια, Μεσογειακό Φεστιβάλ νέων κινηματογραφιστών, Φεστιβάλ Θεάτρου Δρόμου, Φεστιβάλ Παραστατικών Τεχνών, Διεθνές Χορωδιακό Φεστιβάλ, Ιπποκράτεια, Εβδομάδα Χορού, Παραδοσιακό Χωριό, Έκθεση βιβλίου, το «μπουρανή» στον Τύρναβο, η γιορτή της φέτας στην Ελασσόνα, η γιορτή του χαλβά στα Φάρσαλα, γιορτή κρασιού στη Ραψάνη, γιορτή μήλου και κερασιού στην Αγιά, γιορτή κάστανου στην Καρίτσα, γιορτή σαρδέλας στο Στόμιο.
- Π.Ε. Μαγνησίας: Διεθνές Φεστιβάλ Πηλίου, rhythmic Open Air Festival, Φεστιβάλ Παραδοσιακών Χορών – Διαμαντής Παλαιολόγος, Los Almyros Festival, Φεστιβάλ Βόλου, τα πανηγύρια της Σκιάθου, της Σκοπέλου και της Αλοννήσου, οι Μάηδες στη Μακρυνίτσα, ο Πηλιορείτικος γάμος στην Πορταριά και στο Τρίκερι, ο Βλάχικος Γάμος στο Βελεστίνο, η γιορτή κρασιού στην Ν. Αγχίαλο κ.ά..
- Π.Ε. Τρικάλων: Φεστιβάλ Νερού, Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ, Street Food Festival, Horns Up Festival, X Motor Festival, Φεστιβάλ Μαθητικής Δημιουργίας, Φεστιβάλ Μουσικής Δωματίου, η αποκρία στο Καστράκι Τρικάλων, το έθιμο του Κλήδωνα στον Κόζιακα.

Παράλληλα, αναπτύσσονται δραστηριότητες που αποτελούν εκφάνσεις του σύγχρονου πολιτισμού. Πρόκειται για πολιτιστικές δράσεις, οι οποίες αποκτούν αναγνωρισιμότητα τα τελευταία χρόνια και συγκεντρώνουν πολλούς επισκέπτες και καθιερώνονται ως πολιτιστικά γεγονότα. Τέτοιο παράδειγμα είναι ο «Μύλος των Ξωτικών» που λαμβάνει χώρα στο ιστορικό-βιομηχανικό πάρκο και πολιτιστικό κέντρο «Μύλος Ματσόπουλου» τα Χριστούγεννα στα Τρίκαλα από το 2011. Αντίστοιχο πιο πρόσφατο παράδειγμα (2017) στην Λάρισα τα Χριστούγεννα είναι το «Πάρκο των Ευχών», καθώς και το Μουσείο Τσιτσάνη στα Τρίκαλα.

Από την τουριστική προσφορά, τέλος, δε μπορεί να λείπει η γαστρονομία ως αναπόσπαστο μέρος του πολιτισμού, αλλά και του τουρισμού, οποιασδήποτε περιοχής. Σε όλο το μήκος και πλάτος της Περιφέρειας μπορεί κανείς να εντοπίσει εξαιρετικά τοπικά προϊόντα, τυρί, ζυμαρικά, μέλι, γλυκά κουταλιού, κρασί⁹, τσίπουρο, αρωματικά βότανα, φρούτα και θαλασσινά (Περιφέρεια Θεσσαλίας, 2011 και υλικό που παρασχέθηκε από την Ε.Υ.Δ. Ε.Π. Περιφέρειας Θεσσαλίας). Πολλά από αυτά αποτελούν προϊόντα ΠΟΠ «προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης» ή ΠΓΕ «προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης».

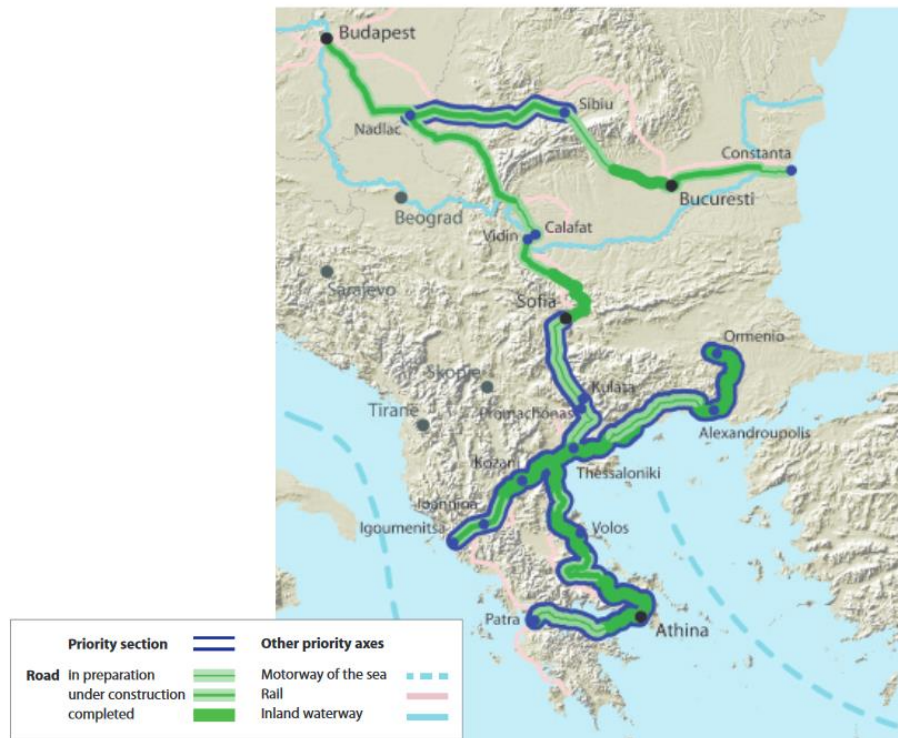
Στην δευτερογενή τουριστική προσφορά διακρίνουμε καταρχάς τις μεταφορικές υποδομές. Οι σημαντικότερες στην Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι:

- το Λιμάνι του Βόλου και οι λιμενικές υποδομές των νησιών της Περιφέρειας
- ο Διεθνής Αερολιμένας Σκιάθου,
- ο Κρατικός Αερολιμένας Αγχιάλου,
- οι οδικές συνδέσεις με τις γύρω Περιφέρειες και ενδοπεριφερειακά,
- σιδηρόδρομος.

⁹ Υπάρχει πλήθος οινοποιειών και ποικιλία προϊόντων που δεν είναι όμως οργανωμένα σε διαδρομές βλ. <https://www.thessaly.gov.gr/data/arepo/gr/Κρασιά%20ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.pdf>

Αναλυτικότερα για το οδικό δίκτυο, η Θεσσαλία έχει πολύ καλή σύνδεση με το Πρωτεύον Εθνικό Δίκτυο, λόγω των Αυτοκινητόδρομων Α.Θ.Ε. (Α1) και Κεντρικής Ελλάδας (Α3), με την ολοκλήρωσή του, και μέσω αυτών στην Εγνατία (Α2) και τα Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών. Πιο συγκεκριμένα, οδικά η Περιφέρεια Θεσσαλίας συνδέεται μέσω του Άξονα 7 των ΔΕΔ-Μ.

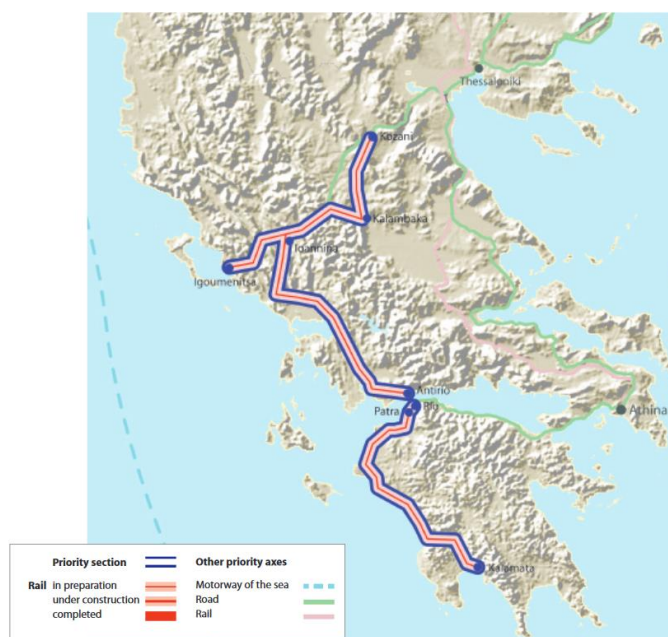
Εικόνα 6. Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών, Άξονας 7. Πηγή: European Commission

Σιδηροδρομικά, η Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι χώρος διέλευσης του Άξονα 22 των Διευρωπαϊκών Δικτύων (Αθήνα – Σόφια – Βουδαπέστη – Βιέννη – Πράγα – Νυρεμβέργη/Δρέσδη), που έχει ως στόχο τη σιδηροδρομική σύνδεση της Νότιας Ελλάδας με την Κεντρική Ευρώπη.

Εικόνα 7. Διευρωπαϊκά Δίκτυα Μεταφορών, Άξονας 22. Πηγή: European Commission

Επιπλέον, σημαντικό έργο για την Περιφέρεια Θεσσαλίας αποτελεί το Έργο Προτεραιότητας 29 των ΔΕΔ-Μ της ΕΕ, το οποίο έχει ως στόχο την αναβάθμιση του σιδηροδρομικού άξονα της Ιόνιας Οδού μέχρι την Κοζάνη μέσω της Καλαμπάκας. Με τον τρόπο αυτό η Περιφέρεια θα συνδέεται σιδηροδρομικά με το λιμάνι της Ηγουμενίτσας, της Πάτρας και της Καλαμάτας.

Εικόνα 8. Διευρωπαϊκά Δίκτυα, Άξονας 29

Παράλληλα, στο εσωτερικό της Περιφέρειας το Δευτερεύον Εθνικό Δίκτυο συνδέει τα αστικά κέντρα μεταξύ τους. Σε διαπεριφερειακό επίπεδο μέσω των ΕΟ3 (Ελευσίνα - Θήβα - Λιβαδειά - Μπράλλος - Λαμία - Φάρσαλα - Λάρισα - Τύρναβος - Ελασσόνα - Σέρβια - Κοζάνη - Πτολεμαΐδα - Βεύη - Φλώρινα - Νίκη (σύνορα με ΠΓΔΜ)), ΕΟ30 (Άρτα - Βουργαρέλι - Τρίκαλα - Καρδίτσα - Νέο Μοναστήρι - Φάρσαλα - Μικροθήβες - Νέα Αγχίαλος - Βόλος), ΕΟ26 (Ελασσόνα - Δεσκάτη - Καρπερό) και ΕΟ13 (Κατερίνη - Άγιος Δημήτριος - Ελασσόνα) (ΕΓΝΑΤΙΑ ΟΔΟΣ Α.Ε., 2018; 'Κύριοι δρόμοι της Ελλάδας', 2018; Τσακίρης, Δασκαλάκης, & Λαγκαδινού, 2012).

Σχετικά με την σιδηροδρομική σύνδεση της Περιφέρειας Θεσσαλίας είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η γραμμή Δομοκός – Παλαιοφάρσαλος – Λάρισα – Πλατύ – Θεσσαλονίκη, πέραν του γεγονότος ότι αποτελεί τμήμα του Κύριου Άξονα του σιδηροδρομικού δικτύου της χώρας, είναι διπλός ηλεκτροκινούμενος σιδηροδρομικός διάδρομος, στον οποίο μπορεί να αναπτυχθεί ταχύτητα μέχρι και 160 km/h. Επίσης, αναμένεται αναβάθμιση της σιδηροδρομικής γραμμής Λάρισα – Βόλος με ηλεκτροκίνηση, καθώς και η ολοκλήρωση της ηλεκτροκίνησης στον άξονα ΠΑΘΕ/Π (Πάτρα – Αθήνα – Θεσσαλονίκη – Ειδόμενη / Προμαχώνας) (ΟΣΕ, 2018). Τα παραπάνω σε συνδυασμό με το γεγονός ότι υπάρχουν σιδηροδρομικοί σταθμοί και στα τέσσερα αστικά κέντρα της Περιφέρειας προσδίδουν συγκριτικό πλεονέκτημα στην Θεσσαλία.

Συμπερασματικά, η κεντροβαρική γεωγραφική θέση της Περιφέρειας Θεσσαλίας σε συνδυασμό με το γεγονός ότι βρίσκεται στο σταυροδρόμι των κυριότερων οδικών και σιδηροδρομικών υποδομών και η ύπαρξη κρίσιμων υποδομών, όπως λιμανιού και αεροδρομίων, της προσδίδουν σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα.

Επιπροσθέτως, διακρίνεται ένα καλό επίπεδο προσφοράς στον τομέα της ενοικίασης αυτοκινήτων, τουριστικών γραφείων¹⁰ και άλλων υποστηρικτικών του τουρισμού υπηρεσιών όπως υπηρεσίες ενοικίασης ή πώλησης εξοπλισμού θαλάσσιων σπορ, χιονοδρομικών αθλημάτων, σκαφών, ειδών κατασκήνωσης, ορειβασίας, ποδηλασίας, καταδύσεων, μοτοσικλετών κλπ για τις οποίες δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα στατιστικά δεδομένα προς ανάλυση.

Στη συνέχεια εξετάζοντας τα προσφερόμενα καταλύματα, το ξενοδοχειακό δυναμικό της Περιφέρειας Θεσσαλίας είναι 29.333 κλίνες. Από αυτές περίπου το 70% βρίσκεται στην Μαγνησία, καθώς πρόκειται για ένα σύνολο 418 ξενοδοχειακών μονάδων έναντι 36 στην Καρδίτσα, 42 στην Λάρισα και 74 στα Τρίκαλα. Στο σύνολο της Περιφέρειας το μεγαλύτερο ποσοστό των ξενοδοχειακών μονάδων είναι 2* με ποσοστό 37%, ενώ ακολουθούν τα 3* και 4* με ποσοστά 24% και 21% αντίστοιχα. Τα ξενοδοχεία 5* καταλαμβάνουν μόλις το 5% του συνόλου. Η συνολική εικόνα του ξενοδοχειακού δυναμικού χαρακτηρίζεται από τη μέτρια ποιότητα υπηρεσιών. Παρατηρώντας τη μεταβολή του ξενοδοχειακού δυναμικού 2016 – 2017 διαφαίνεται μια τάση για επενδύσεις σε κλίνες 4* και 5*. Λεπτομερέστερα τα στοιχεία για το ξενοδοχειακό δυναμικό της Περιφέρειας Θεσσαλίας ανά Περιφερειακή Ενότητα και κατηγορία ξενοδοχειακής μονάδας, καθώς η μεταβολή τους 2016 – 2017 φαίνονται στους πίνακες που ακολουθούν.

Πίνακας 4 Ξενοδοχειακό δυναμικό 2017

Περιφερειακή Ενότητα	5*	4*	3*	2*	1*	Σύνολο
----------------------	----	----	----	----	----	--------

¹⁰ Συνολικά 153 τουριστικά γραφεία, εκ των οποίων 68 στο Βόλο και 50 στη Λάρισα βάσει στοιχείων από Γούσιος κ.ά., 2013.

Καρδίτσα	Μονάδες	2	7	10	15	2	36
	Δωμάτια	80	222	279	303	85	969
	Κλίνες	178	471	562	557	192	1.960
Λάρισα	Μονάδες	2	2	12	16	10	42
	Δωμάτια	224	78	453	498	237	1.490
	Κλίνες	433	135	881	904	448	2.801
Μαγνησία	Μονάδες	21	98	83	157	59	418
	Δωμάτια	972	2.352	2.217	3.579	1.067	10.187
	Κλίνες	1.971	4.749	4.437	6.892	2.088	20.137
Τρίκαλα	Μονάδες	3	12	30	24	5	74
	Δωμάτια	59	830	934	393	66	2.282
	Κλίνες	132	1.631	1.778	771	123	4.435
Σύνολο	Μονάδες	28	119	135	212	76	570
	Δωμάτια	1.335	3.482	3.883	4.773	1.455	14.928
	Κλίνες	2.714	6.986	7.658	9.124	2.851	29.333

Πίνακας 5. Μεταβολή αριθμού και κατηγορίας κλινών 2016 – 2017

	5*	4*	3*	2*	1*
Καρδίτσα	0	9	45	0	0
Λάρισα	0	89	-89	0	52
Μαγνησία	169	78	190	-317	-52
Τρίκαλα	0	82	58	-82	0

Πέραν των ξενοδοχειακών μονάδων στην Περιφέρεια Θεσσαλίας υπάρχουν 26.510 κλίνες ενοικιαζόμενων δωματίων, όπως φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 6 Ενοικιαζόμενα δωμάτια 2017

Περιφερειακή Ενότητα		4Κ	3Κ	2Κ	1Κ	Σύνολο
Καρδίτσα	Μονάδες	5	20	32	8	65
	Δωμάτια	33	121	156	49	359
	Κλίνες	80	298	383	103	864
Λάρισα	Μονάδες	6	29	139	55	229
	Δωμάτια	48	205	1.024	363	1.640
	Κλίνες	145	458	2.146	740	3.489
Μαγνησία	Μονάδες	36	310	737	293	1.376
	Δωμάτια	307	1.802	4.870	1.858	8.837
	Κλίνες	838	4.528	11.290	4.134	20.790
Τρίκαλα	Μονάδες	9	33	36	15	93
	Δωμάτια	72	243	187	76	578
	Κλίνες	179	558	461	169	1.367
Σύνολο	Μονάδες	56	392	944	371	1.763
	Δωμάτια	460	2.371	6.237	2.346	11.414
	Κλίνες	1.242	5.842	14.280	5.146	26.510

Το μεγαλύτερο ποσοστό κλινών βρίσκεται στην Περιφερειακή Ενότητα Μαγνησίας με ποσοστό 78,4%. Από τον πίνακα διακρίνεται ότι η ποιότητα των καταλυμάτων στην Περιφέρεια είναι μέτρια, με τις μονάδες που ανήκουν στην κατηγορία 4K να αποτελούν μόλις το 3,18% του συνόλου. Οι περισσότερες μονάδες καταλυμάτων ανήκουν στις κατηγορίες 2K και 3K (75,8%).

Σχετικά με την γεωγραφική κατανομή των καταλυμάτων, στην Μαγνησία εκτείνονται σε όλο το Νομό, στα Τρίκαλα συγκεντρώνονται στην Καλαμπάκα λόγω των Μονών των Μετεώρων, στην Λάρισα υπάρχει έλλειψη ξενοδοχείων λόγω της εγγύτητας με την Κατερίνη, στην Καρδίτσα συγκεντρώνονται στο Νεοχώρι λόγω του τουρισμού στην Λίμνη Πλαστήρα και στην περιοχή Σμοκόβου λόγω των ιαματικών λουτρών.

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται όχι μόνο ο πλούτος του πολιτιστικού αποθέματος, το μεγάλο πλήθος και ποικιλία των πολιτιστικών πόρων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, αλλά ένα σύνολο πολιτιστικών και τουριστικών πόρων που μπορεί να αξιοποιηθεί στα πλαίσια της Ο.Χ.Ε. Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Στο σύνολο αυτό τα Μετέωρα, ο Όλυμπος και το Πήλιο είναι πόλοι έλξης τουριστών που είναι παγκόσμιας ακτινοβολίας και αναγνωρισιμότητας. Σε συνδυασμό με το μύθο που τους περιβάλλει σχηματίζεται μια βάση, στην οποία μπορεί η Διαδρομή να στηριχτεί και να αναπτυχθεί.

Στοιχεία που μπορούν να ενισχύσουν την Διαδρομή, επεκτείνοντας τη βάση και έχουν εντοπιστεί, είναι τα αρχαία θέατρα, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μουσεία. Με αυτά μπορεί να ενισχυθεί η Διαδρομή από την πλευρά της Ιστορίας που είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για τον Πολιτιστικό Τουρίστα. Επικουρικά, το εξαιρετικής ομορφιάς και ποικιλίας φυσικό περιβάλλον, στο οποίο αναπτύσσονται μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων, οι πολλές πολιτιστικές εκδηλώσεις διεθνούς και εθνικής ακτινοβολίας και η γαστρονομία είναι στοιχεία που μπορούν να δημιουργήσουν ένα εξαιρετικό προϊόν Πολιτισμού – Τουρισμού που να ολοκληρώνεται χωρικά με τη μορφή της Διαδρομής.

Επιπλέον, η κεντροβαρική γεωγραφική θέση της Περιφέρειας Θεσσαλίας και η καλή σύνδεση με τα δίκτυα μεταφορών δημιουργούν σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα. Η πρόσβαση στην Περιφέρεια είναι δυνατή με όλα τα μέσα μεταφοράς. Η καλή σύνδεση των αστικών κέντρων μεταξύ τους δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την ευκολότερη ανακατεύθυνση τουριστών.

Τουριστική Ζήτηση

Η τουριστική ζήτηση αντιπροσωπεύει τις ποσότητες των αγαθών και των τουριστικών υπηρεσιών που επιθυμούν να καταναλώσουν οι τουρίστες για μια δεδομένη χρονική περίοδο (Βαρβαρέσος, 2000).

Πίνακας 7. Βασικά Μεγέθη Εισερχόμενου Τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας 2017

Χώρες Προέλευσης	Επισκέψεις (σε χιλ.)	Εισπράξεις (σε εκ. €)	Διανυκτερεύσεις (σε χιλ.)	Δαπάνη/ Επίσκεψη (σε €)	Δαπάνη/ Διανυκτέρευση (σε €)	Μέση Διάρκεια Παραμονής
Ιταλία	109,1	46,4	859,2	425,6	54,1	7,9
Ην. Βασίλειο	97,4	66,0	811,4	678,2	81,4	8,3
Γερμανία	92,2	52,2	899,7	566,8	58,1	9,8
Ρουμανία	40,3	11,3	291,7	280,8	38,8	7,2
Λοιπές	354,7	113,6	2.164,6	-	-	-
Σύνολο	693,7	289,7	5.026,5	417,6	57,6	7,2

% επί του συνόλου της χώρας	2,2%	2,0%	2,4%
-----------------------------------	------	------	------

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται η τουριστική ζήτηση για την Περιφέρεια Θεσσαλίας. Αυτή αντιπροσωπεύει μόλις το 2,2% της συνολικής ζήτησης της χώρας σε επισκέψεις, το 2% σε εισπράξεις (289,7 εκ. ευρώ) και το 2,4% σε διανυκτερεύσεις. Οι κύριες χώρες προέλευσης της ζήτησης για το 2017 είναι η Ιταλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Ρουμανία. Αντίστοιχη είναι η κατάσταση και σε προηγούμενα έτη. Παρότι οι επισκέψεις αποτελούν μικρό ποσοστό σε σχέση με το σύνολο της χώρας, η μέση διάρκεια παραμονής (7,2 ημέρες) βρίσκεται κοντά σε αυτήν των αναπτυγμένων τουριστικά Περιφερειών και πάνω από το μέσο όρο της χώρας (6,35 ημέρες). Η δαπάνη ανά επίσκεψη ανέρχεται στα 417,6€ και η δαπάνη ανά διανυκτέρευση στα 57,6€, αρκετά χαμηλότερα σε σχέση με τις τουριστικά αναπτυγμένες Περιφέρειες όπως η Κρήτη (678,3€ και 81€ αντίστοιχα) ή Νοτίου Αιγαίου (625,5€ και 79,1€ αντίστοιχα). Αναλυτικότερα η μέση διάρκεια παραμονής ανά Περιφέρεια φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 8. Μέση Διάρκεια Παραμονής σε ημέρες ανά Περιφέρεια

Περιφέρεια	Μέση Διάρκεια Παραμονής (ημέρες)
Βορείου Αιγαίου	8,8
Κρήτης	8,4
Ιονίων Νήσων	8,4
Νοτίου Αιγαίου	7,9
Πελοποννήσου	7,2
Θεσσαλίας	7,2
Αττικής	5,7
Κεντρικής Μακεδονίας	5,6
Κεντρικής Ελλάδας	5,4
Ηπείρου	5,1
Δυτικής Ελλάδας	5
Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης	4
Δυτικής Μακεδονίας	3,9

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας συγκεντρώνεται το 3,64% των κλινών ξενοδοχείων και το 6,32% των ενοικιαζόμενων δωματίων της χώρας, γεγονός που την κατατάσσει στην 7^η και 9^η θέση αντίστοιχα στο σύνολο της χώρας.

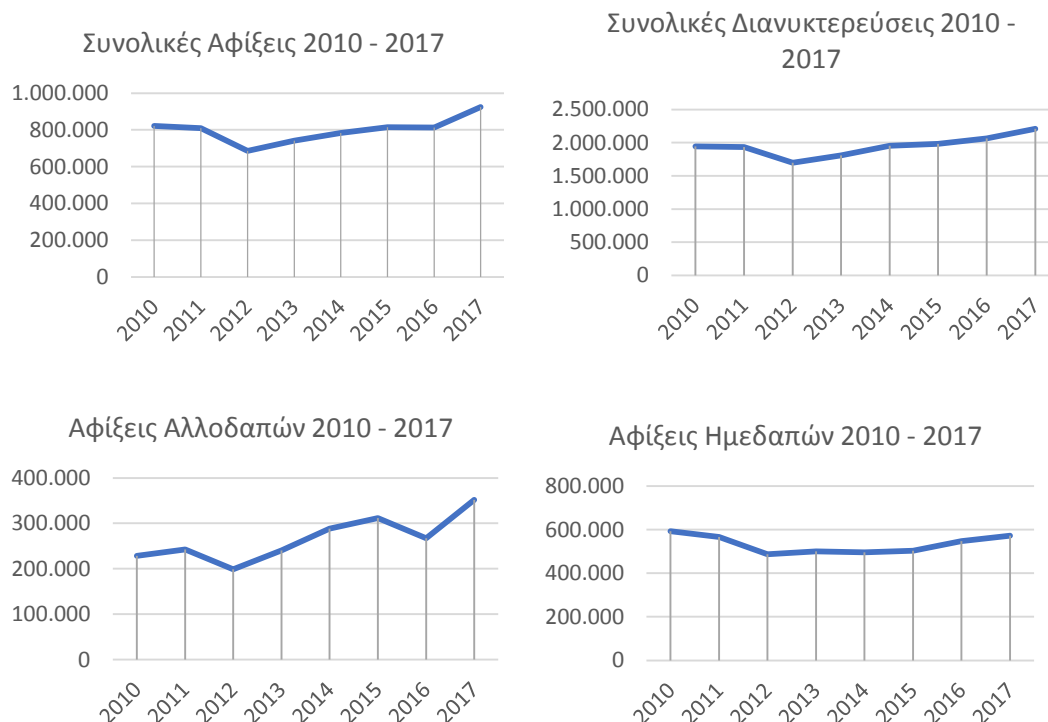
Πίνακας 9. Ποσοστό κλινών ξενοδοχειακών μονάδων και ενοικιαζόμενων δωματίων στο σύνολο της χώρας

Περιφέρεια	Κλίνες Ξενοδοχείων / Κατάταξη		Κλίνες Ενοικιαζόμενων Δωματίων / Κατάταξη	
Δυτικής Μακεδονίας	0,78%	1	0,39%	1
Δυτικής Ελλάδας	2,34%	3	0,97%	2
Αττικής	7,43%	9	3,10%	3
Βορείου Αιγαίου	2,76%	5	3,73%	4
Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης	2,74%	4	4,09%	5

Ηπείρου	2,12%	2	4,55%	6
Κεντρικής Ελλάδας	3,61%	6	4,55%	7
Πελοποννήσου	4,68%	8	4,58%	8
Θεσσαλίας	3,64%	7	6,32%	9
Κρήτης	21,62%	12	13,24%	10
Ιονίων Νήσων	11,59%	11	14,73%	11
Κεντρικής Μακεδονίας	11,26%	10	15,93%	12
Νοτίου Αιγαίου	25,44%	13	23,84%	13
Σύνολο	100,00%		100,00%	

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία> και ίδια επεξεργασία

Οι αφίξεις στην Περιφέρεια Θεσσαλίας αποτελούν το 2,89% του συνόλου της χώρας για τους αλλοδαπούς και 9,65% για ημεδαπούς. Αντίστοιχα οι διανυκτερεύσεις 1,85% για τους αλλοδαπούς και 8,73% για τους ημεδαπούς (βλ. Πίνακα 27 του Παραρτήματος). Γενικά, παρουσιάζεται αυξητική τάση στις διανυκτερεύσεις, όπως φαίνεται και στα γραφήματα.

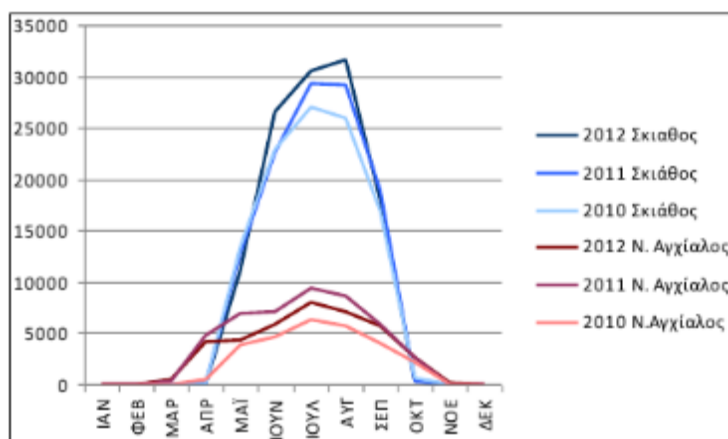
Αθροιστικά, οι αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών είναι 923.834 και οι διανυκτερεύσεις 2.209.719.

Ενδοπεριφερειακά, σύμφωνα με τα στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας σε ξενοδοχειακά καταλύματα τα έτη 2010-2017 (βλ. Πίνακα 26 του Παραρτήματος), φαίνεται να υπάρχει αυξητική τάση στις αφίξεις τόσο στους ημεδαπούς όσο και στους αλλοδαπούς. Παρόλα αυτά η πληρότητα κυμαίνεται σε αρκετά χαμηλά επίπεδα. Μόνο στις Σποράδες φτάνει το 45,9%, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές δεν ξεπερνά το 32%. Οι αφίξεις και διανυκτερεύσεις αλλοδαπών συγκεντρώνονται στις Π.Ε. Μαγνησίας και Τρικάλων.

Η εποχικότητα που παρουσιάζει η τουριστική ζήτηση στην Περιφέρεια Θεσσαλίας φαίνεται ξεκάθαρα από την ροή των αφίξεων στα αεροδρόμια Σκιάθου και Ν. Αγχιάλου. Η ροή

επισκεπτών κορυφώνεται τους μήνες Ιούνιο – Ιούλιο – Αύγουστο. Στο ακόλουθο διάγραμμα παρουσιάζονται οι αφίξεις ανά μήνα.

Εικόνα 9. Αφίξεις στα αεροδρόμια Σκιάθου - Ν. Αγχιάλου, Πηγή: (Γούσιος κ.ά., 2013)

Η τουριστική ζήτηση που συνίσταται στους κατάπλους κρουαζιερόπλοιων κυμαίνεται από 11.000 μέχρι 76.000 επιβάτες περίπου όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 10. Κατάπλοι κρουαζιερόπλοιων και αριθμός επιβατών κρουαζιερόπλοιων στα λιμάνια της Περιφέρειας Θεσσαλίας

	2013	2014	2015	2016	2017
Κρουαζιερόπλοια	48	71	88	72	18
Επιβάτες	24030	62973	76051	44432	11767

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Πιο συγκεκριμένα για τον Πολιτιστικό Τουρισμό, η ζήτηση μπορεί να εκτιμηθεί μέσα από την ανάλυση των επισκέψεων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ο αριθμός των επισκεπτών σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους σε κάθε Περιφερειακή Ενότητα της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Η ζήτηση συγκεντρώνεται στην Λάρισα και την Π.Ε. Μαγνησίας στο συντριπτικό ποσοστό του 93,1%. Τα μουσεία στην Π.Ε. Καρδίτσας παρουσιάζουν πολύ μικρή επισκεψιμότητα παρά την σταδιακή αύξηση που παρουσιάζεται διαχρονικά από το 2012, από τους 1.600 επισκέπτες στους 4.000, και παρά την συγκέντρωση που παρουσιάζεται στην Καλαμπάκα σε συνδυασμό με τα Μετέωρα. Στην αντίστοιχη περίοδο η αύξηση στην Π.Ε. Λάρισας είναι ραγδαία από τους 8.000 στους 25.000 επισκέπτες, ενώ στην Π.Ε. Μαγνησίας η αύξηση πιο ομαλή από τους 24.000 στους 30.000.

Πίνακας 11. Επισκέπτες σε Μουσεία / Αρχαιολογικούς χώρους 2012-2017

Περιφερειακές Ενότητες	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Καρδίτσα						
Μουσεία	1.640	4.466	4.614	3.866	3.956	4.027
Αρχαιολογικοί χώροι	-	-	-	-	-	2.910
Λάρισα						
Μουσεία	8.373	8.552	8.254	7.469	21.927	25.420
Αρχαιολογικοί χώροι	0	247	75	0	381	370
Μαγνησία						
Μουσεία	23.802	30.904	32.958	29.060	30.555	29.617
Αρχαιολογικοί χώροι	6.816	11.693	11.110	7.480	16.634	15.476
Τρίκαλα						
Μουσεία	-	-	-	-	-	-

Σύνολο	Αρχαιολογικοί χώροι	1.104	4.700	8.671	8.337	4.439	0
	Μουσεία	33.815	43.922	45.826	40.395	56.438	59.064
	Αρχαιολογικοί χώροι	7.920	16.640	19.856	15.817	21.454	18.756

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Για το 2017 οι επισκέπτες στα μουσεία, επομένως η ζήτηση για κατανάλωση του συγκεκριμένου πολιτιστικού πόρου, ήταν περίπου 60.000 άτομα. Αντίστοιχα, στους αρχαιολογικούς χώρους ήταν περίπου 19.000 άτομα.

Πιο συγκεκριμένα, από την ανάλυση του αριθμού των επισκεπτών στους αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, για τα οποία υπάρχει καταγραφή από την ΕΛΣΤΑΤ, από τον Ιανουάριο 2008 έως τον Ιούλιο 2018¹¹ για όλη την Ελλάδα, προκύπτει ότι η επισκεψιμότητα των πολιτιστικών πόρων της Διαδρομής είναι αρκετά μικρή. Η τάση που διαμορφώνεται είναι η συγκέντρωση των επισκεπτών στους πιο αναγνωρίσιμους αρχαιολογικούς χώρους όπως η Ακρόπολη, η Κνωσός, η Λίνδος και η Αρχαία Ολυμπία που βρίσκονται στις πρώτες θέσεις της κατάταξης. Οι ονοματισμένοι αρχαιολογικοί χώροι της διαδρομής, για τους οποίους υπάρχουν καταγραφές, σε αυτό το διάστημα (Ιανουάριος 2008 – Ιούλιος 2018) συγκέντρωσαν το 0,0011% του συνόλου των καταγεγραμμένων επισκεπτών της χώρας (100.276 από 87.340.394 επισκέπτες). Όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα ο αρχαιολογικός χώρος Διμηνίου καταλαμβάνει την 73^η θέση, το Σπήλαιο Θεόπετρας την 81^η και ο αρχαιολογικός χώρος Σέσκλου την 95^η σε σύνολο 147 αρχαιολογικών χώρων.

Πίνακας 12. Επισκέπτες σε αρχαιολογικούς χώρους 2008-2018

A/A	Αρχαιολογικός Χώρος	Νομός	Σύνολο επισκεπτών Ιανουάριος 2008 – Ιούλιος 2018
1	Ακρόπολη	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	17.226.368
2	Κνωσός	ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	6.646.711
3	Λίνδος	ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	5.074.060
4	Αρχαία Ολυμπία	ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ	4.489.282
5	Επίδαυρος	ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	3.609.459
6	Ολυμπείο	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	3.544.249
7	Σπιναλόγκα	ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	3.481.325
8	Θέατρο Διονύσου	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	3.462.156
9	Μυκήνες & Θησαυρός Ατρέα	ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	3.244.628
10	Αρχαία Αγορά	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	2.804.933
11	Αρχ. Χώρος Δελφών	ΝΟΜΟΣ ΦΩΚΙΔΑΣ	2.646.140
12	Σούνιο	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	1.997.880
13	Ασκληπιείο Κω	ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	1.624.206
14	Σπήλαιο Ψυχρού (Δικταίο άντρο)	ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	1.533.155
15	Βασιλικοί Τάφοι Βεργίνας	ΝΟΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ	1.526.442
...	...	...	...
33	Δίον	ΝΟΜΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ	414.513
36	Δωδώνη	ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	349.377
39	Κάστρο Πλαταμώννα	ΝΟΜΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ	281.074
73	Διμήνι	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	59.716
81	Σπήλαιο Θεόπετρας	ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	27.251
95	Σέσκλο	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	13.309

¹¹ Πηγή δεδομένων: ΕΛΣΤΑΤ, <https://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SCI21/->

Άλλοι σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι που εντοπίζονται σε κοντινή απόσταση από την Διαδρομή είναι το Δίον, η Δωδώνη και το Κάστρο του Πλαταμώνα που συγκεντρώνουν αρκετούς επισκέπτες. Σημειώνεται ότι στο Δίον και τη Δωδώνη σώζονται τα αρχαία θέατρα όπως και τα αρχαία θέατρα της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας.

Αναλυτικότερα για τα μουσεία, από την ανάλυση των δεδομένων από την ΕΛΣΤΑΤ για το διάστημα Ιανουάριος 2008 – Ιούλιος 2018, φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκέψεων συγκεντρώνεται στα μουσεία της Αττικής, των Δωδεκανήσων και Κρήτης. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο αριθμός των επισκεπτών για τα 15 πρώτα μουσεία σε κατάταξη σε αριθμό επισκεπτών, καθώς και τα μουσεία της Διαδρομής και των γύρω από αυτήν περιοχών. Το σύνολο των μουσείων για τα οποία υπάρχουν καταγραφές για αυτήν την περίοδο είναι 201.

Πίνακας 13. Επισκέπτες σε μουσεία 2008-2018

A/A	Μουσείο	Νομός	Σύνολο επισκεπτών Ιανουάριος 2008 – Ιούλιος 2018
1	Ακρόπολης	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	12.422.021
2	Εθνικό Αρχαιολογικό Αθηνών	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	3.863.885
3	Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου-Ιπποτών Ρόδου	ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	2.308.003
4	Ηρακλείου	ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	2.175.786
5	Μπενάκη	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	1.804.409
6	Δελφών	ΝΟΜΟΣ ΦΩΚΙΔΑΣ	1.678.131
7	Λευκού Πύργου	ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1.533.952
8	Αρχαίας Ολυμπίας	ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ	1.132.224
9	Αρχαιολογικό Θεσσαλονίκης	ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	867.869
10	Ρόδου	ΝΟΜΟΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	798.459
11	Εθνική Πινακοθήκη - Μουσείο Αλ. Σούτζου	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	614.516
12	Βυζαντινού Πολιτισμού	ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	532.799
13	Θήρας Νέο	ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ	527.973
14	Βυζαντινό και Χριστιανικό Αθηνών	ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	420.963
15	Αρχαιολογικό Χανίων	ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ	349.294
...	...	...	...
20	Βόλου	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	218.484
24	Βυζαντινό Ιωαννίνων	ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	179.770
28	Μουσείο Δίον	ΝΟΜΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ	154.081
40	Αρχαιολογικό Ιωαννίνων	ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	96.348
50	Αρχοντικό Σβάρτς	ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ	73.015
70	Βυζαντινό Βεροίας	ΝΟΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ	43.528
75	Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας	ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ	39.407
102	Αρχαιολογικό Καρδίτσας	ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	22.838
120	Αλμυρού	ΝΟΜΟΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	12.145
149	Λάρισας	ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΣ	3.648
157	Ναός Απόλλωνα (Μητρόπολη Καρδίτσας)	ΝΟΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	2.364

¹² Είναι διαφορετικός χώρος από αυτόν του αρχαίου θεάτρου Φθιωτιδών Θηβών. Πρόκειται για τις Χριστιανικές Θήβες, ήκμασε κατά την παλαιοχριστιανική (πρωτοβυζαντινή) περίοδο, μέχρι και τον 7ο αι. και βρίσκεται μέσα στη Νέα Αγχίαλο.

Σε ό,τι αφορά τον θρησκευτικό τουρισμό, κάνοντας την υπόθεση ότι τα στατιστικά στοιχεία της Π.Ε. Τρικάλων αντιπροσωπεύουν κυρίως επισκέψεις στα Μετέωρα, μπορεί να υπολογιστεί ότι η ζήτηση για θρησκευτικό τουρισμό προέρχεται από ένα σύνολο αφίξεων που για το 2017 ήταν 303.000 και διανυκτερεύσεων που ήταν 456.000 (βλ. Πίνακα 26 του Παραρτήματος). Τα Μετέωρα έχοντας μεγάλη εμβέλεια και επισκεψιμότητα¹³ καθώς και οι επισκέπτες που φτάνουν στην Περιφέρεια μέσω κρουαζιερόπλοιων αποτελούν δυνητικά σημεία άντλησης επισκεπτών προς την Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού.

Χαρακτηριστικό της ζήτησης στην Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι ότι οι περισσότεροι ξένοι τουρίστες διαμένουν έξω από τις μεγάλες πόλεις και κάνουν μόνο ημερήσιες εκδρομές στα προσφερόμενα από την περιοχή μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους (Καφούρος, 2015). Συνοψίζοντας, η ζήτηση για Πολιτιστικό Τουρισμό στην Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι περιορισμένη και γεωγραφικά εκτείνεται σχεδόν αποκλειστικά στις Π.Ε. Λάρισας, Τρικάλων και Μαγνησίας. Είναι τόσο μικρή που σε σύνολο 2.200.000 διανυκτερεύσεων¹⁴ έχουμε μόνο 80.000 επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, ενώ προέρχεται κυρίως από ημεδαπούς. Παρουσιάζεται, γενικά, μια αντίθεση ανάμεσα στην μεγάλη ποικιλία και γεωγραφική διασπορά των πολιτιστικών πόρων και στην μικρή τουριστική ζήτηση που συγκεντρώνεται κυρίως στα Ανατολικά της Περιφέρειας, που όπως φαίνεται και στον Χάρτη 2 του Παραρτήματος Χαρτών είναι η μόνη τουριστικά σχετικά ώριμη/αναπτυσσόμενη περιοχή (ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, 2015).

Προσφορά για ζήτηση για τους ονοματισμένους πολιτιστικούς πόρους της Διαδρομής

Αρχαίο Θέατρο Φθιωτιδών Θηβών

Το θέατρο των Φθιωτιδών Θηβών, η ανασκαφή του οποίου δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμη, βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της αρχαίας πόλης των Φθιωτιδών Θηβών, ανατολικά του σημερινού χωριού Μικροθήβες και σε απόσταση 4 χλμ. νότια από το σημερινό δήμο Νέας Αγχιάλου και τον Παγασητικό κόλπο, δηλαδή πολύ κοντά στην πόλη και το λιμάνι του Βόλου.

Με μέγιστη χωρητικότητα 3.000 θεατών, το Θέατρο των Φθιωτιδών Θηβών, φιλοξενούσε παραστάσεις αρχαίου δράματος, μουσικούς αγώνες, και κατά τη Ρωμαϊκή Εποχή θηριομαχίες και αγώνες μονομάχων. Η θέση του αρχαίου θεάτρου στο πραινές του λόφου «Κάστρο» που εξασφάλιζε πολύ καλή ακουστική λειτουργία, σε συνδυασμό με την άπλετη θέα που αντίκριζαν οι θεατές στη «χώρα» της πόλης και το λιμάνι της –την Πύρασο- στον Παγασητικό κόλπο, καθώς και στο περίφημο Κρόκιο πεδίο.

Η έρευνα στο χώρο του θεάτρου δεν έχει ολοκληρωθεί και δεν έχουν γίνει αναστηλωτικές επεμβάσεις. Το γεγονός ότι το μνημείο έχει κατασκευαστεί εξολοκλήρου από ντόπιο ηφαιστειακό λίθο, ένα ιδιαίτερα ανθεκτικό υλικό το οποίο δεν έχει υποστεί λιθοθηρεία, ενδείκνυται για την μελλοντική αναστήλωση και εν συνεχεία χρήση του μνημείου, ως θεάτρου. Ο χώρος του θεάτρου είναι επισκέψιμος, κατόπιν συνεννοήσεως με τη ΙΓ' Ε.Π.Κ.Α. (Ήνωμα ΔΙΑΖΩΜΑ - Πολίτες για τα Αρχαία Θέατρα', 2018)

¹³ Σύμφωνα με το Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης Μετεώρων έχουν καταγραφεί 23.000 επισκέπτες για το 2017.

¹⁴ Λόγω έλλειψης δεδομένων δεν είναι δυνατή η ανάλυση των διανυκτερεύσεων σε ενοικιαζόμενα δωμάτια.

Στατιστικά στοιχεία επισκέψεων δεν βρέθηκαν στις καταγραφές στην αντίστοιχη ενότητα δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ.

Αρχαίο Θέατρο Δημητριάδας

Το θέατρο βρίσκεται μέσα στα όρια των τειχών της αρχαίας Δημητριάδος, στη θέση «στα Δόντια» κοντά στη συνοικία των Ν. Παγασών του Δήμου Βόλου πολύ κοντά στην πόλη του Βόλου. Η μορφή που έχει σήμερα δίνει την εικόνα ενός μνημείου απογυμνωμένου από τη λίθινη επένδυση των εδωλίων στην περιοχή του κοίλου, ενώ το κτίριο της σκηνής ανήκει στη ρωμαϊκή περίοδο. Παρά την εκτεταμένη λιθοθηρία που ξεκίνησε από την εγκατάλειψη του θεάτρου, είναι σημαντικό το γεγονός ότι το μνημείο διασώζει την τριμερή διαίρεση των ελληνιστικών θεάτρων: το σκηνικό οικοδόμημα, την ορχήστρα και το κοίλο με το επιθέατρο.

Η επιλογή της θέσης του θεάτρου μέσα στην πόλη δεν είναι τυχαία. Κατασκευάστηκε απέναντι από το ανάκτορο των Μακεδόνων βασιλέων και κάτω από το λόφο όπου ήταν ιδρυμένο το ηρώο των Αρχηγετών και Κτιστών της πόλης της Δημητριάδος. Έχει υποστηριχτεί ότι το θέατρο εξυπηρετούσε και τις ανάγκες ηρώου (΄Σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ - Πολίτες για τα Αρχαία Θέατρα΄, 2018).

Στατιστικά στοιχεία επισκέψεων δεν βρέθηκαν στις καταγραφές στην αντίστοιχη ενότητα δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ.

Πηγή φωτογραφίας: <https://mygreekholiday.gr/art-culture/item/1571-volos-to-arxaiio-theatro-pou-idrythike-apo-makedona-vasilea-kai-ypodexetai-ton-episkepti>

Πηγή φωτογραφίας: <https://mygreekholiday.gr/art-culture/item/1571-volos-to-arxaiio-theatro-pou-idrythike-apo-makedona-vasilea-kai-ypodexetai-ton-episkepti>

Α' και Β' Αρχαία Θέατρα Λάρισας

Τα Α' και Β' Αρχαία Θέατρα Λάρισας βρίσκονται στον αστικό ιστό της πόλης της Λάρισας, κάτι που έχει μεγάλη θετική επίπτωση στην προσβασιμότητα σε αυτά και στην ποιότητα και ποσότητα των εξυπηρετήσεων για τους επισκέπτες τους.

Η θέαση του Α' Αρχαίου Θεάτρου είναι ευχερής από τον πεζόδρομο της οδού Βενιζέλου. Κατασκευάστηκε στις νότιες υπώρειες του λόφου «Φρούριο», όπου βρισκόταν οχυρωμένη η αρχαία ακρόπολη και είχε προσανατολισμό προς νότο, προς τη λεγόμενη ελεύθερη αρχαία αγορά η οποία σύμφωνα με ασφαλείς αρχαιολογικές ενδείξεις τοποθετείται στο κέντρο της σημερινής πόλης. Όσο το θέατρο ήταν ορατό, έγινε σε διάφορες εποχές συστηματική λιθοθηρία σε ορισμένα τμήματα του για εξαγωγή οικοδομικού υλικού.

Η αποξήλωση του επιθεάτρου κυρίως συνεχίστηκε και μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881. Τούτη την εποχή κατασκευάστηκαν στο επιχωσμένο θέατρο ισόγειες κατοικίες και καταστήματα με ρηχές θεμελιώσεις πλέον μεν, αλλά βαθείς βόθρους λυμάτων, αρκετοί από τους οποίους τραυμάτισαν τα μάρμαρα. Το 1910 διανοίχθηκε οδός πάνω ακριβώς από το μνημείο, η λεγόμενη οδός Ακροπόλεως με την οποία επικοινωνούσαν οι Λαρισαίοι με την εβδομαδιαία αγορά δίπλα από το τούρκικο Μπεζεστένι της περιοχής. Μέχρι το 1950 οι ζημιές που προκλήθηκαν στο μνημείο από τις οικοδομές που κατασκευάστηκαν πάνω σ' αυτό ήταν ασήμαντες σχεδόν αμελητέες. Από τη δεκαετία όμως αυτή και ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1960 οι βλάβες έγιναν πάρα πολύ σοβαρές με τις νέες οικοδομές που ανεγέρθηκαν στη θέση των παλαιών. Πολυκατοικίες θεμελιώθηκαν στο μνημείο, σηπτικοί βόθροι διανοίχθηκαν πάνω στις κερκίδες, πεδύλωση κατασκευάστηκε με υποδομή τα μάρμαρα των τοίχων και την κορύφωση της σκηνής, παλιά ισόγεια καταστήματα περιβλήθηκαν από κολώνες με οπλισμένο σκυρόδεμα και μεταβλήθηκαν στα

πλαίσια της ανακαίνισής τους σε διώροφα κτίσματα με υπόγεια. Το 1952 κατασκευάστηκε πάνω στο επιθέατρο το ρολόι της πόλης.

Με τις εργασίες των τελευταίων ετών, η εικόνα του μνημείου είναι σχεδόν πλήρης. Πρόκειται για ένα τεράστιο μαρμαροδομημένο μνημείο. Κοίλο αποτελούσε η ίδια η πλαγιά του λόφου, που είχε διαμορφωθεί σε αναβαθμούς για την τοποθέτηση των μαρμάρινων εδωλίων. Το κτίριο της σκηνής, με τρεις οικοδομικές φάσεις, είναι το καλύτερα διατηρημένο τμήμα του θεάτρου. Έχει μήκος 37 μ., και αποτελείται από 4 δωμάτια, με 3 εισόδους ανάμεσα τους. Στο πίσω μέρος της σκηνής ανιχνεύτηκε ένα τεράστιο σύνολο αρχιτεκτονικών μελών πώρινων κυρίως, όπως κιονόκρανων, σπονδύλων και βάσεων κιόνων, το οποίο ενισχύει την υπόθεση ότι στο σημείο αυτό υπήρχε στοά. Το μνημείο χρειάζεται πολλές εργασίες για να αποκαλυφθεί πλήρως.

Το Β' Αρχαίο Θέατρο Λάρισας εκτείνεται στις νοτιοδυτικές υπώρειες του χαμηλού λόφου «Πευκάκια», στη συμβολή των δρόμων Εργατικής Πρωτομαγιάς και Ταγματάρχου Βελισσαρίου. Στη θέση αυτή υπήρχε ένας χριστιανικός ναός και αργότερα κατά την Τουρκοκρατία χτίστηκε το περίφημο τζαμί του Χασάν – Μπέη που απεικονίζεται σε διάφορες χαλκογραφίες. Βεβαίως στο λόφο «Πευκάκια» όπου ήταν θεμελιωμένο το θέατρο σύμφωνα με τις επιγραφές υπήρχε ιερό της Δήμητρας. Επισημάνθηκε τυχαία το 1978 και ανασκάφηκε συστηματικά το 1985 και 1986. Με τις έρευνες αυτές αποκαλύφθηκαν η σκηνή, η ορχήστρα, το κοίλο, η δεξιά πάροδος και τμήμα της αριστερής παρόδου. Χτίστηκε στο τέλος του 1ου αι. π.Χ. στα χρόνια του ρωμαίου αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου.

Η σκηνή έχει συνολικό μήκος 15,70 μ. και αποτελείται από τρία δωμάτια. Οι τοίχοι της, που σώζονται σε ύψος 0.60 μ., είναι χτισμένοι με μικρές ακατέργαστες πέτρες και λάσπη. Η ανωδομή της αποτελούνταν από ωμά πλιθιά. Πίσω από τη σκηνή υπάρχει ένας ισχυρός αντερεισματικός περίβολος, μήκους 50 μ., ο οποίος κατασκευάστηκε για να συγκρατεί τα χώματα του λόφου. Η ορχήστρα έχει διάμετρο 29,70 μ. Το δάπεδό της αποτελείται από δύο στρώσεις ποταμίσσιου χαλικιού.

Είναι πολύ πιθανό, μετά τη μετατροπή του λαμπρού πρώτου θεάτρου σε ρωμαϊκή αρένα, να χρησιμοποιήθηκε και για την τέλεση φιλολογικών, χορευτικών και μουσικών αγώνων. Οι αρχαίες επιγραφές συνηγορούν για μια τέτοια υπόθεση, καθόσον αναφέρουν με σαφήνεια ότι κατά την περίοδο της Ρωμαϊοκρατίας στη Θεσσαλία, στη μεγάλη πανθεσσαλική γιορτή της Λάρισας τα «Ελευθέρια», προς τιμή του Ελευθερίου Διός, τελούνταν, παράλληλα με τους ιππικούς αγώνες, και αγώνες φιλολογικοί, χορευτικοί και μουσικοί (Ήρωας ΔΙΑΖΩΜΑ - Πολίτες για τα Αρχαία Θέατρα', 2018).

Στατιστικά στοιχεία επισκέψεων στα Α' και Β' Αρχαία Θέατρα Λάρισας δεν βρέθηκαν στις καταγραφές στην αντίστοιχη ενότητα δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ.

Σε κοντινή απόσταση από την Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας υπάρχει η Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου (ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ, 2017) που περιλαμβάνει τους αρχαίους χώρους θέασης και ακρόασης της Ηπείρου:

- Δωδώνη (Π.Ε. Ιωαννίνων)
- Νικόπολη (Π.Ε. Πρέβεζας)
- Κασσώπη (Π.Ε. Πρέβεζας)
- Αμβρακία (Π.Ε. Άρτας)
- Γίτανα (Π.Ε. Θεσπρωτίας)

Αντίστοιχα στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας εκπονείται ΟΧΕ για «Τα Μονοπάτια της Ιστορίας - Διαδρομές Φύσης και Πολιτισμού» με κύριες στάσεις:

- Χαλκίδα – Ερέτρια (Εύβοια)
- Δελφοί (Παρνασσός)
- Καρπενήσι (Ευρυτανία)
- Θερμοπύλες (Καμένα Βούρλα-Λαμία-Κάστρο Λαμίας-Οίτη)
- Θήβα
- Ορχομενός, όπου διαμορφώνεται ήδη ένα Αρχαιολογικό Πάρκο
- Σκύρος.

Άλλα αρχαία θέατρα στην Ελλάδα βρίσκονται σε λειτουργία και είναι σημαντικά για τα πολιτιστικά δρώμενα των περιοχών που βρίσκονται και προσελκύουν πολλούς επισκέπτες όπως Επιδαύρου, Δίον, Δωδώνης, Φιλίππων, Άργους. Συνολικά στην Ελλάδα υπάρχουν πάνω από πενήντα (50) αρχαία θέατρα και ωδεία όπως φαίνεται παρακάτω (Πηγή δεδομένων: ΔΙΑΖΩΜΑ).

Αρχαίο θέατρο Αιγείρας	Αρχαίο θέατρο Σικυώνας
Αρχαίο θέατρο Αμβρακίας (μικρό)	Αρχαίο θέατρο Σπάρτης
Αρχαίο θέατρο Αμφίπολης	Αρχαίο θέατρο Στράτου
Αρχαίο θέατρο Απτέρας	Αρχαίο θέατρο Τραχώνων
Αρχαίο θέατρο Αχαρνών	Αρχαίο θέατρο Φιλίππων
Αρχαίο θέατρο Γιτάνων	Αρχαίο θέατρο Επιδαύρου (μικρό)
Αρχαίο θέατρο Γόρτυνας (μεγάλο)	Ρωμαϊκό θέατρο Χερσονήσου
Αρχαίο θέατρο Δήλου	Ρωμαϊκό ωδείο Γόρτυνας
Αρχαίο θέατρο Δελφών	Ρωμαϊκό ωδείο Δίου
Αρχαίο θέατρο Ερέτριας	Αρχαίο στάδιο Δίου
Αρχαίο θέατρο Θορικού	Ωδείο Ηρώδου του Αττικού
Αρχαίο θέατρο Ικαρίας Αττικής (Διονύσου)	Αρχαίο θέατρο Άσκρης
Αρχαίο θέατρο Καβιρείου Θήβας	Αρχαίο θέατρο Ορχομενού Αρκαδίας
Αρχαίο θέατρο Καλυδώνας	Αρχαίο θέατρο Αβδήρων
Αρχαίο θέατρο Κασσώπης (μεγάλο θέατρο)	Αρχαίο θέατρο Διονύσου
Αρχαίο θέατρο Λίνδου	Αρχαίο θέατρο Ιεράπετρας
Αρχαίο θέατρο Κουφονησίου Λεύκης	Αρχαίο θέατρο Καρθαίας Κέας
Αρχαίο θέατρο Μεσσήνης	Αρχαίο θέατρο Λευκάδας
Αρχαίο θέατρο Σαμοθράκης	Αρχαίο θέατρο Μακύνειας
	Αρχαίο θέατρο Μαρώνειας

Αρχαίο θέατρο Μεγαλόπολης	Αρχαίο θέατρο Θάσου
Αρχαίο θέατρο Μίεζας	Αρχαίο θέατρο Ζέας
Αρχαίο θέατρο Μήλου	Αρχαίο θέατρο Μυτιλήνης
Αρχαίο θέατρο Νικόπολης	Αρχαίο θέατρο Νέας Πλευρώνας
Αρχαίο θέατρο Οινιαδών	Αρχαίο θέατρο Ασκληπιείου Επιδαύρου
Αρχαίο θέατρο Ορχομενού Βοιωτίας	Ρωμαϊκό ωδείο Νικόπολης
Αρχαίο θέατρο Πλατιάνας – Αίπυος	Αρχαίο θέατρο Μαντινείας

Πηγή δεδομένων: <http://www.diazoma.gr>

Νεολιθικοί οικισμοί Σέσκλου και Διμηνίου

Κοντά στο σημερινό χωριό Σέσκλο, αναπτύχθηκε ένας από τους σπουδαιότερους νεολιθικούς οικισμούς της Ελλάδας και της Ευρώπης, που έδωσε το όνομά του σε μία ολόκληρη φάση της νεολιθικής εποχής στη Θεσσαλία. Κατοικήθηκε από την αρχή της νεολιθικής εποχής (7η χιλιετία π.Χ.) μέχρι και τη Μέση Εποχή του Χαλκού, αλλά γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή του στην 5η χιλιετία π.Χ., κατά τη Μέση Νεολιθική περίοδο. Η τοποθεσία του συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά σύμφωνα με τα οποία οι πρώτοι κάτοικοι επέλεξαν τις θέσεις της εγκατάστασής τους: βρίσκεται ανάμεσα σε βαθιά εποχικά ρέματα, που εξασφαλίζουν την αφθονία νερού, κοντά σε επίπεδες καλλιεργήσιμες εκτάσεις και σε ψηλότερους λόφους και όχι μακριά από τη θάλασσα. Η επιτυχία στην επιλογή της θέσης αποδεικνύεται και από τη μεγάλη διάρκεια ζωής του προϊστορικού οικισμού.

Για τη γνώση της Προκεραμικής Νεολιθικής Περιόδου στον ελλαδικό χώρο το Σέσκλο είναι μια από τις σπουδαιότερες θέσεις, κυρίως επειδή εδώ το «νεολιθικό τρίπτυχο» (μόνιμη κατοικία, γεωργία, κτηνοτροφία) διαπιστώνεται καθαρά. Τα ερείπια του οικισμού εντοπίστηκαν στο τέλος του 19ου αιώνα και οι πρώτες ανασκαφές έγιναν το 1901-1902 και τη δεκαετία του '70 αποκαλύφθηκε ο μεγάλος οικισμός της Μέσης Νεολιθικής εποχής.

Πηγή φωτογραφίας: ΟΔΥΣΣΕΥΣ, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2500

Ο Νεολιθικός οικισμός του Διμηνίου βρίσκεται πάνω σε χαμηλό λόφο, σε απόσταση 3 χιλ. από το Βόλο, στις βορειοδυτικές παρυφές το σημερινού χωριού Διμήνι. Το Διμήνι κατοικήθηκε για πρώτη φορά στη Νεότερη Νεολιθική (αρχές της 5ης χιλιετίας) και τα αρχιτεκτονικά λείψανα που εκτείνονται πάνω στο λόφο μας δίνουν την εικόνα ενός οργανωμένου νεολιθικού οικισμού που παρουσιάζει ένα μοναδικό αρχιτεκτονικό στοιχείο: τους έξι λιθόκτιστους περιβόλους, που κατασκευάστηκαν γύρω από τον οικισμό κατά ζεύγη. Τα σπίτια βρίσκονται γύρω από την κεντρική αυλή ή στο χώρο που δημιουργείται ανάμεσα στα ζεύγη των περιβόλων, είναι μεγάλα και έχουν βοηθητικά παράπλευρα κτίσματα που αφήνουν ανάμεσα τους αστέγαστο χώρο για κοινόχρηστη αυλή. Στους άνακτες του οικισμού μπορούν σήμερα να αποδοθούν χωρίς καμιά αμφιβολία οι δύο επιβλητικοί θολωτοί τάφοι (Λαμιόσπιτο και Τούμπα) που βρέθηκαν στο Διμήνι στις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Στο 14ο και 13ο αι. π.Χ. η ο μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου οργανώθηκε και έφθασε στη μεγαλύτερη ακμή του, ενώ στο 12ο αι. π.Χ. ο οικισμός καταστράφηκε και εγκαταλείφθηκε από τους κατοίκους και η θέση ξανακατοικήθηκε στα νεότερα χρόνια.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 12, οι νεολιθικοί οικισμοί στο Σέσκλο και στο Διμήνι προσέλκυσαν την δεκαετία 2008 – 2018¹⁵ 13.309 και 59.716 επισκέπτες αντίστοιχα. Οι καταγραφή για το Σέσκλο ξεκινάει το 2016 και την τριετία 2016 – 2018 εμφανίζονται κατά μέσο όρο 4.436 επισκέπτες το χρόνο. Στο Διμήνι καταγραφές υπάρχουν για όλη τη δεκαετία 2008 – 2018 και εμφανίζονται περίπου 5.900 επισκέπτες κατά μέσο όρο το χρόνο.

Αναλύοντας την εποχικότητα των επισκέψεων είναι φανερό ότι ο αριθμός τους εντείνεται τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο και Μάιο, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα. Πιθανές αιτίες της έντασης είναι οι σχολικές εκδρομές και οι εκδρομές του Πάσχα.

¹⁵ Μέχρι τον Ιούλιο του 2018.

Εικόνα 10. Διάγραμμα επισκεπτών ανά μήνα 2013 - 2017 στους αρχαιολογικούς χώρους Διμηνίου και Σέσκλου

Πηγή φωτογραφίας: ΟΔΥΣΣΕΥΣ, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2500

Σπήλαιο Θεόπετρας

Το σπήλαιο αυτό είναι το πρώτο που ανασκάπτεται στη Θεσσαλία και το μόνο μέχρι στιγμής σε όλη την Ελλάδα με συνεχείς ανθρωπογενείς επιχώσεις που ξεκινούν από τη Μέση Παλαιολιθική Εποχή και φθάνουν μέχρι το τέλος της Νεολιθικής (3000 π.Χ.). Η επιστημονική σπουδαιότητα του σπηλαίου κρίνεται ως πολύ σημαντική για την προϊστορία όλου του Ελλαδικού χώρου καθώς είναι ένα από τα λίγα σπήλαια στην Ελλάδα με τόσο μεγάλο εύρος επιχώσεων που καλύπτουν την εξέλιξη του ανθρώπου σε μία περίοδο πολύ

καθοριστική για την εξέλιξή του, δηλ. της μετάβασης από τον Νεότερνταλ στο Χόμο Σάπιενς (Τουριστική Αγορά Επιμελητηρίου Τρικάλων, 2018).

Μεταξύ άλλων, στο σπήλαιο βρέθηκαν λίθινα εργαλεία Παλαιολιθικής - Μεσολιθικής και Νεολιθικής Εποχής, κεραμικά ευρήματα Νεολιθικά, οστέινα εργαλεία, κοσμήματα από όστρεο, ένα μοναδικό για τον ελλαδικό χώρο χρυσό κόσμημα της Παλαιολιθικής, της Μεσολιθικής και της Νεολιθικής περιόδου, καθώς και τα περίφημα ανθρώπινα αποτυπώματα της Θεόπετρας που χρονολογούνται στα 130.000 χρόνια πριν από σήμερα και αποτελούν σπανιότατο εύρημα όχι μόνο για τον ελλαδικό αλλά και για τον ευρωπαϊκό χώρο (‘ΟΔΥΣΣΕΑΣ - Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού’, 2018).

Το Σπήλαιο Θεόπετρας από το 2012 έως 2016 επισκέφθηκαν 27.251 άτομα, δηλαδή κατά μέσο όρο 5450 άτομα το χρόνο. Λόγω της εγγύτητας με τα Μετέωρα είναι πιο εύκολο να προσελκύσουν τουρίστες που τα επισκέπτονται. Άλλα σπήλαια που υπάρχουν στοιχεία επισκεψιμότητας από την ΕΛΣΤΑΤ είναι το Σπήλαιο Ψυχρού (Δικταίο άντρο) στην Π.Ε. Λασιθίου με 1.533.155 επισκέπτες το διάστημα 2008 – 2018, το Σπήλαιο Πετραλώνων στην Π.Ε. Χαλκιδικής με 342.268 επισκέπτες και το Σπήλαιο Κουτούκι – Παιανία με 22.806 επισκέπτες.

Πηγή φωτογραφίας: Εξωραϊστικός & Εκπολιτιστικός Σύλλογος Θεόπετρας, http://theopetra.blogspot.com/p/blog-page_06.html

Άλλα σπήλαια που υπάρχουν ανά την Ελλάδα παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 14. Σημαντικά σπήλαια της Ελλάδας ανά Νομό

Νομός	Σπήλαια
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	Σπήλαιο του Κύκλωπα
ΑΤΤΙΚΗΣ	Σπήλαιο Ευριπίδη

ΑΧΑΙΑΣ	Σπήλαιο των Λιμνών
ΔΡΑΜΑΣ	Σπήλαιο Πηγών Αγγίτη
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	Σπήλαιο Ελληνοκαμάρα, Σπήλαιο της Αποκάλυψης, Σπήλαιο Χαρκαδιό
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	Οι θαλασσοσπηλιές του Ιονίου πελάγους
ΗΜΑΘΙΑΣ	Σπήλαια της Ημαθίας
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	Σπήλαιο Ευλειθυίας, Σπήλαιο της Αγίας Παρασκευής, Σπηλιές στο νομό Ηρακλείου
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	Σπήλαιο Πραμάντων, Σπήλαιο του Περάματος
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	Οι θαλασσοσπηλιές του Ιονίου πελάγους
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	Σπήλαιο της Δρογκαράτης, Σπήλαιο της Μελισσάνης
ΚΙΛΚΙΣ	Διώροφο Σπήλαιο στο λόφο του Αϊ- Γιώργη, Σπήλαιο του Αγίου Γεωργίου
ΚΟΖΑΝΗΣ	Σπήλαιο Σκοτεινό
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	Θαλάσσιες σπηλιές στα Κουφονήσια, Σίκινος - Μαύρη Σπηλιά
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	Το σπήλαιο της Καστανιάς, Σπήλαια Διρού
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	Δικταίον Άντρον, Σπήλαιο Μιλάτου
ΛΕΥΚΑΔΑΣ	Οι θαλασσοσπηλιές του Ιονίου πελάγους
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	Ιδαίον Άντρο, Σπήλαιο Γερανίου, Σπήλαιο Κουρνά, Σπήλαιο Μελιδονίου, Σπήλαιο Σφενδόνη
ΣΕΡΡΩΝ	Σπήλαιο Αλιστράτης
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	Σπήλαιο Πετραλώνων ή αλλιώς «Κόκκινες Πέτρες»
ΧΑΝΙΩΝ	Σπήλαιο Αρκουδιώτισσα, Σπηλιές Ζούρες και Χάρακας
ΧΙΟΥ	Σπήλαιο Αγίου Γάλακτος στη Χίου, Σπήλαιο Ολύμπων στη Χίο

Πηγή δεδομένων: <http://www.visitgreece.gr/el/nature/caves>

Περιοχή Μονών Μετεώρων

Τα Μετέωρα αποτελούν, μετά το Άγιο Όρος, το μεγαλύτερο και με συνεχή παρουσία από την εποχή της εγκατάστασης των πρώτων ασκητών μέχρι σήμερα μοναστικό σύνολο στον ελλαδικό χώρο. Από τις ιστορικές μαρτυρίες συμπεραίνουμε ότι οι μονές των Μετεώρων ήταν στο σύνολό τους τριάντα. Από τις τριάντα αυτές μονές οι έξι λειτουργούν έως σήμερα και δέχονται πλήθος προσκυνητών. Υπάρχουν όμως και πολλά μικρότερα μοναστήρια εγκαταλελειμμένα. Τα περισσότερα από αυτά είχαν ιδρυθεί στον 14ο αι.

Η ονομασία Μετέωρα είναι νεότερη και δεν αναφέρεται από τους αρχαίους συγγραφείς. Το όνομά τους το οφείλουν στον Άγιο Αθανάσιο τον Μετεωρίτη, κτήτορα της μονής της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος (Μεγάλο Μετέωρο), ο οποίος ονόμασε έτσι τον «πλατύ λίθο», στον οποίο ανέβηκε για πρώτη φορά το 1344. Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, οι πρώτοι αναχωρητές εγκαταστάθηκαν στην περιοχή το 12 αι. Στα μέσα του 14ου αι. ο μοναχός Νείλος συγκέντρωσε τους μοναχούς που ζούσαν απομονωμένοι σε σπηλιές των βράχων, γύρω από την σκήτη της Δούπιανης οργανώνοντας έτσι τον μοναχισμό στα Μετέωρα.

Η κατάκτηση της Θεσσαλίας από τους Οθωμανούς Τούρκους (1393) και η βαθμιαία κατάρρευση και τελική πτώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας επέφεραν κατά το 15ο αι. μια κάμψη στη μοναστική ζωή των Μετεώρων. Κατά το τελευταίο τέταρτο του 15ου αι. παρατηρείται μια ανάκαμψη, που σηματοδοτείται από τη ίδρυση της μονής της Αγίας Τριάδας (1475/76) και την τοιχογράφηση του παλαιού καθολικού του Μεγάλου Μετεώρου (1483). Η ακμή των Μετεώρων θα συντελεστεί τον επόμενο αιώνα, κατά τον οποίο ιδρύονται νέα μοναστήρια, ανεγείρονται νέα καθολικά και άλλα μοναστηριακά κτίσματα, τα περισσότερα από τα οποία κοσμούνται με εξαιρετικής τέχνης αγιογραφίες.

Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας στη Θεσσαλία (1393-1881) τα μετεωρίτικα μοναστήρια λειτούργησαν ως τόποι ελπίδας. Στις αρχές του 19ου αι. τα στρατεύματα του Αλή-Πασά, επέφεραν καταστροφές και λεηλασίες σε πολλά από αυτά (Μονή Υπαπαντής, Μονή Αγίου Δημητρίου κ. ά.). Τα έξι επισκέψιμα μοναστήρια των Μετεώρων, είναι σήμερα αναστηλωμένα και με συντηρημένο στο μεγαλύτερο μέρος τους τον τοιχογραφικό τους διάκοσμο. Το 1989 η UNESCO ενέγραψε τα Μετέωρα στον κατάλογο των Μνημείων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, ως ένα ιδιαίτερης σημασίας πολιτιστικό και φυσικό αγαθό (‘ΟΔΥΣΣΕΑΣ - Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού’, 2018).

Πηγή φωτογραφίας: ΟΔΥΣΣΕΥΣ, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh351.jsp?obj_id=2442

1.4 Προσδιορισμός της Περιοχής Παρέμβασης της ΟΧΕ Πολιτιστικής – Τουριστικής Διαδρομής

Στο πλαίσιο του παρόντος παραδοτέου ο Ανάδοχος καλείται να προσδιορίσει την μεθοδολογία – προδιαγραφές με συγκεκριμένα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία θα προσδιοριστούν οι κεντρικοί και περιφερειακοί πόλοι της Διαδρομής.

Η Διαδρομή, σύμφωνα με το ΠΕΠ Θεσσαλίας 2014 – 2020, καλύπτει τα σημαντικότερα αναγνωρισμένα μνημεία της Θεσσαλίας, εκτεινόμενη γεωγραφικά από την Δυτική Θεσσαλία ως την Ανατολική. Ο άξονας γύρω από τον οποίο αναπτύσσεται περιγράφεται ως Μικροθήβες – Δημητριάδα – Σέσκλο – Διμήνι – Λάρισα – Θεόπετρα (μέσω περιοχής Τρικάλων) – Μετέωρα. Σημαντικά μνημεία που αναφέρονται είναι η περιοχή των Μονών των Μετεώρων, το σπήλαιο της Θεόπετρας, οι νεολιθικοί οικισμοί Σέσκλου και Διμηνίου, καθώς και τα τέσσερα (4) αρχαία θέατρα: Φθιωτιδών Θηβών, Δημητριάδος, Α΄ και Β΄ Αρχαία Θέατρα Λάρισας.

Γενικά

Για τον καθορισμό της Περιοχής Παρέμβασης είναι σκόπιμο να συντεθεί αρχικά ένα Χωρικό Πρότυπο της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού. Στόχος της δημιουργίας του είναι η

σύνθεση ενός ενιαίου δικτύου Πόλων, Κόμβων και Αξόνων. Ενός δικτύου που θα συνδέει τους Πολιτιστικούς Πόρους, την Τουριστική Ζήτηση και τις τουριστικές ροές που διέρχονται από τους Κόμβους. Στόχος του δικτύου, είναι η δημιουργία μιας Διαδρομής που θα παρέχει ένα πολύπλευρο, ολοκληρωμένο, συγκεκριμένο, ονοματισμένο τουριστικό προϊόν που θα μπορεί να αφομοιωθεί εύκολα από τους τουρίστες και να επικοινωνηθεί από τους κατοίκους και τους τοπικούς φορείς. Το προϊόν αυτό θα αναδεικνύει την μυθολογική, ιστορική και πολιτιστική ταυτότητά του δημιουργώντας πολλαπλασιαστικά οφέλη ως προς την συνολική ελκυστικότητα της Περιφέρειας Θεσσαλίας ως τουριστικό προορισμό και κατ' επέκταση προς όφελος της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, της τοπικής ανάπτυξης, της κοινωνικής και πολιτιστικής προόδου.

Η Διαδρομή θα αποτελείται από τους κεντρικούς πόλους, που είναι αυτοί που ονοματίζονται στο ΠΕΠ ή/και άλλους καθώς και από περιφερειακούς πόλους (ή δορυφόρους) και από τους κόμβους «εισόδου» των επισκεπτών στην Περιφέρεια.

Για την επιλογή των κεντρικών πόλων και των περιφερειακών πόλων θα διενεργηθεί πολυκριτηριακή ανάλυση. Τα κριτήρια για την επιλογή των κεντρικών και περιφερειακών πόλων είναι:

- Η επισκεψιμότητα
- Η αναγνωρισιμότητα
- Η εγγενής αξία
- Η ευκολία αντίληψης του επισκέπτη
- Η προσβασιμότητα – χωροθέτηση
- Οι συνέργειες με γειτονικούς πόλους
- Οι πρόσθετες παρεχόμενες υπηρεσίες στην άμεση και ευρύτερη περιοχή

Τα στάδια της πολυκριτηριακής ανάλυσης θα είναι:

1. Κάθε κριτήριο θα ποσοτικοποιηθεί (βάσει κλίμακας 1 – 10), όπου οι μικρότερες τιμές αφορούν τις δυσμενέστερες αποδόσεις των χαρακτηριστικών του κριτηρίου και οι μεγαλύτερες τις ευνοϊκότερες.
2. Τελική βαθμολόγηση κάθε κεντρικού ή περιφερειακού πόλου για κάθε κριτήριο.
3. Εξαγωγή ενός δείκτη επιλεξιμότητας για κάθε πόλο. Αν K_i τα κριτήρια και S_i η βαθμολογία του κριτηρίου τότε η συνολική βαθμολογία θα είναι $\sum (K_i * S_i)$
4. Κατάταξη των πόλων με βάση το δείκτη και τελική επιλογή τους.

Οι πόλοι δυνητικά μπορούν να περιλαμβάνουν οποιαδήποτε περιοχή έχει τουριστική, περιβαλλοντική ή πολιτιστική σημασία λαμβάνοντας υπόψη και υπηρεσίες άυλου πολιτισμού (φεστιβάλ, εποχιακές εκδηλώσεις κλπ).

Σε ότι αφορά ειδικότερα τα μνημεία και αρχαιότητες είναι σημαντικό για την επιλογή να υπάρχει ένα πρότυπο, εν είδη γενικών προδιαγραφών που πρέπει να πληροί ένας πολιτιστικός πόλος για να είναι ανταγωνιστικός και να έχει επισκεψιμότητα. Οι προδιαγραφές ενός σύγχρονου τουριστικού πολιτιστικού πόλου είναι: να έχουν ολοκληρωθεί οι επεμβάσεις για την αποκατάσταση και την λειτουργία του, να ενσωματώνει νέες τεχνολογίες για την ανάδειξή του και ηλεκτρονικές υπηρεσίες για τους επισκέπτες, να έχει καλή προσβασιμότητα, να προωθεί την συμμετοχή του επισκέπτη και να δημιουργεί εμπειρίες και να υπάρχει έντυπο υλικό, οργανωμένες ξεναγήσεις ή/και εκπαιδευτικά προγράμματα για την περιήγηση των επισκεπτών. Το έντυπο υλικό και οι ψηφιακές εφαρμογές πρέπει να είναι μεταφρασμένο τουλάχιστον στις γλώσσες που κυριαρχούν στον

από το εξωτερικό εισερχόμενο τουρισμό¹⁶. Και τέλος, πρέπει να είναι ενταγμένος σε ένα ολοκληρωμένο τουριστικό προϊόν.

Τα ιστορικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των Πόλων είναι αυτά που προσδιορίζουν τον χαρακτήρα τους, που είναι πολυδιάστατος και μοναδικός. Ο ρόλος τους στο Χωρικό Πρότυπο είναι σημαντικός διότι αποτελούν κύριους παράγοντες έλξης επισκεπτών. Πόλους είναι δυνατόν να αποτελούν τόποι, οι οποίοι μπορεί να βρίσκονται απομονωμένοι από τους υπόλοιπους και να δρουν ως Δορυφόρο. Χαρακτηριστικά των Πόλων είναι οι ολοκληρωμένες υπηρεσίες και η ακτινοβολία τους. Οι πρώτες αφορούν την ολοκλήρωση της «τουριστικής αλυσίδας» συμπεριλαμβάνοντας οποιαδήποτε υποδομή ή υπηρεσία μπορεί να αναπτυχθεί δημιουργώντας έτσι πολλαπλασιαστικά οφέλη για την οικονομία και την ελκυστικότητά τους. Αποτελούν το σύνολο των δυνατοτήτων που δίνονται στον επισκέπτη. Η ακτινοβολία τους αντανακλά την σπουδαιότητα των πολιτιστικών πόρων και των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Οι Κόμβοι είναι τα σημεία εισόδου των τουριστικών ροών στην Διαδρομή, τα κύρια σημεία διασταύρωσης και ανακατεύθυνσης των ροών. Πρόκειται για τις υποδομές μεταφορών: λιμάνια, αεροδρόμια, τερματικοί σταθμοί και τμήματα του οδικού δικτύου που:

- οδηγούν στο εσωτερικό της Διαδρομής ως Πύλες,
- αναδιανέμουν τις ροές.

Οι Άξονες είναι γραμμικά στοιχεία που συνδέουν Πόλους και Κόμβους. Αφορούν κυρίως το δίκτυο μεταφορών (οδικό, σιδηροδρομικό, ακτοπλοϊκό, αεροπορικό). Τα χαρακτηριστικά τους είναι η χωρητικότητα, η ασφάλεια, η ταχύτητα και οι υπηρεσίες που το υποστηρίζουν, όπως οι πινακίδες, έξυπνες πινακίδες, ψηφιακές εφαρμογές κράτησης κ.λπ.

Χωρικό πρότυπο της κύριας Διαδρομής

Σχηματικά η Διαδρομή και πιο συγκεκριμένα ο εννοιολογικός της άξονας που στοχεύει να ενοποιήσει, να ολοκληρώσει χωρικά και να οργανώσει τους Πόλους και τους Κόμβους μέσα από το πολιτιστικό πλαίσιο, φαίνεται στον Χάρτη 3 του Παραρτήματος Χαρτών.

Η οργάνωση του Χωρικού Προτύπου είναι η εξής:

- Πόλοι: Μετέωρα, Σπήλαιο Θεόπετρας, Α' και Β' Αρχαία Θέατρα Λάρισας, αρχαιολογικοί χώροι Σέσκλου και Διμηνίου, Αρχαίο Θέατρο Δημητριάδας, Αρχαίο Θέατρο Φθιωτιδών Θηβών
- Κόμβοι: Λιμάνι Βόλου, Κρατικός Αερολιμένας Ν. Αγχιάλου, κόμβοι επί της ΠΑΘΕ, του Α/Τ Κεντρικής Ελλάδας και του Δευτερεύοντος Εθνικού Δικτύου, τερματικοί σταθμοί σιδηροδρόμου, οι ανεπτυγμένοι τουριστικοί προορισμοί ή αστικά κέντρα της Περιφέρειας Θεσσαλίας που συνδέονται με ή δια της ΠΑΘΕ ή Εθνικό Δίκτυο με την Διαδρομή και είναι: α) περιοχή Καρδίτσας β) η περιοχή του Πηλίου γ) Σποράδες δ) ορεινές περιοχές των Τρικάλων ε) Όλυμπος στ) Φάρσαλα ζ) Αλμυρός η) Όσσα θ) Τέμπη – Δέλτα Πηνειού ι) παραλία Λάρισας.
- Άξονας της Κύριας Διαδρομής: Κρατικός Αερολιμένας Ν. Αγχιάλου – Μικροθήβες – Δημητριάδα – Λιμάνι Βόλου – Διμήνι – Σέσκλο – Τεχνητή Λίμνη Κάρλα – Λάρισα – Θεόπετρα (μέσω Τρικάλων) – Μετέωρα.

¹⁶ Σύμφωνα με τα στατιστικά από το INSETE (<http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>) οι χώρες προέλευσης των τουριστών από το εξωτερικό στην Θεσσαλία είναι Ιταλία, Ην. Βασίλειο, Γερμανία, Ρουμανία.

Η οργάνωση του Χωρικού Προτύπου που αναλύεται στη συνέχεια παρουσιάζει τους Πόλους και Κόμβους στην Διαδρομή Πολιτισμού – Τουρισμού.

Πόλοι

Α' και Β' Αρχαία Θέατρα Λάρισας

Η Λάρισα αποτελεί Πρωτεύοντα Εθνικό Πόλο 1^{ου} Επιπέδου (Τσακίρης, Δασκαλάκης, & Λαγκαδινού, 2014). Είναι μεγάλο αστικό κέντρο και το Διοικητικό Κέντρο της Περιφέρειας, όπου βρίσκονται η Έδρα της Περιφέρειας και Αποκεντρωμένης Διοίκησης. Είναι κέντρο επικοινωνιών, υπηρεσιών προς την αγροτική παραγωγή, εμπορίου, μεταποίησης, παροχής υπηρεσιών υγείας (Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο) και σε ό,τι αφορά την Ο.Χ.Ε. Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού, Πολιτιστικό Κέντρο. Διαθέτει έναν αριθμό πολιτιστικών πόρων που είναι διάσπαρτοι σε όλη την πόλη και οι σημαντικότεροι από τους οποίους είναι τα Α' και Β' Αρχαία Θέατρα Λάρισας. Άλλα σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος είναι:

- Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας
- Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας
- Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας - Μουσείο Γ.Ι. Κατσίγρα
- Μουσείο Εθνικής Αντίστασης
- Μουσείο Στρατιωτικής Κτηνιατρικής Υπηρεσίας
- Μουσείο Κούκλας
- Πύργος Χαροκόπου
- Μύλος του Παπά
- Η σκεπαστή αγορά των Οθωμανών – Μπεζεστένι
- Μνημείο του Ιπποκράτη
- Γενί Τζαμί.

Γύρω από τα Α' και Β' Αρχαία Θέατρα παρουσιάζεται, επομένως, ένα σημαντικό πολιτιστικό απόθεμα και μια ισχυρή συγκέντρωση μνημείων και υποδομών. Στο κέντρο της πόλης βρίσκεται η έδρα των Τμημάτων Ιατρικής και Βιοχημείας – Βιοτεχνολογίας. Η λειτουργία του Πανεπιστημίου και του ΤΕΙ Θεσσαλίας μπορεί να προσφέρει δυνατότητες ανάπτυξης του Συνεδριακού Τουρισμού, ο οποίος σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να έχει τον χαρακτήρα και του πολιτιστικού. Η Λάρισα βρίσκεται στο κέντρο των οδικών και σιδηροδρομικών μεταφορικών υποδομών.

Νεολιθικοί οικισμοί Σέσκλου και Διμηνίου και αρχαία θέατρα Δημητριάδας και Φθιωτιδών Θηβών

Ο Βόλος ανήκει και αυτός στους Πρωτεύοντες Εθνικούς Πόλους 1^{ου} Επιπέδου (Τσακίρης κ.ά., 2014). Είναι μεγάλο αστικό και Διοικητικό κέντρο, όπου βρίσκεται η Έδρα της Περιφερειακής Ενότητας Μαγνησίας. Είναι σημαντικός συγκοινωνιακός κόμβος λόγω του Λιμανιού και Παραδοσιακό Βιομηχανικό και Τουριστικό – Πολιτιστικό κέντρο. Εκεί είναι η έδρα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, η λειτουργία του οποίου μπορεί να συμπληρώσει τις ροές του Πολιτιστικού Τουρισμού μέσω του Συνεδριακού Τουρισμού.

Γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους Διμηνίου και Σέσκλου υπάρχει σημαντικό πολιτιστικό απόθεμα, όπως τα παρακάτω σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος:

- Περιοχή Παλαιών
- Μουσείο Εθνικής Αντίστασης
- Λαογραφικό Κέντρο Κίτσου Μακρή
- Αρχαιολογικός Χώρος Σέσκλου

- Πινακοθήκη Χρυσούλας Ζώγια
- **Αρχαιολογικός Χώρος Διμηνίου**
- Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλίας
- Μουσείο της Πόλης του Βόλου
- Εντομολογικό Μουσείο Βόλου
- Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Ν. & Σ. Τσαλαπάτα
- Αρχαίο Θέατρο Δημητριάδος
- Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου.

Σε κοντινή απόσταση από τους νεολιθικούς οικισμούς διατίθενται σημαντικές υποδομές, κυρίως στην πόλη του Βόλου, μεταφορικές, αστικές, ξενοδοχειακές. Σημαντική είναι η σύνδεση του Βόλου με τις Σποράδες μέσω του Λιμανιού και η εγγύτητα της πόλης με τον Κρατικό Αερολιμένα Ν. Αγχιάλου. Είναι περιοχή διαμονής και διακίνησης των περισσότερων επισκεπτών (418.541 αφίξεις το 2017¹⁷) και γι' αυτό θεωρείται ένα από τα πρωτεύοντα σημεία αφετηρίας για την εισαγωγή τουριστών σ' αυτήν.

Μετεώρα και Σπήλαιο Θεόπετρας

Τα Μετέωρα και το Σπήλαιο της Θεόπετρας βρίσκονται στην ζώνη επιρροής των Τρικάλων και της Καλαμπάκας. Τα Τρίκαλα σε Περιφερειακό επίπεδο ανήκουν στους Δευτερεύοντες πόλους ανάπτυξης και σε Εθνικό στους Λοιπούς Εθνικούς Πόλους. Είναι αστικό και διοικητικό κέντρο, όπου υπάρχει η Έδρα της Περιφερειακής Ενότητας Τρικάλων. Είναι κέντρο υπηρεσιών, εμπορίου και μεταποίησης. Εκεί απαντούν τα εξής σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος:

- Κέντρο Έρευνας - Μουσείο Τσιτσάνη
- Μύλος Ματσόπουλου
- Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού Κλιάφα
- Κουρσούμ Τζαμί
- Παλιά Πόλη Τρικάλων
- Φρούριο Τρικάλων
- Κεντρική πεζογέφυρα Τρικάλων.

Η Καλαμπάκα ανήκει σε Περιφερειακό επίπεδο στα Λοιπά Κέντρα Περιφερειακών Ενοτήτων και σε Εθνικό στα «Αστικά Κέντρα με Πληθυσμό > 10.000κατ. και Άλλα Σημαντικά Κέντρα». Το πολιτιστικό απόθεμα της περιοχής έχει σχέση με τα Μετέωρα, τα οποία είναι τόπος παγκόσμιας ακτινοβολίας Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, τουριστικός πόλος διεθνούς επιπέδου και γεώτοπος διεθνούς ενδιαφέροντος, και το Σπήλαιο Θεόπετρας. Στην περιοχή της Καλαμπάκας βρίσκονται:

- Κέντρο Ψηφιακής Προβολής Μετεώρων
- Μουσείο Γεωλογικών Σχηματισμών των Μετεώρων
- Σπήλαιο Θεόπετρας
- Κέντρο Τεκμηρίωσης Σπηλαίου Θεόπετρας
- Μουσείο Φυσικής Ιστορίας & Μουσείο Μανιταριών
- Μουσείο Ελληνικής Παιδείας.

¹⁷ Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Κόμβοι

Ο σημαντικότερος κόμβος της Διαδρομής είναι το Λιμάνι του Βόλου. Συγκαταλέγεται στις Κύριες Διεθνείς Θαλάσσιες Πύλες (΄ΦΕΚ 128 Α/03.07.2008΄, 2008) με μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης τόσο ως τουριστική πύλη όσο και ως εμπορική. Αποτελεί σημαντικό κέντρο άφιξης τουριστών προς την τουριστική περιοχή του Πηλίου αλλά και των Σποράδων. Συνέργειες που θα δράσουν θετικά για την ανάπτυξη της Διαδρομής μπορούν να αναπτυχθούν με τον Αερολιμένα Σκιάθου δημιουργώντας τουριστικές ροές από εκεί προς την Διαδρομή. Επιπλέον δυνατότητες αξιοποίησης δίνονται από την εγγύτητά του με τον Κρατικό Αερολιμένα Ν. Αγχιάλου και την σύνδεσή του με το Κύριο Εθνικό, και κατ' επέκταση Διευρωπαϊκό, οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο.

Ο Κρατικός Αερολιμένας Ν. Αγχιάλου είναι σημαντικός κόμβος, καθώς είναι το μοναδικό αεροδρόμιο της ενδοχώρας της Περιφέρειας Θεσσαλίας που μπορεί να εξυπηρετήσει τις τουριστικές ροές του εξωτερικού. Η θέση του είναι 24 χλμ νοτιοδυτικά της πόλης του Βόλου, κοντά στη Νέα Αγχιάλο και τον Αλμυρό. Η πρόσβαση στο αεροδρόμιο είναι εύκολη οδικώς μέσω ΙΧ και ΜΜΜ. Η σύνδεση με τον Α/Τ Α.Θ.Ε. πραγματοποιείται με τον κόμβο στο ύψος του Αλμυρού, ενώ το Υπεραστικό ΚΤΕΛ Βόλου πραγματοποιεί ειδικά δρομολόγια πριν από κάθε πτήση. Η ολοκλήρωση του νέου αεροσταθμού 9.000 τμ τον Σεπτέμβριο του 2010, έδωσε ώθηση στην περαιτέρω ανάπτυξη του αερολιμένα με αποτέλεσμα το 2011 να φτάσει να εξυπηρετεί περί τους 90.000 επιβάτες εξωτερικού και 2.000 επιβάτες εσωτερικού και περίπου 900 αεροσκάφη, από τα 340 κατά μέσο όρο που εξυπηρετούσε τα προηγούμενα χρόνια¹⁸. Όλες οι πτήσεις πραγματοποιούνται κατά την θερινή περίοδο.

Κόμβοι της Διαδρομής είναι, επίσης, όλοι οι κόμβοι επί των Αυτοκινητοδρόμων Α.Θ.Ε. και Κεντρικής Ελλάδας, όπως και του Δευτερεύοντος Εθνικού Δικτύου. Στην ίδια λογική κόμβους αποτελούν και οι τερματικοί σταθμοί του σιδηροδρόμου.

Τέλος, κόμβοι είναι οι ανεπτυγμένοι τουριστικοί προορισμοί της Περιφέρειας Θεσσαλίας που είναι μεν εκτός της Διαδρομής όμως συνδέονται με οδικές, σιδηροδρομικές ή ακτοπλοϊκές συνδέσεις με την Διαδρομή. Από τους προορισμούς αυτούς οι τουριστικές ροές μπορούν να ανακατευθυνθούν και προς το εσωτερικό της Διαδρομής ενισχύοντας την ανάπτυξή της και είναι η περιοχή του Πηλίου και οι Σποράδες.

1.5 Ανάλυση των αναπτυξιακών αναγκών και του δυναμικού της Διαδρομής στο πλαίσιο του ΠΤ

Ανάλυση των αναπτυξιακών αναγκών και δυναμικού

Στη συνέχεια, ακολουθεί ανάλυση SWOT. Καταγράφονται τα Πλεονεκτήματα (Strengths – Ισχυρά Στοιχεία) και τα Μειονεκτήματα (Weaknesses – Αδυναμίες) που αφορούν το εσωτερικό περιβάλλον της Διαδρομής και προκύπτουν από τους εσωτερικούς πόρους ή ιδιότητές της. Σε αυτά προστίθενται οι Ευκαιρίες (Opportunities) και οι Απειλές (Threats) που παρουσιάζονται από το εξωτερικό περιβάλλον ή ενδογενώς για να υπάρξει προσαρμογή σε αυτές, ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της Ο.Χ.Ε.. Τα Πλεονεκτήματα, Μειονεκτήματα, Ευκαιρίες και Απειλές προκύπτουν από την μέχρι τώρα ανάλυση και τις υφιστάμενες μελέτες.

¹⁸ <http://www.ypa.gr/our-airports/kratikos-aerolimenas-neas-agxialoy-kana>

Πλεονεκτήματα

Στα πλεονεκτήματα της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού, όπως αυτή έχει περιγραφεί προηγουμένως, συγκαταλέγονται οι πολιτιστικοί πόροι, οι καλές υποδομές, το κοινωνικό κεφάλαιο και το φυσικό περιβάλλον.

Καταρχάς, στην Διαδρομή συμπεριλαμβάνονται τα σημαντικότερα μνημεία, δηλαδή τα τέσσερα αρχαία θέατρα, οι αρχαιολογικοί χώροι Σέσκλου και Διμηνίου και η περιοχή των Μετεώρων, που είναι μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Περιλαμβάνονται, επίσης, δημόσια και ιδιωτικά μουσεία, ιστορικά κτίρια και ιστορικά κέντρα πόλεων (πχ περιοχή Παλαιών Βόλου). Πρόκειται για σημαντικότερους πολιτιστικούς πόρους που χαρακτηρίζονται από ιστορικότητα, διαχρονικότητα και ποικιλομορφία. Άλλα δυνατά σημεία της Διαδρομής είναι η ζωντανή λαϊκή παράδοση με τις εκδηλώσεις και την λαϊκή τέχνη, καθώς και ο αγροδιατροφικός πλούτος, μιας και υπάρχει μεγάλη ποικιλία και εξαιρετική ποιότητα τοπικών προϊόντων και αξιόλογη σύνδεση του τουρισμού με τον αγροδιατροφικό κλάδο (Γούσιος κ.ά., 2013, σ 20). Έχει εντοπιστεί ένα σημαντικότερο κοινωνικό κεφάλαιο που εκφράζεται μέσω των περίπου 900 πολιτιστικών συλλόγων και των δικτύων του (Γούσιος κ.ά., 2013), ενώ πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ λαμβάνει χώρα στην περιοχή της Διαδρομής.

Στον τομέα του τουρισμού η υποδοχή των επισκεπτών είναι δυνατή σε ένα ξενοδοχειακό δυναμικό που μπορεί να χαρακτηριστεί επαρκές. Η πληρότητά του είναι πολύ χαμηλή, άρα υπάρχουν περιθώρια πλήρωσης, ενώ έχει εντοπιστεί μια ελαφρά τάση αναβάθμισης. Επιπλέον, έχει εντοπιστεί πλήθος δραστηριοτήτων και ποικιλία τοπίων που μπορούν να δράσουν επικουρικά στην ολοκλήρωση του τουριστικού προϊόντος.

Στα πλεονεκτήματα συγκαταλέγεται και η καλή προσβασιμότητα της Περιφέρειας Θεσσαλίας, γενικότερα, και της Διαδρομής, ειδικότερα. Η μετάβαση από και προς την Διαδρομή με πολλαπλά μέσα μεταφοράς (οδικώς, σιδηροδρομικά και ακτοπλοϊκά) είναι πολύ θετικό στοιχείο, όπως και η καλή σύνδεση στο εσωτερικό της Διαδρομής. Λόγω της καλής προσβασιμότητας το τουριστικό προϊόν της Διαδρομής μπορεί να συμπληρωθεί και μέσω συνεργειών που μπορούν να αναπτυχθούν με τουριστικά ώριμες περιοχές, Σποράδες και Πήλιο, ή/και περιοχές που μπορούν παίξουν το ρόλο δορυφόρου, όπως Σμόκοβο, Λίμνη Πλαστήρα, Όλυμπος, Όσσα, Όθρυς, περιοχή Τεμπών, παράλια Λάρισας σε σύνδεση με τον Όλυμπο και παραδοσιακοί οικισμοί όπως τα Αμπελάκια.

Γεωγραφικά, η κεντροβαρική θέση της Διαδρομής με άξονα βορειοδυτικά προς νοτιοανατολικά, η παγκόσμια αναγνωρισιμότητα των μύθων και των τόπων που περικλείει ή συνορεύει (Μετέωρα, Όλυμπος, Πήλιο), ο πλούτος των πολιτιστικών πόρων, το φυσικό περιβάλλον και οι σχετικά καλές υποδομές είναι μια σειρά σημαντικών πλεονεκτημάτων, δυνατών σημείων που μπορεί να εκμεταλλευτεί.

Μειονεκτήματα

Κύρια αδυναμία στην ανάπτυξη του Πολιτιστικού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, άρα και στην Διαδρομή Πολιτισμού – Τουρισμού, είναι το έλλειμα επιχειρηματικότητας στην ενεργοποίηση των πολιτιστικών πόρων ώστε να καταστούν οικονομικοί πόροι. Η απουσία του ιδιωτικού τομέα είναι εμφανής ενώ ο κοινωνικός περιορίζεται στην προστασία και διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών. Επίσης, πρόβλημα είναι η μη συγκράτηση τουριστών και ο γενικότερος εγκλωβισμός του τουριστικού προϊόντος της Περιφέρειας στη μορφή του μαζικού τουρισμού (ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-

2020, 2015). Η μη σύνδεση, δηλαδή, του υπάρχοντος τουριστικού προϊόντος με τους πολιτιστικούς πόρους με αποτέλεσμα την μικρή διάχυση της τουριστικής δαπάνης.

Καταρχάς, έχει διαπιστωθεί ότι δεν διαθέτει αναπτυγμένη πολιτιστική βιομηχανία. Οι παραγωγικοί κλάδοι που την αποτελούν δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένοι (Γούσιος κ.ά., 2013), ενώ ο πολιτιστικός τομέας έχει μικρό άμεσο οικονομικό αποτέλεσμα και μικρή συμβολή στην απασχόληση και στο ΑΕΠ. Επιπλέον, όλες οι επιχειρήσεις είναι μικρού μεγέθους. Είναι μικρές βιοτεχνίες ή μικρές επιχειρήσεις προσφοράς υπηρεσιών Πολιτιστικού Τουρισμού με ελάχιστο προσωπικό. Δεν υπάρχουν μεγάλες επιχειρήσεις αλλά μόνο μεσαίου μεγέθους στην Λάρισα και τον Βόλο (Γούσιος κ.ά., 2013).

Εκτός αυτού, δεν υπάρχουν οριζόντια δίκτυα επιχειρήσεων που θα οδηγούσαν σε οριζόντιες συνεργασίες. Ο ρόλος των ταξιδιωτικών γραφείων είναι ασθενής και περιορίζεται στον εξερχόμενο τουρισμό, όπως και ο ρόλος της διαφήμισης. Γενικότερα, εντοπίζονται δυσκολίες ενσωμάτωσης στα εμπορικά και τουριστικά οικονομικά δίκτυα.

Μειονέκτημα της αγοράς του Πολιτιστικού Τουρισμού είναι και το γεγονός ότι οι απόφοιτοι του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και του ΤΕΙ καλύπτουν κάποιες από τις βασικές ειδικότητες του πολιτιστικού και τουριστικού τομέα, όμως δεν διαθέτουν την απαραίτητη εξειδίκευση και εμπειρία. Υπάρχει αναντιστοιχία μεταξύ των προσόντων που ζητούνται από τους εργοδότες σε σχέση με αυτά με των υποψήφιων απασχολούμενων. Αντίστοιχα υπάρχει σημαντικό έλλειμμα στην εκπαίδευση/κατάρτιση των διαχειριστών των μικρών τουριστικών μονάδων που δημιουργεί την ανάγκη για βελτίωση των τεχνικών και διαχειριστικών δεξιοτήτων. Η υπολειτουργία του τραπεζικού τομέα για την χρηματοδότηση εγχειρημάτων που έχουν σχέση με τον Πολιτιστικό Τουρισμό αντισταθμίζονται από τα κοινοτικά προγράμματα και παρά την ύπαρξη δομών υποστήριξης υπάρχει έλλειμμα μηχανισμών σύνδεσης με την αγορά.

Άλλη αδυναμία που παρουσιάζεται στην Διαδρομή είναι η έλλειψη ανάδειξης του αρχαιολογικού πλούτου, κάτι που οδηγεί σε μειωμένη τουριστική ελκυστικότητα και αναγνωρισιμότητα. Χαρακτηριστικά είναι τα στοιχεία επισκεψιμότητας των μουσείων της Περιφέρειας Θεσσαλίας, όπου μόνο το Μουσείο Βόλου ήταν το 2012 στον πίνακα με τα 60 πρώτα μουσεία/αρχαιολογικούς χώρους στην Ελλάδα, στην 48^η θέση (Καφούρος, 2015) και σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε στην 20^η θέση σε σύνολο επισκεπτών για την περίοδο Ιανουάριος 2008 – Ιούλιος 2018, σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ. Γενικά, υπάρχει αδυναμία συγκράτησης των επισκεπτών, ακόμα και στα Μετέωρα, ενώ η συμβολή του μάρκετινγκ είναι ελάχιστη, κάτι που επιτείνεται από την έλλειψη ψηφιακών εφαρμογών ανάδειξης των πολιτιστικών πόρων και ηλεκτρονικών υπηρεσιών όπως e-ticket κλπ.

Ευκαιρίες

Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την ανάπτυξη της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού έχουν σχέση καταρχάς με τις τάσεις στο διεθνές περιβάλλον. Υπάρχει ισχυρή αυξητική τάση της ζήτησης για Πολιτιστικό Τουρισμό, η οποία θα παραμείνει λόγω και της εμφάνισης νέων τουριστικών αγορών. Ο προσανατολισμός των πολιτιστικών τουριστών προς τη γνωριμία της ιστορίας των τόπων που επισκέπτονται και του τρόπου ζωής των ανθρώπων τους είναι ευκαιρία που απαιτείται να αξιοποιηθεί. Η ευκαιρία αυτή είναι μεγαλύτερη στην Διαδρομή λόγω των Μετεώρων (Μονές, Τιτάνες), που η ακτινοβολία τους είναι παγκόσμια, και της γειτνίασης με σύμβολα παγκόσμιας αναγνωρισιμότητας (Όλυμπος – δώδεκα θεοί, Πήλιο – Κένταυροι). Οι υπηρεσίες Πολιτιστικού Τουρισμού της Διαδρομής μπορούν να καταστούν

εξαγωγίμο προϊόν με συγκεκριμένη ταυτότητα που θα περικλείει το μύθο, το κοινωνικό, πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον. Η διεθνοποίηση της ταυτότητας αυτής μπορεί να επεκτείνει τις υφιστάμενες αγορές και να ανοίξει καινούριες. Ταυτόχρονα υπάρχει και το δυναμικό των αποδήμων της Διασποράς που εκτός από πιστούς καταναλωτές αποτελούν αξιοποιήσιμο στοιχείο για την προβολή της Διαδρομής.

Ευκαιρία για την ανάπτυξη της Διαδρομής αποτελεί η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Έχοντας εντοπίσει ότι οι ΤΠΕ είναι σημαντικές για τους πολιτιστικούς τουρίστες αναδύεται η ευκαιρία της ανάδειξης των πολιτιστικών και τουριστικών πόρων μέσα από αυτές. Με την χρήση τους είναι δυνατόν να δημιουργηθούν ψηφιακά δίκτυα προβολής της Διαδρομής, ψηφιακές εφαρμογές ερμηνείας και εικονικές εμπειρίες εμβάθυνσης/εμβύθισης, συστήματα προβολής μνημείων, εφαρμογές οργάνωσης ταξιδιού¹⁹ κ.λπ.. Για την επιτυχία των παραπάνω είναι απαραίτητη η εγκατάσταση δικτύων internet και ασύρματων δικτύων.

Η δυνατότητα ανάπτυξης συνδυασμένων μεταφορικών εξυπηρετήσεων αποτελεί ευκαιρία για την Διαδρομή. Μέσα σε αυτήν αναπτύσσονται οδικά δίκτυα, ο σιδηρόδρομος που αναπτύσσεται και αναβαθμίζεται, το αεροδρόμιο της Ν. Αγχιάλου και το Λιμάνι του Βόλου. Το σύστημα μεταφορών που διαφαίνεται να μορφοποιείται στην περιοχή ευνοεί, επίσης, την αύξηση και ανακατεύθυνση των τουριστικών ροών, ώστε να μην κατευθύνονται αποκλειστικά στις τουριστικά ώριμες περιοχές αλλά και εντός της Διαδρομής.

Η Διαδρομή περιλαμβάνει περιοχές που χαρακτηρίζονται ως Δυνητικές Περιοχές ανάπτυξης του τουρισμού (βλ. Χάρτη 4) και ο κύριος άξονάς της διέρχεται κοντά από την Τεχνητή Λίμνη Κάρλα όπου παρουσιάζονται αρκετές ευκαιρίες αξιοποίησης. Είναι αξιοποιήσιμες τουριστικά βάσεις των πολιτιστικών και τουριστικών πόρων που υπάρχουν σ' αυτές και τυχόν ανακατεύθυνση των ροών θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την κατάλληλη αξιοποίησή τους. Κάτι τέτοιο θα βοηθήσει στην προσπάθεια για επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου μιας και το μοντέλο του τουρισμού εκεί δεν στηρίζεται στον ήλιο και την θάλασσα αλλά σε εναλλακτικές μορφές. Για τις τελευταίες φαίνεται να υπάρχει τάση για νέες επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού, με την εγκατάσταση νέων ανθρώπων στην ύπαιθρο. Σημαντικό γι' αυτούς είναι ότι διαθέτουν τις γνώσεις για να χρησιμοποιήσουν τις ΤΠΕ. Σ' αυτό το πλαίσιο, αξίζει η επισήμανση ότι από το 2012 υπάρχει βελτίωση του θεσμικού πλαισίου (ενσωμάτωση του ΕΟΤ και του φορέα επιμόρφωσης στο Υπουργείο Τουρισμού) και απλούστευση του καθεστώτος αδειοδότησης των τουριστικών καταλυμάτων, περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

Η αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου της Διαδρομής αποτελεί άλλη μια ευκαιρία για την Διαδρομή. Οι περίπου 900 πολιτιστικοί σύλλογοι και τα δίκτυά τους έχουν τις γνώσεις για την διαχείριση και την εμπύχωση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Λόγω αυτών μπορούν να αξιοποιηθούν για την ενεργοποίηση των πολιτιστικών πόρων και την δημιουργικότητα (οικονομία της εμπειρίας) στους κοινούς τόπους Πολιτισμού – Τουρισμού (Γούσιος κ.ά., 2013). Στο ανθρώπινο κεφάλαιο, που μπορεί να δημιουργήσει εικονικές εμπειρίες προσμετρώνται οι μικρές επιχειρήσεις στον τομέα των ΤΠΕ και η Πολυτεχνική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Είναι δυνατή η ανάδυση συνεργειών μεταξύ τους, με την υποστήριξη των σχετικών εργαστηρίων του ΠΘ και ΤΕΙ Θεσσαλίας. Ο τομέας του πολιτισμού μπορεί να επωφεληθεί από την έρευνα που αναπτύσσεται σε αυτά.

---

¹⁹ Λόγω των χαρακτηριστικών του πολιτιστικού τουρίστα να δίνεται η δυνατότητα να οργανώσει μόνος του το ταξίδι του μέσα στην Διαδρομή.

Απειλές

Οι κύριες απειλές που εντοπίζονται για την ανάπτυξη της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού έχουν σχέση με τον εγχώριο και διεθνή ανταγωνισμό και το οικονομικό περιβάλλον.

Αναλυτικότερα, ο πολιτιστικός τουρισμός αναπτύσσεται σε διεθνές επίπεδο. Ο ανταγωνισμός που έχει να αντιμετωπίσει η Διαδρομή στην Περιφέρεια Θεσσαλίας προέρχεται από ευρωπαϊκούς και διεθνείς προορισμούς. Κάποιοι από αυτούς είναι πολύ αναπτυγμένοι και έχουν καθιερωθεί σαν προορισμοί αποτελώντας ισχυρά κέντρα έλξης τουριστών. Τέτοιοι προορισμοί, όπως το Παρίσι, το Λονδίνο, η Ρώμη, η Νέα Υόρκη, Φλωρεντία, Εδιμβούργο κ.λπ., έχουν παγκόσμια ακτινοβολία και έλκουν εκατομμύρια πολιτιστικούς τουρίστες ετησίως. Ανταγωνισμός υπάρχει και από μεσογειακές, γειτονικές χώρες και χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπως Τουρκία, Κροατία, Πολωνία κ.λπ..

Ανταγωνισμός αναπτύσσεται και σε εθνικό επίπεδο, καθώς υπάρχουν προορισμοί που έχουν δυναμική εντός Ελλάδας. Από τα δεδομένα επισκεπτών των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων στην Ελλάδα φαίνεται ότι υπάρχουν πολιτιστικοί πόροι σε τόπους όπως η Ακρόπολη, Κνωσός, Λίνδος, Ολυμπία, Επίδαυρος, Μυκήνες, Βεργίνα, που έλκουν αρκετούς τουρίστες.

Απειλή για την Διαδρομή είναι και το γενικότερο οικονομικό – επιχειρηματικό περιβάλλον. Το ρυθμιστικό και οικονομικό περιβάλλον δεν ευνοεί την ανάπτυξη. Υπάρχει έλλειψη πρόσβασης σε οικονομικούς και τεχνικούς πόρους, που συνίσταται στην έλλειψη κεφαλαίων για ιδιωτικές επενδύσεις, σε προβλήματα στη δανειοδότηση επιχειρήσεων και έλλειψη τεχνικής υποστήριξης. Είναι εμφανείς οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις τουριστικές δαπάνες, όπως και στην προστασία – διαχείριση – ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι το χαμηλό επίπεδο της εγχώριας ζήτησης (Γούσιος κ.ά., 2013).

Η εξάρτηση του τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας από τους tour operators και τα οργανωμένα ταξίδια αποτελεί απειλή για την Διαδρομή. Το γεγονός αυτό έχει σχέση και με την έλλειψη οργανωμένης προβολής του πολιτιστικού τουρισμού με ενιαίο τρόπο. Η αδυναμία αυτή οδηγεί τις επιχειρήσεις στο να προσπαθούν να εξασφαλίσουν την ανταγωνιστικότητά τους μέσω της συμπίεσης των τιμών πράγμα που εκμεταλλεύονται οι tour operators προσφέροντας φθηνά οργανωμένα ταξίδια.

Στο γενικότερο επιχειρηματικό – οικονομικό κλίμα υπάρχει και η απειλή της αδυναμίας ελέγχου του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Αδυναμία υπάρχει και στην περίπτωση των παράνομων καταλυμάτων αλλά και των νόμιμων, πράγμα που έχει μακροχρόνια αρνητικά αποτελέσματα.

Συνοπτικά τα Πλεονεκτήματα, Μειονεκτήματα, Ευκαιρίες και Απειλές παρουσιάζονται στο παρακάτω σχήμα:

Πλεονεκτήματα

Πλούτος πολιτιστικού αποθέματος
Αγροδιατροφικός πλούτος
Ανθρώπινο κεφάλαιο
Ξενοδοχειακό δυναμικό
Πλήθος και ποικιλία δραστηριοτήτων
Ποικιλία τοπίων

Μειονεκτήματα

Έλλειμμα επιχειρηματικότητας
Μη συγκράτηση τουριστών
Μικρή διάχυση τουριστικής δαπάνης
Απουσία αναπτυγμένης πολιτιστικής βιομηχανίας
Προβλήματα δικτύωσης επιχειρήσεων

Πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων
Καλή προσβασιμότητα
Φυσικό περιβάλλον
Μυθολογία – αναγνωρισιμότητα
Γειτνίαση με τουριστικά ώριμες περιοχές

Προβλήματα κατάρτισης εργαζομένων και
εργοδοτών
Έλλειμμα ανάδειξης αρχαιολογικού
πλούτου
Μικρή συμβολή του μάρκετινγκ
Έλλειμμα ψηφιακών εφαρμογών

Ευκαιρίες

Αυξητική τάση της ζήτησης για Πολιτιστικό
Τουρισμό
Διεθνοποίηση της ταυτότητας και του
προϊόντος της Διαδρομής
Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών
Αξιοποίηση συνδυασμένων μεταφορών
Ανάπτυξη Δυνητικών Περιοχών τουρισμού
Τάση για νέες επιχειρήσεις εναλλακτικού
τουρισμού
Βελτίωση θεσμικού πλαισίου
Αξιοποίηση ανθρώπινου κεφαλαίου
Συνέργειες με Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και
ΤΕΙ

Απειλές

Διεθνής και εγχώριος ανταγωνισμός
Χρηματοοικονομικό περιβάλλον
Έλλειψη πρόσβασης επιχειρήσεων σε
τεχνικούς πόρους
Εξάρτηση από τους tour operators
Αδυναμία ελέγχου ποιότητας τουριστικού
προϊόντος

Εξετάζοντας την ανταγωνιστικότητα του πολιτιστικού προϊόντος της Θεσσαλίας σε σχέση με τον ανταγωνισμό σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο φαίνεται ότι οι πολιτιστικοί πόροι της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας δεν μπορούν να αποτελέσουν προς το παρόν αυτόνομο πολιτιστικό προϊόν. Από την ανάλυση στις προηγούμενες ενότητες (βλ. Ενότητα 1.3) διαφαίνεται ότι υπάρχουν προβλήματα που περιορίζουν τις δυνατότητές τους. Αρχικά, τα αρχαία θέατρα δεν είναι έτοιμα προς χρήση για πολιτιστικές εκδηλώσεις. Ο επισκέπτης δε μπορεί να συμμετέχει, να βιώσει την εμπειρία του αρχαίου θεάτρου, π.χ. να δει μια παράσταση, παρά μόνο πηγαίνει να δει το μνημείο. Κάτι τέτοιο εμποδίζει την μεταστροφή του τουριστικού προϊόντος από τις «διακοπές δραστηριοτήτων» προς τις «διακοπές εμπειριών».

Επιπλέον, υπάρχουν προβλήματα προσβασιμότητας και επισκεψιμότητας πχ στο αρχαίο θέατρο των Φθιωτιδών Θηβών η πρόσβαση μέσω οχήματος είναι δυσχερής ενώ για την επίσκεψη πρέπει να υπάρχει συνεννόηση με την ΙΓ' Ε.Π.Κ.Α.. Από τα δεδομένα για τον αριθμό των επισκεπτών που παρουσιάστηκαν φαίνεται ότι μόνο στα Μετέωρα υπάρχουν σημαντικές τουριστικές ροές, ενώ στους υπόλοιπους πόλους της Διαδρομής παρουσιάζονται ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα στους νεολιθικούς οικισμούς στο Σέσκλο και Διμήνη ο κύριος όγκος των επισκεπτών φαίνεται να αφορά εκπαιδευτικές εκδρομές σχολείων.

Πρόβλημα για την ανταγωνιστικότητα του πολιτιστικού προϊόντος της Διαδρομής είναι και η περιορισμένη χρήση νέων τεχνολογιών για την πληροφόρηση των τουριστών και ηλεκτρονικών υπηρεσιών για την διευκόλυνσή τους, αν και το διαδίκτυο και οι ψηφιακές εφαρμογές είναι βασικό μέσο κρατήσεων για τους τελευταίους. Επιπροσθέτως, δεν υπάρχει δικτύωση και συνέργειες ανάμεσα στις περιοχές της Διαδρομής και τις τουριστικά ώριμες περιοχές ή/και περιοχές που μπορούν παίζουν το ρόλο δορυφόρου.

1.6 Αποτύπωση της διαδρομής

Στη συνέχεια αποτυπώνονται τα δεδομένα της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού, σε όρους χωρικής προσέγγισης, σε σχέση με το σύνολο της χώρας και ολόκληρης της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Όπου είναι δυνατό η ανάλυση πραγματοποιείται σε επίπεδο Δημοτικής Ενότητας, ενώ στις περιπτώσεις έλλειψης στατιστικών δεδομένων πραγματοποιείται σε υπερκείμενο επίπεδο. Στοιχεία που θα προκύψουν κατά την εξέλιξη του έργου θα εξετάζονται. Πιο συγκεκριμένα εξετάζονται τα δεδομένα για τον πληθυσμό, την οικονομία, τα δίκτυα μεταφορών, τις περιοχές προστασίας, τον τουρισμό, τις υποδομές υγείας και τη διοικητική δομή.

Πληθυσμός

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας, σε ότι αφορά το πληθυσμιακό δυναμικό, κατατάσσεται στην 3^η θέση σε επίπεδο χώρας. Η πληθυσμιακή τάση που υπάρχει ακολουθεί τη συνολική της χώρας. Παρουσιάζεται, δηλαδή, πληθυσμιακή στασιμότητα (ασθενής αύξηση 0,2% 1991 – 2011) μετά την αύξηση του πληθυσμού 1991 – 2001 κατά 1,49%. Με βάση την απογραφή του 2011 ο πληθυσμός είναι 732.762 κάτοικοι. Αυτοί αντιπροσωπεύουν το 6,77% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, με μέση πυκνότητα 52,1 κατοίκους ανά τ.χλμ., αρκετά χαμηλότερη από τον εθνικό μέσο όρο (81,8 κατ./τ.χλμ.).

Στις διοικητικές ενότητες που εμπίπτουν οι πόλοι της Διαδρομής ο πληθυσμός είναι 243.778 κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του 2011, που αντιστοιχεί στο 33,2% του πληθυσμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας και στο 2,3% της χώρας. Από αυτούς το 59,45% ανήκει στο Δήμο Λαρισαίων και το 35,3% στο Δήμο Βόλου.

Συνολικά, στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα κατοικεί το 94,75% του πληθυσμού της Διαδρομής και το 2,1% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Αναλυτικότερα ο πληθυσμός ανά Δημοτική ή Τοπική Κοινότητα φαίνεται στον Πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 15. Πληθυσμός στην Διαδρομή

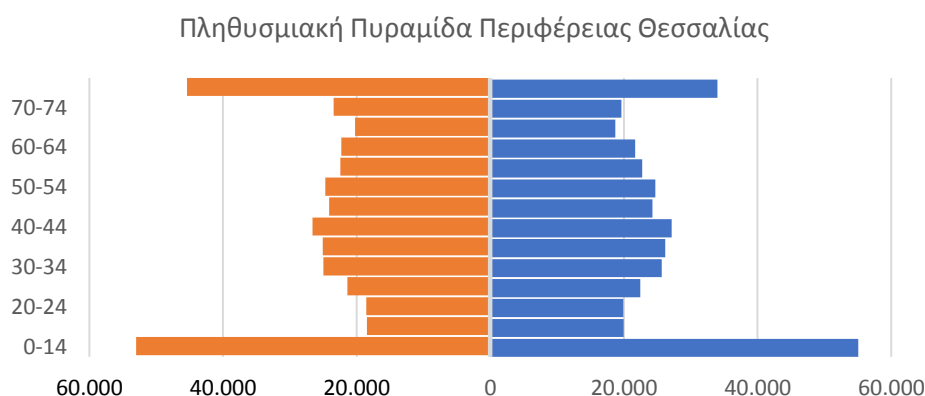
Δημοτική ή Τοπική Κοινότητα	Πληθυσμός	Ποσοστό επί του συνόλου της Διαδρομής
Δημοτική Κοινότητα Λαρισαίων	144.934	59,45%
Δημοτική Κοινότητα Βόλου	86.046	35,30%
Δημοτική Κοινότητα Διμηνίου	2279	0,93%
Τοπική Κοινότητα Σέσκλου	970	0,40%
Τοπική Κοινότητα Μικροθηβών	370	0,15%
Δημοτική Κοινότητα Καλαμπάκας	8.619	3,54%
Τοπική Κοινότητα Θεοπέτρας	560	0,23%
		Ποσοστό στο σύνολο της χώρας
Διαδρομή	243.778	2,3%
Περιφέρεια Θεσσαλίας	732.762	6,77%
Σύνολο χώρας	10.816.286	100%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011

Η δημογραφική πορεία του πληθυσμού είναι σταθερή στην Περιφέρεια. Όπως φαίνεται και στην Εικόνα 11, η πληθυσμιακή πυραμίδα έχει ωοειδή μορφή και προσομοιάζει με αυτήν ώριμου πληθυσμού. Χαρακτηριστικό στοιχείο της πυραμίδας είναι η ένταση στα άκρα. Οι

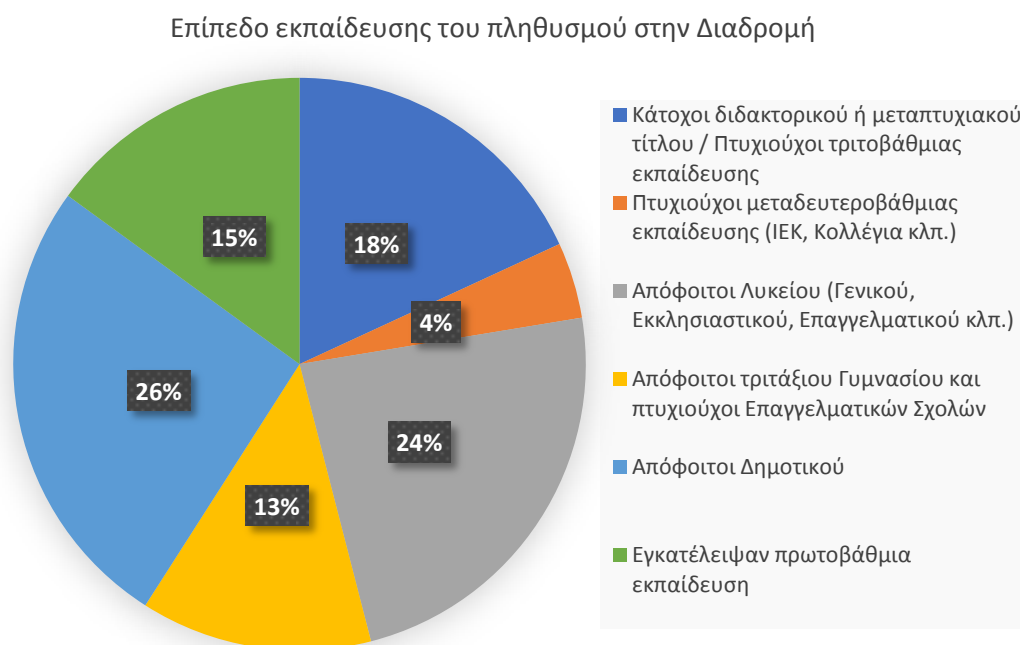

ηλικιακές ομάδες 75+ και 0-14 παρουσιάζονται πολυπληθέστερες, πράγμα λογικό διότι περιέχουν μεγαλύτερο εύρος ηλικιών.

Εικόνα 11. Η πληθυσμιακή πυραμίδα της Περιφέρειας Θεσσαλίας, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού, εξετάζοντας τους Δήμους λόγω έλλειψης στοιχείων στους οποίους ανήκουν οι Δημοτικές ή Τοπικές Κοινότητες, που συνθέτουν την Διαδρομή, παρουσιάζει ίδια κατανομή με το σύνολο της χώρας. Σε σχέση με την Περιφέρεια, είναι ελαφρώς καλύτερο, καθώς υπάρχει διαφοροποίηση στους απόφοιτους τριτοβάθμιας και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι μεγαλύτερο, 18% στην ευρύτερη Διαδρομή έναντι 15% στην Περιφέρεια, ενώ οι απόφοιτοι Δημοτικού είναι λιγότεροι. Στους Δήμους που περιέχουν την Διαδρομή αποτελούν το 26% έναντι 29% της Περιφέρειας.

Εικόνα 12. Επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού στους Δήμους που περιέχουν την Διαδρομή, πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011

Οικονομία

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας διαθέτει πρωτογενή τομέα, ο οποίος κυριαρχεί σε επίπεδο χώρας σε προϊόντα όπως τα βιομηχανικά φυτά, τα σιτηρά, τα φρούτα, τα κηπευτικά και τα όσπρια,

ενώ στην κτηνοτροφία είναι η πρώτη παραγωγός περιοχή. Αξιοσημείωτη είναι και η συμβολή του δευτερογενή τομέα στην απασχόληση, ενώ αντίθετα, ο τριτογενής τομέας έχει περιορισμένη συμμετοχή στην απασχόληση (64% έναντι 72% της χώρας²⁰) (ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, 2015).

Πίνακας 16. Τομέας απασχόλησης ανά Περιφερειακή Ενότητα

Περιφερειακή Ενότητα	Πρωτογενής Τομέας	Δευτερογενής Τομέας	Τριτογενής Τομέας
Λάρισας	19%	17%	65%
Μαγνησίας	12%	20%	68%
Σποράδων	6%	18%	76%
Τρικάλων	19%	18%	63%
Καρδίτσας	29%	14%	57%

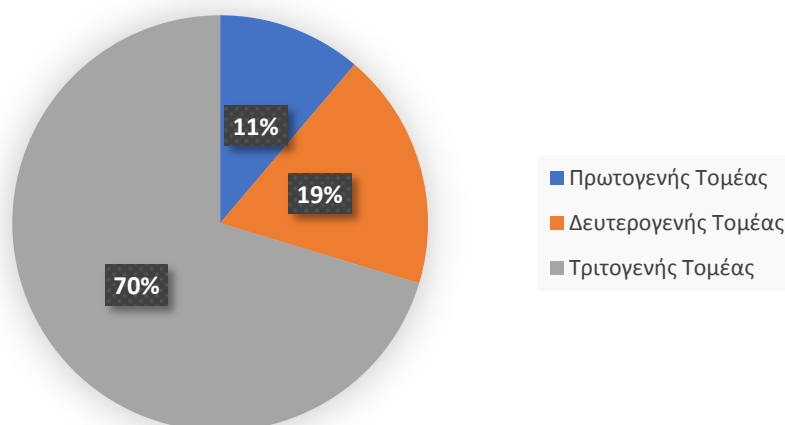
Σε επίπεδο περιφερειακών ενοτήτων είναι αξιοσημείωτη η εξειδίκευση της Π.Ε. Σποράδων στον τριτογενή τομέα, που αφορά κυρίως τον τουρισμό και υποστηρικτικές υπηρεσίες και το μεγάλο ποσοστό απασχόλησης στον Πρωτογενή Τομέα στην Π.Ε. Καρδίτσας.

Στο αμέσως υπερκείμενο επίπεδο, των Δήμων που περιέχουν την Διαδρομή λόγω έλλειψης στατιστικών στοιχείων, συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο ποσοστό της οικονομικής δραστηριότητας της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Από τα δεδομένα της Απογραφής 2011 φαίνεται ότι συγκεντρώνει το 67% των απασχολούμενων σε όλους τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας της Περιφέρειας και το 4% των απασχολούμενων στο σύνολο της χώρας. Κύριοι κλάδοι απασχόλησης είναι το χονδρικό και λιανικό Εμπόριο (17%), Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα (12%), Εκπαίδευση (11%) και Γεωργία, Δασοκομία και Αλιεία (11%). Η κατανομή της απασχόλησης προσομοιάζει με το σύνολο της χώρας και της Περιφέρειας. Η μεγάλη πλειοψηφία των απασχολούμενων (70%) αφορά τον Τριτογενή Τομέα, ενώ με τον Πρωτογενή το 11% σε σχέση με το 18% της Περιφέρειας και το 10% στο σύνολο της χώρας. Στον Δευτερογενή απασχολείται το 19%, παρόμοια με την Περιφέρεια (18%) και την χώρα (18%)²¹. Στο υπερκείμενο επίπεδο της Διαδρομής, παρατηρείται ότι ο πρωτογενής τομέας στην Περιφέρεια είναι πολύ ισχυρός (ΕΙΕΑΔ, 2018) και, έχοντας διαπιστώσει την αξιόλογη σύνδεση του τουρισμού με τον αγροδιατροφικό κλάδο (Γούσιος κ.ά., 2013), δημιουργούνται επιχειρηματικές ευκαιρίες κατά μήκος της Διαδρομής.

²⁰ Η πηγή των δεδομένων είναι η Απογραφή 2011, ΕΛΣΤΑΤ.

²¹ Στο ίδιο.

Κατανομή απασχολούμενων κατά Τομέα

Εικόνα 13. Κατανομή απασχολούμενων στην ευρύτερη Περιοχή Παρέμβασης κατά Τομέα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφή 2011

Υπάρχει εξειδίκευση στον Πρωτογενή Τομέα και την Μεταποίηση (ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, 2015) και τα εξαγώγιμα προϊόντα διακρίνονται από ποικιλία, και είτε προέρχονται από την μεταποίηση της πρωτογενούς παραγωγής, είτε προκύπτουν από βιομηχανικές κατεργασίες. Παρατηρείται, όμως, πρώτον ότι η παρεχόμενη διατροφή στους επισκέπτες είναι ανοργάνωτη και «χωρίς τοπική συνείδηση» (Σύνδεσμος Βιομηχανιών Θεσσαλίας & Κεντρικής Ελλάδος, 2013). Και δεύτερον, ότι η αγροτοδιατροφή, ο τουρισμός, η ενέργεια και το περιβάλλον είναι οι τρεις τομείς με τις μεγαλύτερες προσδοκίες (ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, 2015; Καπα Research, 2016).

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας Θεσσαλίας αντιστοιχεί στο 76,1% (προσωρινά στοιχεία 2015, ΕΛΣΤΑΤ) του Εθνικού, έχοντας φτάσει στα επίπεδα του 2005, μετά από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Είναι κάτω από το 81,2% του 2003 (προολυμπιακό έτος), όταν έφτασε τη μέγιστη τιμή του και υπολείπεται του εθνικού μέσου όρου. Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες είναι έντονες, καθώς η περισσότερο αναπτυγμένη Λάρισα έχει κκ ΑΕΠ στο 85% επί του εθνικού μέσου όρου, ενώ λιγότερο αναπτυγμένες Περιφερειακές Ενότητες όπως η Καρδίτσα (59,2%) και τα Τρίκαλα (67,8%) υπολογίζονται αισθητά χαμηλότερα. Λεπτομερέστερα το κκ ΑΕΠ ανά Περιφερειακή Ενότητα ως ποσοστό του Εθνικού φαίνεται στον Πίνακα 17.

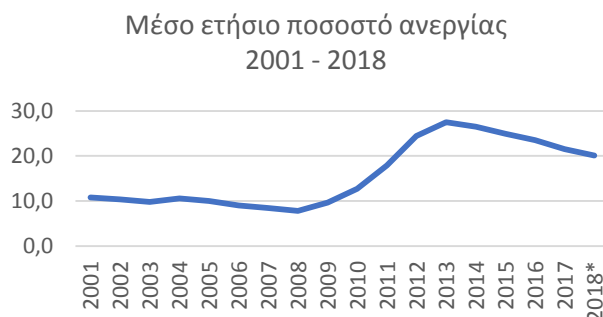
Πίνακας 17. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ των Νομών της Θεσσαλίας ως ποσοστό του Εθνικού (προσωρινά στοιχεία 2015)

Περιφερειακή Ενότητα	Ποσοστό επί του Εθνικού κκ ΑΕΠ
Καρδίτσα	59,21%
Τρίκαλα	67,84%
Λάρισα	85,07%
Μαγνησία ²²	77,86%

²² Η δημοσίευση της ΕΛΣΤΑΤ αφορά Νομούς, οπότε τα στατιστικά είναι για Π.Ε. Μαγνησίας και Π.Ε. Σποράδων.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ και ίδια επεξεργασία

Σε ό,τι αφορά την ανεργία, είναι σαφής η ραγδαία άνοδος μετά το 2009-2010, όπως και σε ολόκληρη τη χώρα (βλ. Εικόνα 14).

Εικόνα 14. Μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας για την Ελλάδα, 2001 - 2018

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, <https://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SJO01/->

Πιο συγκεκριμένα στην Περιφέρεια Θεσσαλίας παρουσιάζονται πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας όπως φαίνεται και στον Πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 18. Εργατικό δυναμικό (σε χιλιάδες) και ποσοστό (%) ανεργίας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας 2013 – 2017

Κατάσταση απασχόλησης	2013	2014	2015	2016	2017
Εργατικό δυναμικό	315,5	312,9	315,0	312,1	315,9
Απασχολούμενοι	235,5	233,5	230,0	232,7	250,9
Άνεργοι	80	79,4	85,0	79,5	65,0
Ποσοστό ανεργίας	25,4%	25,4%	27,0%	25,5%	20,6%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Η Ελλάς με αριθμούς (Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2018)

Σε σύγκριση με άλλες Περιφέρειες η Θεσσαλία βρίσκεται περίπου στην μέση της κλίμακας (6^η) με πολύ υψηλά όμως ποσοστά, φτάνοντας το 25,4% το 2013 και το 20,6% το 2017.

Πίνακας 19. Ποσοστό ανεργίας ανά Περιφέρεια το 2017

Περιφέρεια	Ποσοστό ανεργίας 2017	Θέση
Νοτίου Αιγαίου	16	1
Πελοποννήσου	16,8	2
Κρήτης	17,7	3
Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης	19,5	4
Ιονίων Νήσων	19,6	5
Θεσσαλίας	20,6	6
Στερεά Ελλάδα	20,8	7
Σύνολο	21,5	8
Αττικής	21,6	9
Βορείου Αιγαίου	22,5	10
Κεντρικής Μακεδονίας	22,9	11
Ηπείρου	24,8	12
Δυτικής Ελλάδας	26,3	13

Παρατηρείται ότι οι καλύτερες γενικά επιδόσεις της Δυτικής Θεσσαλίας ως προς την ανεργία αντισταθμίζουν, σε κάποιο βαθμό, τη χειρότερη θέση της τελευταίας με κριτήρια ΑΕΠ και εισοδήματος, και υποδηλώνουν μεγαλύτερη αντοχή στην κρίση, πιθανώς λόγω του σταθεροποιητικού ρόλου της γεωργίας και, μερικώς, των μικρότερων επιχειρηματικών μονάδων (Τσακίρης κ.ά., 2014). Σε ότι αφορά την κοινωνική ένταξη και την φτώχεια διαφαίνονται προβλήματα σε Δήμους όπως Λαρισαίων, Καρδίτσας, Σοφάδων, Ελασσόνας, Βόλου, Φαρκαδόνας, ενώ εντελώς αντίθετη είναι η κατάσταση στα νησιά και στο Πήλιο. Επίσης, στους Δήμους της Διαδρομής παρατηρείται πρόβλημα σε σχέση με τη φτώχεια σε περιοχές πάνω στον άξονα της Διαδρομής (*Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας*, 2015). Αναλυτικά στοιχεία φαίνονται στον παρακάτω πίνακα. Με έντονη σήμανση οι Δήμοι της Διαδρομής.

Πίνακας 20. Συνολική Αξιολόγηση των Φαινομένων Έξαρσης Κοινωνικού Διαχωρισμού & Φτώχειας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας ανά Περιφερειακή Ενότητα και Δήμο

Περιγραφή	Επίδοση Κοινωνικού Διαχωρισμού	Επίδοση με βάση Ωφελούμενους Φτώχειας	Συνολική Επίδοση Κοινωνικού Διαχωρισμού & Φτώχειας	Νόμιμος Πληθυσμός 2011 Αναθεωρ. Αύγ. 2014
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	95	10	105	142.201
ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	39	3	42	61.935
ΔΗΜΟΣ ΑΡΓΙΘΕΑΣ	8	1	9	6.707
ΔΗΜΟΣ ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ	3	1	4	8.913
ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ	3	1	4	20.415
ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΜΑ	5	1	6	19.467
ΔΗΜΟΣ ΣΟΦΑΔΩΝ	37	3	40	24.764
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΡΙΣΑΣ	143	14	157	275.921
ΔΗΜΟΣ ΛΑΡΙΣΑΙΩΝ	46	3	49	129.533
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ	15	1	16	14.646
ΔΗΜΟΣ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ	30	1	31	40.879
ΔΗΜΟΣ ΚΙΛΕΛΕΡ	13	3	16	26.018
ΔΗΜΟΣ ΤΕΜΠΩΝ	17	1	18	18.105
ΔΗΜΟΣ ΤΥΡΝΑΒΟΥ	18	2	20	24.601
ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ	4	3	7	22.139
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	93	13	106	189.661
ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΟΥ	31	3	34	124.659
ΔΗΜΟΣ ΑΛΜΥΡΟΥ	17	1	18	20.616
ΔΗΜΟΣ ΖΑΓΟΡΑΣ - ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	9	3	12	7.267
ΔΗΜΟΣ ΝΟΤΙΟΥ ΠΗΛΙΟΥ	15	1	16	11.316
ΔΗΜΟΣ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ	11	2	13	13.799
ΔΗΜΟΣ ΣΚΙΑΘΟΥ	1	1	2	4.992

ΔΗΜΟΣ ΑΛΟΝΝΗΣΟΥ	0	1	1	1.881
ΔΗΜΟΣ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	9	1	10	5.131
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	57	9	66	150.938
ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ	14	3	17	77.143
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΠΑΚΑΣ	7	3	10	33.079
ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΗΣ	8	1	9	24.478
ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΚΑΔΟΝΑΣ	28	2	30	16.238
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	388	46	434	758.721

Πηγή: Μελέτη για τη διάγνωση αναγκών αγοράς εργασίας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και την προώθηση της απασχόλησης, 2016

Κατά μήκος της Διαδρομής και σε ό,τι αφορά την επιχειρηματικότητα που αναπτύσσεται γύρω από τους κύριους πολιτιστικούς πόρους της εντοπίζονται δυο κατηγορίες. Από τη μια είναι τα αρχαία θέατρα Φθιωτιδών Θηβών και Δημητριάδας και οι αρχαιολογικοί χώροι Σέσκλου και Διμηνίου που εξυπηρετούνται από την τουριστική αλυσίδα του Βόλου, χωρίς να εντοπίζεται κάποια σημαντική τοπική επιχειρηματική ανάπτυξη γύρω τους. Από την άλλη μεριά η περιοχή των Μονών των Μετεώρων, το Σπήλαιο Θεόπετρας και τα αρχαία θέατρα Α' και Β' της Λάρισας είναι συνδεδεμένα με το τοπικό επιχειρηματικό σύστημα της Καλαμπάκας και της Λάρισας αντίστοιχα.

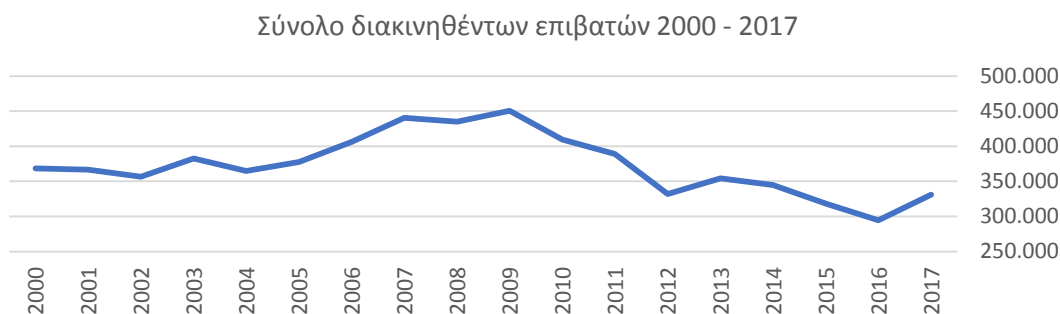
Δίκτυα Μεταφορών

Η πρόσβαση στην Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού είναι δυνατή μέσω των οδικών συνδέσεων, του σιδηροδρόμου και αεροπορικώς. Η προσβασιμότητα, όπως έχει περιγραφεί και στην Υποενότητα 1.3 στα πλαίσια της Τουριστικής Προσφοράς, στην Περιφέρεια Θεσσαλίας είναι ικανοποιητική και αναμένεται να βελτιωθεί περαιτέρω με την ολοκλήρωση των έργων ηλεκτροκίνησης στο σιδηροδρομικό δίκτυο και κατασκευής του Αυτοκινητόδρομου Κεντρικής Ελλάδας. Η Περιφέρεια Θεσσαλίας βρίσκεται στο κέντρο του σιδηροδρομικού δικτύου, ενώνοντας τη Βόρεια με την Νότια Ελλάδα (βλ. Εικόνα 15). Εκτός, όμως, από τα δρομολόγια εσωτερικού και τα ενδοπεριφερειακά υπάρχει η δυνατότητα μετακινήσεων από και προς προορισμούς στα Βαλκάνια μέσω Θεσσαλονίκης. Τα δρομολόγια εξωτερικού είναι Θεσσαλονίκη-Σόφια, Θεσσαλονίκη-Σκόπια-Βελιγράδι και Θεσσαλονίκη-Σόφια-Βουκουρέστι.

Εικόνα 15. Σιδηροδρομική υποδομή στην Ελλάδα

Πέραν όμως των οδικών και σιδηροδρομικών συνδέσεων, σημαντικές συνδέσεις για την Διαδρομή είναι τα λιμάνια και τα αεροδρόμια της Περιφέρειας. Αρχικά για τα λιμάνια είναι σημαντική η αναφορά τόσο στο λιμάνι του Βόλου όσο και στα υπόλοιπα λιμάνια της Περιφέρειας, που παίζουν σημαντικό ρόλο στην διακίνηση επιβατών. Το σύνολο των διακινηθέντων επιβατών²³ στο λιμάνι του Βόλου για το 2017 ήταν 330.896²⁴ και όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα υπάρχει μια πτωτική τάση από το 2010 και μετά.

Εικόνα 16. Διάγραμμα διακινηθέντων επιβατών 2000 - 2017 στο λιμάνι του Βόλου

Σύμφωνα με το Γενικό ΠΧΣΑΑ, το Λιμάνι του Βόλου συγκαταλέγεται στις Κύριες Διεθνείς Θαλάσσιες Πύλες – Λιμένες της Χώρας με κατεύθυνση την προώθηση επενδύσεων σε υποδομές ακτοπλοΐας, φιλοξενίας κρουαζιέρας και θαλάσσιου τουρισμού, καθώς και σε υποδομές εμπορευματικών μεταφορών.

Οι υπόλοιπες λιμενικές υποδομές της Περιφέρειας είναι πολύ σημαντικές και, όπως φαίνεται στον Πίνακα 21, εξυπηρετούν μεγάλο όγκο τουριστικών ροών. Στην Εικόνα 17 φαίνεται η αυξητική τάση σε αυτά τα λιμάνια. Από το σύνολο των 1.487.901 διακινηθέντων επιβατών μέσω αυτών των λιμανιών διακινείται το 77,7%.

²³ Το άθροισμα των απόπλων και κατάπλων.

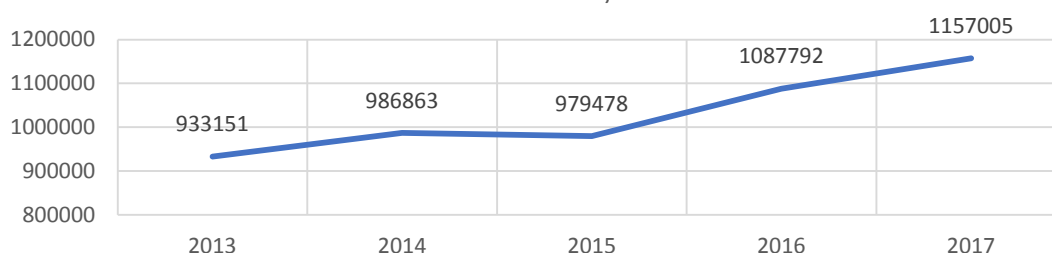
²⁴ Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Πίνακας 21. Διακινηθέντες επιβάτες ανά λιμάνι

Περιφερειακή Ενότητα	Λιμάνι	Σύνολο διακινηθέντων επιβατών
Λάρισας	Αγιόκαμπος	307.394
	Αλόννησος	144.744
Μαγνησίας	Αγώντας Σκοπέλου	358
	Γλώσσα Σκοπέλου	91.229
	Σκιάθος	387.837
	Σκόπελος	225.443
Σύνολο Περιφέρειας		1.157.005

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Σύνολο διακινηθέντων επιβατών στα υπόλοιπα λιμάνια της Περιφέρειας Θεσσαλίας

Εικόνα 17. Σύνολο διακινηθέντων επιβατών στα υπόλοιπα λιμάνια της Περιφέρειας Θεσσαλίας

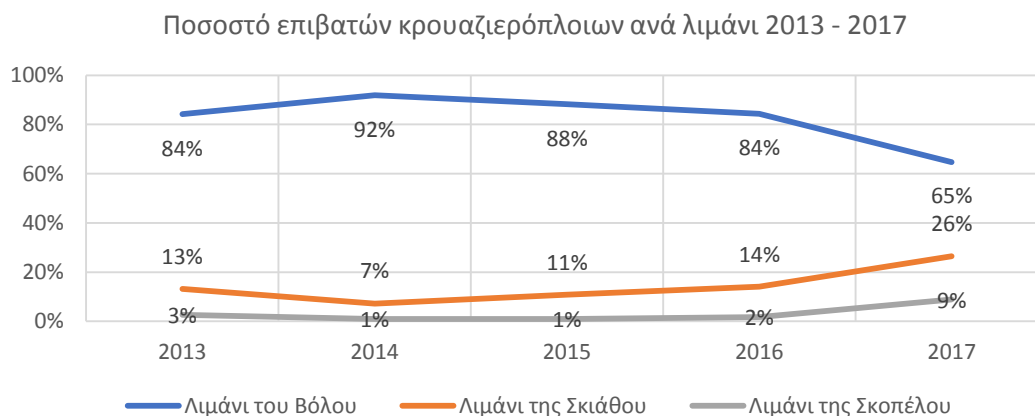
Μειούμενος είναι ο αριθμός των κρουαζιερόπλοιων που καταπλέει στα λιμάνια της Περιφέρειας, όπως φαίνεται και στον Πίνακα 22. Τα λιμάνια στα οποία καταπλέουν κρουαζιερόπλοια είναι του Βόλου, της Σκιάθου και της Σκοπέλου. Κυρίαρχο ρόλο παίζει αυτό του Βόλου, καθώς δέχεται το μεγαλύτερο ποσοστό, για το οποίο υπάρχει τάση μείωσης. Αντίθετα αυξητική τάση εμφανίζουν τα λιμάνια της Σκιάθου και Σκοπέλου (βλ. Εικόνα 18).

Πίνακας 22. Κατάπλοι κρουαζιερόπλοιων και αριθμός επιβατών κρουαζιερόπλοιων ανά λιμάνι

Λιμάνι		2013	2014	2015	2016	2017
Λιμάνι του Βόλου	Κρουαζιερόπλοια	31	53	57	46	9
	Επιβάτες	20.227	57.825	67.096	37.445	7.618
Λιμάνι της Σκιάθου	Κρουαζιερόπλοια	11	14	23	18	6
	Επιβάτες	3.158	4.563	8.220	6.232	3.111
Λιμάνι της Σκοπέλου	Κρουαζιερόπλοια	6	4	8	8	3
	Επιβάτες	645	585	735	755	1.038
ΣΥΝΟΛΟ	Κρουαζιερόπλοια	48	71	88	72	18
	Επιβάτες	24030	62973	76051	44432	11767

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

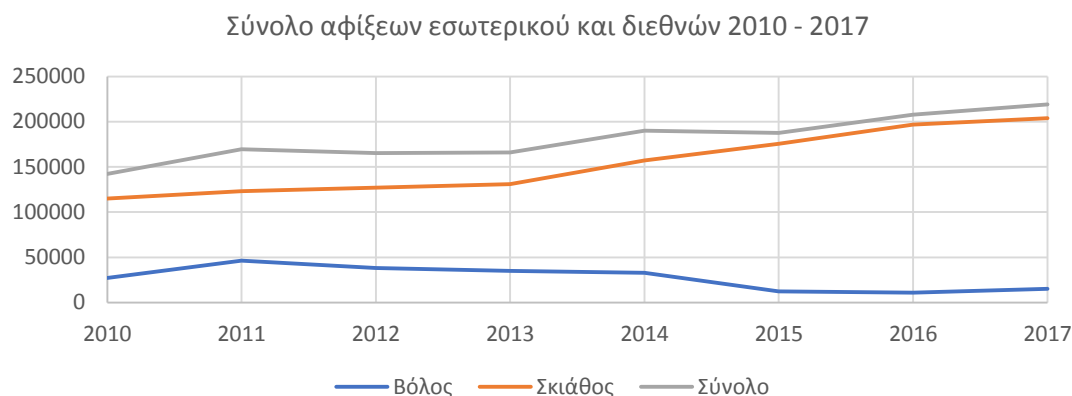
Εικόνα 18. Ποσοστό επιβατών κρουαζιερόπλοιων ανά λιμάνι 2013 - 2017

Σημαντικότατο ρόλο για την Διαδρομή παίζουν οι Αερολιμένες Σκιάθου, κατά κύριο λόγο, και Ν. Αγχιάλου. Εξυπηρετούν κυρίως πτήσεις εξωτερικού κατά τη θερινή περίοδο μεταφέροντας μεγάλο όγκο τουριστικών ροών. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μετακινήσεων (93% για το 2017) εξυπηρετείται από τον Κρατικό Αερολιμένα Σκιάθου «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης».

Πίνακας 23. Διεθνείς αφίξεις και αφίξεις εσωτερικού των αερολιμένων Ν. Αγχιάλου και Σκιάθου

Έτος	Διεθνείς αεροπορικές αφίξεις			Αεροπορικές αφίξεις εσωτερικού		
	Ν. Αγχιάλος	Σκιάθος	Σύνολο	Ν. Αγχιάλος	Σκιάθος	Σύνολο
2017	15247	182459	197706	32	21328	21360
2016	11002	175866	186868	70	20768	20838
2015	11881	159492	171373	296	16048	16344
2014	32346	141609	173955	581	15575	16156
2013	34986	119070	154056	8	11819	11827
2012	38238	117989	156227	19	9046	9065
2011	45514	113125	158639	906	10095	11001
2010	26867	106619	133486	319	8458	8777

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Εικόνα 19. Σύνολο αφίξεων εσωτερικού και διεθνών 2010 - 2017

Στον Πίνακα 23 παρουσιάζονται οι αφίξεις πτήσεων εξωτερικού και εσωτερικού. Αυτές του εξωτερικού είναι σαφώς περισσότερες. Επιπλέον, διαφαίνεται η πτωτική τάση από το 2010 ως 2017 που υπάρχει στις αφίξεις στον Κρατικό Αερολιμένα Αγχιάλου και η ανοδική για τον Κρατικό Αερολιμένα Σκιάθου. Οι τάσεις είναι εμφανείς στο διάγραμμα που φαίνεται στην Εικόνα 19.

Εκτός όμως από την αξιολόγηση της γενικότερης προσβασιμότητας της Περιφέρειας Θεσσαλίας, για την Διαδρομή Πολιτισμού – Τουρισμού είναι κρίσιμη η πρόσβαση στα ίδια τα μνημεία της. Αναλυτικότερα για κάθε πολιτιστικό πόρο εντοπίστηκαν τα εξής:

- Αρχαίο θέατρο Φθιωτιδών Θηβών: κακή πρόσβαση. Βρίσκεται 1.100 μ. από τον κεντρικό δρόμο και 580 μ. από την ΕΟ30, δεν είναι καλή η σύνδεση (με χωματόδρομο προς τον κεντρικό δρόμο), δεν έχει οργανωμένο χώρο στάθμευσης.
- Αρχαίο θέατρο Δημητριάδας: πολύ καλή πρόσβαση. Είναι ακριβώς πάνω στην ΕΟ30, δεν έχει οργανωμένο χώρο στάθμευσης και ένα λεωφορείο μπορεί να κάνει στάση μόνο παρόδια.
- Αρχαιολογικός χώρος Διμηνίου: καλή πρόσβαση. Πρόσβαση από την ΕΟ30 και την οδό Διμηνίου από το Βόλο, έχει οργανωμένο χώρο στάθμευσης.
- Αρχαιολογικός χώρος Σέσκλου: Καλή πρόσβαση. Πρόσβαση μέσω της Εθνικής Οδού Λάρισας – Βόλου, έχει οργανωμένο χώρο στάθμευσης.
- Α' και Β' αρχαίο θέατρο Λάρισας: Καλή πρόσβαση. Είναι στο κέντρο της πόλης, περνάει κοντά η Γραμμή 11 των Αστικών και σχετικά κοντά οι Γραμμές 13 και 16.
- Σπήλαιο Θεόπετρας: Καλή πρόσβαση. Γίνεται από την ΕΟ Καλαμπάκας – Τρικάλων, υπάρχει χώρος στάθμευσης.
- Περιοχή των Μετεώρων: Καλή πρόσβαση. Η πρόσβαση προς τις Μονές πραγματοποιείται από το δρόμο Καλαμπάκα – Καστράκι, είναι καλή η οδική σύνδεση των Μονών μεταξύ τους. Σε πολλά σημεία του οδικού δικτύου της περιοχής των Μονών υπάρχουν χώροι στάθμευσης. Η πρόσβαση με ΜΜΜ πραγματοποιείται μέσω του Υπεραστικού ΚΤΕΛ Τρικάλων με το δρομολόγιο Καλαμπάκα - Καστράκι - Μετέωρα.

Φυσικό Περιβάλλον

Η Διαδρομή Πολιτισμού – Τουρισμού χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο φυσικό τοπίο μεγάλης οικολογικής σημασίας, παρουσιάζοντας αξιόλογη ποικιλία οικοσυστημάτων και οικοτόπων με ποικιλότητα σε είδη χλωρίδας και πανίδας, σπάνιων, απειλούμενων, προστατευόμενων και ενδημικών ειδών. Εκατέρωθεν της Διαδρομής εκτείνονται περιοχές του Δικτύου NATURA 2000 (βλ. Χάρτη 5 του Παραρτήματος Χαρτών) και συγκεκριμένα εντοπίζονται Τόποι Κοινοτικής Σημασίας (Sites of Community Importance - SCI) και Ζώνες Ειδικής Προστασίας για την Ορνιθοπανίδα (Special Protection Areas - SPA), όπως φαίνεται στον Πίνακα 24. Στην Περιφέρεια Θεσσαλίας απαντούν οι 39 από τις συνολικά 446 περιοχές NATURA της χώρας.

Η Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού, αναφορικά με το φυσικό τοπίο, σχετίζεται με περιοχές και τοπία που βρίσκονται εντός των παρακάτω ορίων:

- Από δυτικά έως ανατολικά, μεταξύ των Αθαμανικών Ορών και του Όρους Λάκμος στην περιοχή του Μετσόβου στα όρια της Περιφέρειας Θεσσαλίας και Ηπείρου (GR2130006, GR2130013 και GR2130007) και της Περιοχής του Πηλίου (GR1430001 και GR1430008), και

- Από βόρεια έως νότια, μεταξύ των Αντιχασίων Ορών - Μετεώρων (GR1440003 και GR1440005) μέχρι και το όρος Οθρυς και το φαράγγι της Παλαιοκερασιάς στα όρια της Περιφέρειας Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας (GR1430006).

Πίνακας 24: Περιοχές NATURA 2000 στην ευρύτερη περιοχή της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού (Πηγή: ΥΠΕΚΑ)

Αναγνωριστικό	Όνομα	Έκταση (ha)	Τύπος Περιοχής	Περιφερειακή Ενότητα
GR1250002	Πιέρια Όρη	-	SCI	-
GR1250003	Όρος Τίταρος	-	SCI	-
GR1410001	Περιοχή Λίμνης Ταυρωπού	2,982	SCI	ΚΑΡΔΙΤΣΑ
GR1410002	Άγραφα	9,753	SCI	ΚΑΡΔΙΤΣΑ
GR1420001	Κάτω Όλυμπος - Καλλιπεύκη	12,438	SCI	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420003	Αισθητικό Δάσος Όσσας	19,58	SCI	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420004	Κάρλα - Μαυροβούνι - Κεφαλόβρυσο Βελεστίνου - Νεοχώρι	43,436	SCI	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420010	Στενά Καλαμακίου	474	SCI	ΛΑΡΙΣΑ
GR1430001	Όρος Πήλιο & Παράκτια Θαλάσσια Ζώνη	31,112	SCI	ΜΑΓΝΗΣΙΑ
GR1430002	Κουρί Αλμυρού - Άγιος Σεραφείμ	100	SCI	ΜΑΓΝΗΣΙΑ
GR1430003	Σκιάθος: Κουκουναριές & Ευρύτερη Θαλάσσια περιοχή	89	SCI	ΜΑΓΝΗΣΙΑ
GR1440001	Ασπροπόταμος	20,094	SCI	ΤΡΙΚΑΛΑ
GR1440002	Κερκέτιο όρος (Κόζιακας)	50,431	SCI	ΤΡΙΚΑΛΑ
GR1440003	Αντιχάσια Όρη-Μετεώρα	60,625	SCI	ΤΡΙΚΑΛΑ
GR2110002	Όρη Αθαμανών (Νεράιδα)	-	SCI	-
GR2130006	Περιοχή Μετσόβου (Ανήλιο -	-	SCI	ΤΡΙΚΑΛΑ

	Κατάρτα)			
GR1250001	Όρος Όλυμπος	-	SCI & SPA	-
GR1420005	Αισθητικό Δάσος Κουιάδας Τεμπών	1,336	SCI & SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1430004	Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου - Βορείων Σποράδων, Ανατολική Σκόπελος	249,146	SCI & SPA	ΜΑΓΝΗΣΙΑ
GR2130007	Όρος Λάκμος (Περιστέρι)	-	SCI & SPA	ΤΡΙΚΑΛΑ
GR1420006	Όρος Μαυροβούνι	37,127	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420007	Όρος Όσσα	24,126	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420008	Κάτω Όλυμπος, όρος Γοδαμάνι & Κουιάδα Ροδιάς	24,572	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420009	Στενά Καλαμακίου & όρη Ζάρκου	4,169	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420011	Περιοχή Θεσσαλικού Κάμπου	95,596	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420012	Περιοχή Φαρσάλων	4,929	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420013	Περιοχή Τυρνάβου	9,477	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420014	Περιοχή Ελασσόνας	7,369	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1420015	Δέλτα Πηνειού	3,359	SPA	ΛΑΡΙΣΑ
GR1430005	Νησιά Κυρα Παναγιά, Πιτέρι, Ψαθούρα & γύρω νησίδες: Άγιος Γεώργιος, Νήσοι Αδελφοί, Λεχούσα, Γαΐδουρονήσια	12,967	SPA	ΜΑΓΝΗΣΙΑ
GR1430006	Όρος Όθρυς, Βουνά Γκούρας & φαράγγι	31,079	SPA	ΜΑΓΝΗΣΙΑ

GR1430007	Παλαιοκερασιάς Περιοχή ταμιευτήρων πρώην Λίμνης Κάρλας	12,416	SPA	ΜΑΓΝΗΣΙΑ
GR1430008	Όρος Πήλιο	36,194	SPA	ΜΑΓΝΗΣΙΑ
GR1430009	Νησίδες Ασπρόνησος, Αργκός, Μαραγκός, Ρέπι, Τσουγκριά, Τσουγκριάκι και θαλάσσια περιοχή νήσων Σκιάθου και Σκοπέλου	-	SPA	-
GR1440005	Αντιχάσια Όρη & Μετέωρα	72,047	SPA	ΤΡΙΚΑΛΑ
GR1440006	Κορυφές όρους Κόζιακα	19,726	SPA	ΤΡΙΚΑΛΑ
GR2110006	Κοιλάδα Αχελώου και Όρη Βάλτου	-	SPA	-
GR2130013	Ευρύτερη περιοχή Αθαμανικών Όρεων	-	SPA	ΤΡΙΚΑΛΑ
GR2430002	Άγραφα όρη	39,062	SPA	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ

Κατά μήκος της Διαδρομής συναντώνται επίσης οκτώ (8) περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί ως Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ), τα οποία βρίσκονται σε περιοχές του Δικτύου NATURA 2000. Σε αυτά εντοπίζονται στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς όπως: διατηρητέοι οικισμοί ή κτίσματα, ιστορικοί τόποι, μνημεία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς UNESCO κλπ. Στον Πίνακα 25 παρατίθενται τα ΤΙΦΚ.

Πίνακας 25: Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ) στην περιοχή μελέτης της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού (Πηγή: ΦΙΛΟΤΗΣ, 2018)

Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους (ΤΙΦΚ)		Διοικητική Υποδιάρθρωση	Συνολική Έκταση (ha)	Συνολική Περίμετρος	Μέγιστο Υψόμετρο (m)	Ελάχιστο Υψόμετρο (m)
AT3010036	Περιοχή Μετεώρων	Π.Ε. Τρικάλων	805,45	12,80	500,00	250,00
AT3011033	Αισθητικό Δάσος Λόφων Κάστρου και Αηλιά Τρικάλων	Π.Ε. Τρικάλων	35,29	3,10	-	-
AT3011122	Η μεταξύ Λαρίσης και Φαρσάλων αγροτική περιοχή	Π.Ε. Λάρισας	29.275,43	77,60	-	-

AT3012040	Μακρυνίτσα και Πορταριά Πηλίου	Π.Ε. Μαγνησίας	924,62	14,40	-	-
AT3011031	Άγιος Βλάσιος και Άγιος Γεώργιος Πηλίου	Π.Ε. Μαγνησίας	406,45	13,40	-	-
AT3012039	Δράκεια και Άγιος Λαυρέντιος Πηλίου	Π.Ε. Μαγνησίας	1.676,10	23,40	-	-
AT3011118	Αισθητικό Δάσος Κουρί Αλμυρού	Π.Ε. Μαγνησίας	108,21	4,80	100,00	75,00
AT3011040	Κόλπος Νηών Σούρπης	Π.Ε. Μαγνησίας	2.354,13	36,30	893,00	0,00

Άλλοι σημαντικοί βιότοποι της περιοχής μελέτης είναι το Όρος Τριγία Νότιας Πίνδου, το Όρος Κράτσοβο Τρικάλων, το Δάσος Περτουλίου, ο λόφος Γορίτσας Μαγνησίας, το ρέμα Χολόρρεμα μεταξύ Αλμυρού και Νέα Αγχιάλου Μαγνησίας και ο Ποταμός Πηνειός. Οι βιότοποι που βρίσκονται εντός περιοχών με έντονη ανθρώπινη δραστηριότητα αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα υποβάθμισης.

Ωστόσο, παρά την πληθώρα φυσικών τόπων ενδιαφέροντος που εντοπίζεται κατά μήκος της Διαδρομής, ελάχιστοι είναι αυτοί που προσελκύουν το τουριστικό ενδιαφέρον, είτε ως στοιχεία φυσικής είτε ως πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτοί είναι τα Μετέωρα και το Πήλιο, ενώ ο Όλυμπος και η Λίμνη Πλαστήρα βρίσκονται εντός της ευρύτερης περιοχής της Διαδρομής. Ο Πηνειός, ενώ αποτελεί το σημαντικότερο υδάτινο στοιχείο της Θεσσαλίας, και η Λίμνη Κάρλα, που αποτελεί δείγμα της προσπάθειας διατήρησης και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, προσελκύουν ελάχιστη τουριστική δραστηριότητα, η οποία περιορίζεται σε δραστηριότητες άθλησης και αναψυχής όπως κανόε-καγιάκ, ποδηλασία και πεζοπορία. Οι σημαντικότεροι φυσικοί πόροι εντός της Διαδρομής και στην ευρύτερη περιοχή αναφέρονται στην συνέχεια.

ΜΕΤΕΩΡΑ

Τα Μετέωρα είναι ένα σύμπλεγμα σκουρόχρωμων βράχων, που αποτελούν παγκόσμιο γεωλογικό μνημείο λόγω της ιδιομορφίας των βράχων από ψαμμίτη, αλλά και της δεύτερης μεγαλύτερης μετά το Άγιο Όρος, μοναστικής κοινότητας που βρίσκεται χτισμένη σε αυτούς. Τα Μετέωρα βρίσκονται στην Καλαμπάκα και από το 1988 αποτελούν μνημείο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO.

ΛΙΜΝΗ ΠΛΑΣΤΗΡΑ

Η Λίμνη Πλαστήρα ή Λίμνη Ταυρωπού είναι τεχνητή και βρίσκεται στην Π.Ε. Καρδίτσας στα βουνά των Αγράφων, με γραφικούς οικισμούς να βρίσκονται περιμετρικά αυτής. Χαρακτηρίζεται από ορεινό και ταυτόχρονα παραλίμνιο τοπίο και γι' αυτό το λόγω αποτελεί δυναμικό τουριστικό προορισμό στη διάρκεια όλου του έτους, πολιτιστικού και φυσιολατρικού ενδιαφέροντος.

ΠΟΤΑΜΟΣ ΠΗΝΕΙΟΣ

Ο Πηνειός είναι ο τρίτος σε μήκος ποταμός της Ελλάδας με μήκος 205 χλμ. και φυσικά ο μεγαλύτερος της Θεσσαλίας, ιδιαίτερα σημαντικός για τη διατήρηση της χλωρίδας και πανίδας όλης της ευρύτερη περιοχής αλλά και για τη βιωσιμότητα ολόκληρου του Θεσσαλικού κάμπου. Οι πηγές του βρίσκονται στην Πίνδο, ρέει στα στενά της Καλαμπάκας, περνάει στον Θεσσαλικό κάμπο και διασχίζει το πέρασμα της περίφημης Κοιλάδας των Τεμπών για να εκβάλλει στα παράλια της Π.Ε. Λάρισας (Μεσάγγαλα) σχηματίζοντας Δέλτα μεγάλης βιοποικιλότητας και οικολογικής αξίας. Η περιοχή αποτελεί σταθμό για τα αποδημητικά πουλιά και φιλοξενεί μονίμως πολλά υδρόβια και άλλα είδη της

ορνιθοπανίδας. Από τα 400 περίπου είδη που έχουν καταγραφεί στην Ελλάδα, τα 225, ανάμεσά τους πολλά απειλούμενα και σπάνια, συναντώνται στο Δέλτα. Ο Πηνηϊός δέχεται τεράστιες οικολογικές πιέσεις λόγω της έντονης ανθρώπινης δραστηριότητας αλλά και μεγάλων τεχνικών έργων στη περιοχή.

ΟΛΥΜΠΟΣ

Ο Όλυμπος είναι το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας και ορίζει τα σύνορα των νομών Πιερίας και Λάρισας. Λόγω τη φήμης του ως η μυθική κατοικία των 12 Θεών του Ολύμπου, αποτελεί διεθνή τουριστικό προορισμό, κυρίως για αθλητικές και φυσιολατρικές δραστηριότητες, όπως για πεζοπορία και αναρρίχηση. Ο Μύτικας είναι η ψηλότερη κορυφή του με 2,918 μέτρα υψόμετρο. Ο Όλυμπος έχει ανακηρυχθεί Εθνικός Δρυμός από το 1938 με μεγάλη βιοποικιλότητα, διαθέτοντας 1.700 είδη και υποείδη φυτών (αριθμός που αντιστοιχεί στο 25% της ελληνικής χλωρίδας). Τα 187 από τα παραπάνω είδη έχουν χαρακτηριστεί σημαντικά, τα 56 είναι ενδημικά, ενώ από αυτά τα 23 βρίσκονται μόνο στον Όλυμπο και τα 16 είναι σπάνια. Η πανίδα είναι εξίσου πλούσια, με καταγεγραμμένα 32 είδη θηλαστικών, 108 είδη πτηνών, 22 είδη ερπετών και 8 είδη αμφίβιων. Το 1981 η UNESCO ανακήρυξε τον Όλυμπο «Διατηρητέο Οικοσύστημα της Παγκόσμιας Βιόσφαιρας», ενώ από τη μεριά της η Ευρωπαϊκή Ένωση τον έχει συμπεριλάβει στις «Σημαντικές για την Ορνιθοπανίδα Περιοχές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας». Ακόμη, έχει καταχωρηθεί στον κατάλογο του ευρωπαϊκού Δικτύου NATURA 2000 ως «Ζώνη Ειδικής Προστασίας» και «Τόπος Κοινοτικής Σημασίας».

ΠΗΛΙΟ

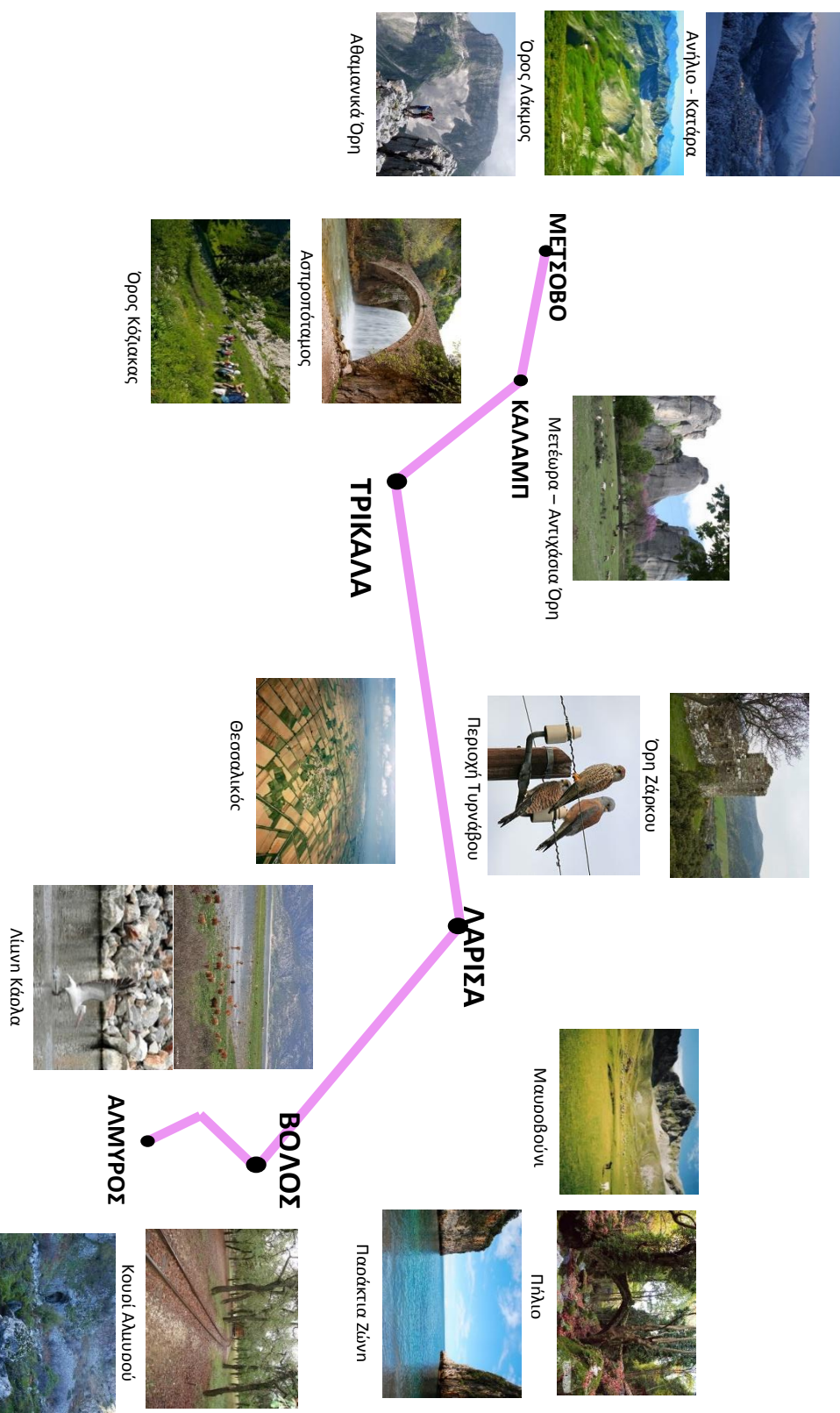
Το Πήλιο είναι το σημαντικότερο και πιο γνωστό βουνό της Π.Ε. Μαγνησίας. Κατά τη μυθολογία ήταν το βουνό όπου κατοικούσαν οι Κένταυροι και θερινή κατοικία των Θεών. Είναι βουνό χωρίς απότομες χαράδρες και οι πλαγιές του, κυρίως στο βόρειο τμήμα, καλύπτονται από πυκνή βλάστηση. Στο Πήλιο συναντά κανείς μεγάλα δάση αγριοκαστανιάς και οξιάς, καθώς επίσης και βελανιδιές και φλαμουριές. Στο βουνό συναντάται πληθώρα γραφικών οικισμών που ευνοούν την ήπια τουριστική ανάπτυξη. Οι πρόποδες του βουνού φθάνουν στη θάλασσα σχηματίζοντας ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς ακρογιαλιές, τόσο στην πλευρά του Αιγαίου όσο και του Παγασητικού Κόλπου. Το Πήλιο ενδείκνυται για κάθε είδους δραστηριότητα, καθώς και για εναλλακτικό τουρισμό ή και αγροτουρισμό, ενώ παράλληλα διαθέτει τις κατάλληλες υποδομές για τη φιλοξενία μεγάλου όγκου παραθεριστών, καθώς και παραδοσιακή αρχιτεκτονική και πλήθος πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

ΛΙΜΝΗ ΚΑΡΛΑ

Η λίμνη Κάρλα ή λίμνη Βοιβηίδα (παλαιότερα) ήταν λίμνη η οποία αποξηράνθηκε το 1962, επειδή την εποχή εκείνη προκαλούσε πλημμύρες στις πέριξ γεωργικές καλλιέργειες, ενώ ορισμένες βαλτώδεις εκτάσεις γύρω της προκαλούσαν την έντονη παρουσία εντόμων. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι οι επιπτώσεις στο οικοσύστημα της περιοχής ήταν μεγαλύτερες από το όφελος που προσέφερε η αποξήρανσή της και έτσι, σήμερα βρίσκεται σε εξέλιξη προσπάθεια για αναδημιουργία της λίμνης. Η προστατευόμενη περιοχή γύρω από την Κάρλα περιλαμβάνει τρεις Τόπους Κοινοτικής Σημασίας του Δικτύου NATURA 2000 και πέντε Ζώνες Ειδικής Προστασίας για τα Πουλιά: Περιοχή των ταμιευτήρων της πρώην λίμνης Κάρλας (GR1430007), το όρος Μαυροβούνι (GR 1420006), μέρος της Περιοχής του Θεσσαλικού κάμπου (GR 1420011), της Όσσας (GR 1420007) και του Πηλίου (GR 14300080). Στην περιοχή υπάρχουν επίσης έξι μόνιμα Καταφύγια Άγριας Ζωής, όπου απαγορεύεται

ρητά το κυνήγι. Οι ταμιευτήρες, τα κανάλια και οι λιβαδικές εκτάσεις γύρω από την Κάρλα αποτελούν μια περιοχή μεγάλης σημασίας για τα μεταναστευτικά πουλιά, τα διαχειμάζοντα, τα αναπαραγόμενα υδρόβια, τα παρυδάτια, τα αρπακτικά και τα είδη των ανοικτών εκτάσεων. Η λίμνη προσελκύει το ενδιαφέρον επισκεπτών λόγω της πλούσιας ορνιθοπανίδας της και προσφέρεται για τουρισμό παρατήρησης οικοσυστημάτων και παρατήρησης ορνιθοπανίδας.

Εικόνα 20: Περιοχές NATURA 2000 στην ευρύτερη περιοχή της Διαδρομής Πολιτισμού – Τουρισμού

Τουρισμός

Η τουριστική δραστηριότητα στην Διαδρομή Πολιτισμού – Τουρισμού συγκεντρώνεται στα δυτικά, σε αντίθεση με την Περιφέρεια Θεσσαλίας συνολικά, όπου οι ώριμες τουριστικές περιοχές βρίσκονται στα ανατολικά. Όπως φαίνεται από την μέχρι τώρα ανάλυση των

αφίξεων, διανυκτερεύσεων κλπ, η κυριαρχία του τουριστικού μοντέλου «Ήλιος και Θάλασσα» επιβεβαιώνεται με την συγκέντρωση των τουριστικών ροών και δραστηριοτήτων στα ανατολικά της Περιφέρειας, όπου κυριαρχούν τα νησιά των Σποράδων και το Πήλιο.

Ο σημαντικότερος πόλος έλξης της Διαδρομής, τα Μετέωρα, συντελούν στην αύξηση της επισκεψιμότητας της περιοχής. Ο τουρισμός στα Μετέωρα βασίζεται κυρίως στο τοπίο και στην πολιτιστική κληρονομιά των μοναστηριών. Για τον μήνα Νοέμβριο του 2017 αναφέρεται ότι παρουσιάστηκε αύξηση 40% στους επισκέπτες, ενώ από το Κέντρο Τουριστικής Πληροφόρησης ενημερώθηκαν περί τους 23.000 τουρίστες (Γκουσιάρη, 2017). Κάνοντας την υπόθεση ότι τα στατιστικά στοιχεία της Π.Ε. Τρικάλων αντιπροσωπεύουν κυρίως επισκέψεις στα Μετέωρα είναι εμφανής η αύξηση που παρουσιάζεται στις αφίξεις και διανυκτερεύσεις τουριστών. Οι αφίξεις από τις 239.000 το 2010 αυξήθηκαν στις 303.000 το 2017 και οι διανυκτερεύσεις την ίδια περίοδο από 322.000 στις 456.000. Για το 2017 για τους αλλοδαπούς καταγράφηκαν 188.000 αφίξεις και 256.000 διανυκτερεύσεις συμβάλλοντας στην εξωστρέφεια της Περιφέρειας γενικότερα. Εξαιρώντας την Π.Ε. Μαγνησίας, στην Π.Ε. Τρικάλων οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών είναι πολύ περισσότερες σε σχέση με τις 9.700 στην Καρδίτσα και τις 54.000 στην Λάρισα²⁵ (βλ. και Πίνακα 26 του Παραρτήματος). Πολύ δε περισσότερο έχοντας υπόψη το πρόβλημα της μη συγκράτησης τουριστών που έχει εντοπιστεί (ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, 2015). Στην Π.Ε. Τρικάλων καταγράφονται για το 2017 το 25% των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών και το 17% ημεδαπών της Περιφέρειας.

Σύμφωνα με την Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης (2003) στους άλλους τόπους της Διαδρομής δεν παρατηρείται ιδιαίτερη τουριστική ανάπτυξη. Ο Αλμυρός χαρακτηρίζεται ως Δυνητική περιοχή τουριστικά, ενώ ο Βόλος, η Λάρισα και τα Τρίκαλα ως Δυναμικές, χωρίς να παρουσιάζουν, όμως, στοιχεία ωριμότητας. Οι πεδινές περιοχές ανάμεσα σε Λάρισα – Τρίκαλα και Λάρισα – Βόλο χαρακτηρίζονται ως τουριστικά αναξιοποίητες (ΕΟΤ, 2003) (βλ. Χάρτες 2 και 4).

Με βάση την ίδια μελέτη, γύρω από την Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού υπάρχουν δυναμικές και δυνητικές τουριστικές περιοχές που διαθέτουν θύλακες αξιόλογου τουριστικού ενδιαφέροντος. Στις δυναμικές κατατάσσονται περιοχές όπως είναι η Λίμνη Πλαστήρα, η ορεινή Δυτική Θεσσαλία (Περτούλι – Ελάτη – Πύλη) και η περιοχή του Ολύμπου. Βόρεια της Διαδρομής αναπτύσσεται ένας άξονας εναλλακτικού τουρισμού με κατεύθυνση ΒΔ – ΝΑ που περιλαμβάνει τον θεσσαλικό Όλυμπο, την Όσσα και το Μαυροβούνι. Παράλληλα σε αυτόν τον άξονα δεν είναι αμελητέα και η τουριστική ανάπτυξη στα ανατολικά παράλια της Π.Ε. Λάρισας. Στις περιοχές αυτές υπάρχει συγκέντρωση ημεδαπών τουριστών και τουριστών που προέρχονται από τα Βαλκάνια. Επίσης, στα πεδινά τμήματα των ΠΕ Καρδίτσας και Λάρισας, και ιδίως σε απομακρυσμένες περιοχές της Ελασσόνας, των Φαρσάλων και των Σοφάδων και της πεδινής ενδοχώρας υπάρχουν τόποι που μπορούν να αναπτύξουν ελκυστικούς θεματικούς προορισμούς (ιαματικά λουτρά) και δημιουργικές εμπειρίες (αρχαιολογία, τοπικά προϊόντα κλπ) (ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020, 2015). Τέτοιες

---

²⁵ Τα στοιχεία αφορούν διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακές μονάδες, λόγω έλλειψης στοιχείων για ενοικιαζόμενα δωμάτια.

δυνητικές περιοχές είναι για παράδειγμα η περιοχή της Αργιθέας στα δυτικά και η περιοχή της τεχνητής λίμνης Σμοκόβου.

Λαμβάνοντας υπόψη το Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο Θεσσαλίας (2018), οι τουριστικές ζώνες κατατάσσονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: α) Αναπτυσσόμενες τουριστικά περιοχές (κατηγορία Α), β) Περιοχές με περιθώρια ανάπτυξης ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (κατηγορία Β) και γ) Περιοχές ιδιαίτερου χαρακτήρα (κατηγορία Γ), όπως φαίνονται και στον Χάρτη 4.

Για τις περιοχές της Α κατηγορίας, όπου η πίεση για ανάπτυξη είναι έντονη, προωθείται μεταξύ άλλων η χρήση συγκεντρωτικών χωρικά πολεοδομικών μηχανισμών ενώ παράλληλα τα κάθε μορφής κίνητρα πρέπει να αποβλέπουν στην αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών και γενικά του τουριστικού προϊόντος.

Για τις περιοχές της Β κατηγορίας, προωθείται η εκπόνηση και θεσμοθέτηση ΤΧΣ για τον καθορισμό χρήσεων γης και του τρόπου διαχείρισης των φυσικών πόρων με στόχο την πολυλειτουργικότητα του αγροτικού τομέα, την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού και την προστασία του περιβάλλοντος.

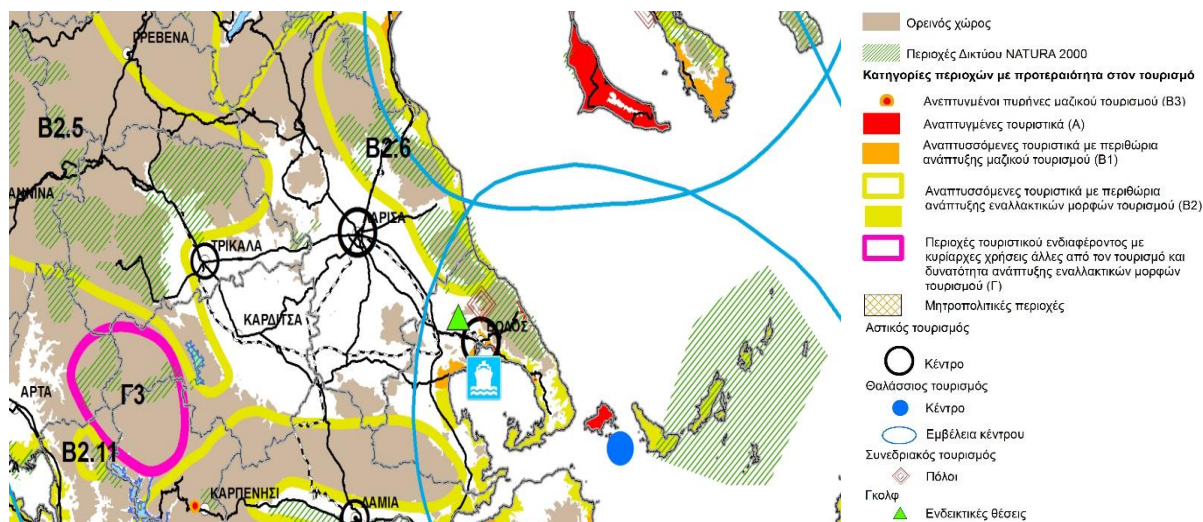
Στην κατηγορία Γ περιλαμβάνονται το Πήλιο, η περιοχή της Αργιθέας, τα Μετέωρα, η ευρύτερη περιοχή της Λίμνης Πλαστήρα και όσες νησιωτικές περιοχές δεν περιλαμβάνονται στις κατηγορίες Α και Β. Για τις περιοχές αυτές επιδιώκεται η οργάνωσή τους σε δίκτυα φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, που θα αναδεικνύουν και αξιοποιούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Είναι φανερό από τα παραπάνω και από τον αντίστοιχο χάρτη ότι για την Διαδρομή υπάρχει αναφορά μόνο για τα Μετέωρα ενώ οι υπόλοιποι τόποι της Διαδρομής δεν εντάσσονται σε κάποια από τις παραπάνω κατηγορίες. Είναι αντιληπτό ότι γύρω από την Διαδρομή, εκτός από τις πιο τουριστικά αναπτυγμένες περιοχές των νησιών των Σποράδων και του Πηλίου, που αναπτύσσουν περαιτέρω το τουριστικό τους προϊόν²⁶ εμπλουτίζοντάς το με υποβρύχια μουσεία και καταδυτικά πάρκα, διαμορφώνεται ένα τουριστικό τοπίο με μεγάλη διαφοροποίηση το οποίο διαθέτει δυνητική, κυρίως, δυναμική.

Οι δυνατότητες, όπως προβλέπει το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, συνίστανται στην ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Μόνο στην περιοχή της Ν. Αγχιάλου (βλ. Εικόνα 21) εντοπίζονται περιθώρια ανάπτυξης μαζικού τουρισμού, ενώ για τις περιοχές του κάμπου δεν υπάρχει κατεύθυνση, πέραν από αυτή για αστικό τουρισμό στη Λάρισα, το Βόλο και τα Τρίκαλα (*Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό*, 2009).

---

²⁶ Επιχειρησιακό Σχέδιο για την Κατασκευή Υποβρύχιων Μουσείων & Καταδυτικών Πάρκων στις Νήσους Σποράδες & στον Δυτικό Παγασητικό.

Εικόνα 21. Βασικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης του τουρισμού. Πηγή: Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό, 2009

Υγεία

Στον κρίσιμο τομέα της υγείας οι υποδομές που εντοπίστηκαν και μπορούν να υποστηρίξουν την λειτουργία της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού είναι:

- Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας
- Γενικό Νοσοκομείο Λάρισας
- Γενικό Νοσοκομείο Βόλου
- Γενικό Νοσοκομείο Τρικάλων
- Κέντρο Υγείας Καλαμπάκας
- Κέντρο Υγείας Αλμυρού
- Κέντρο Υγείας Στεβανοβίκειου
- Κέντρο Υγείας Βελεστίνου
- Κέντρο Υγείας Φαρκαδόνας

και Περιφερειακά Ιατρεία σε οικισμούς της Περιοχής Παρέμβασης όπως Γερακαρίου, Θεόπετρας, Νέας Αγκιάλου, Διμηνίου, Αργιθέας, Κεραμιδίου, Νίκαιας, Χάλκης, Αγναντερού, Καναλίων, Νέου Περιβολιού, Μεγάλου Μοναστηρίου, Ελάφου, Κουλάδας, Κιλελέρ.

Διοικητική Δομή

Διοικητικά η Διαδρομή Πολιτισμού Τουρισμού εντάσσεται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας. Διασχίζει τις Περιφερειακές Ενότητες Μαγνησίας, Λάρισας και Τρικάλων. Αναλυτικότερα:

Περιφερειακή ενότητα Λάρισας:

- Δήμος Αγιάς
- Δήμος Κιλελέρ
- Δήμος Λαρισαίων

Περιφερειακή ενότητα Μαγνησίας:

- Δήμος Αλμυρού
- Δήμος Βόλου
- Δήμος Ρήγα Φεραίου

Περιφερειακή ενότητα Τρικάλων:

- Δήμος Καλαμπάκας
- Δήμος Τρικκαίων
- Δήμος Φαρκαδόνας

Η Διαδρομή επηρεάζει τρεις (3) Περιφερειακές Ενότητες και εννέα (9) Δήμους.

Αναφορές

Δημητσάντου Κρεμέζη, Α. (Μτφ.). (2002). *Η Χάρτα του Πολιτιστικού Τουρισμού*. Βρυξέλλες:

Διεθνής Οργάνωση Μνημείων και Τόπων.

Βαγιονής, Ν., & Σκούλτσος, Σ. (2016). *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος*. Αθήνα, Ελλάδα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Βαρβαρέσος, Σ. (2000). *Τουρισμός: έννοιες, μεγέθη, δομές, Η ελληνική πραγματικότητα* (Β' Έκδοση). Αθήνα, Ελλάδα: Εκδόσεις Προπομπός.

Γαβριήλ, Ε., Σκανδάλη, Μ., & Τεμπονέρα, Ε. (2016). *Ειδικές μορφές τουρισμού: Οι περιπτώσεις του εκπαιδευτικού, πολιτιστικού και θρησκευτικού τουρισμού*. Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet και Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης. (2008).

Γκουσιάρη, Μ. (2017, Νοέμβριος 22). Εντυπωσιακή άνοδος του τουρισμού στην Καλαμπάκα. Ανακτήθηκε 8 Οκτώβριος 2018, από <http://www.ert.gr/perifereiakoi-stathmoi/larisa/entyposiaki-anodo-katagrafi-o-tourismos-stin-kalabaka/>

Γούσιος, Δ., Μαρδάκης, Π., & Τόλιας, Ι. (2013). *Ο Πολιτιστικός Τομέας στη Θεσσαλία: Κατάσταση & Προοπτικές*. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΥΠΝΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ - ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ.

Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων και Comune di Cellino San Marco. (2013). *Μελέτη υφιστάμενης κατάστασης αναφορικά με το ρόλο του πολιτισμού στην τουριστική ανάπτυξη στο Δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων* (Μελέτη στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος 'Traditional cross-border music box - Παραδοσιακό διασυνοριακό μουσικό κουτί', European Territorial Cooperation Programme Greece - Italy 2007 - 2013). Θεσσαλονίκη, Ελλάδα.

- ΕΓΝΑΤΙΑ ΟΔΟΣ Α.Ε. (2018). Αρίθμηση οδών. Ανακτήθηκε 26 Σεπτέμβριος 2018, από <http://www.egnatia.eu/page/default.asp?la=1&Id=270>
- Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό. (2009).
- ΕΙΕΑΔ. (2018). *Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών της Αγοράς Εργασίας - Ετήσια Έκθεση 2018* (Διάγνωση Αναγκών). Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού.
- ΕΟΤ. (2003). *Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Θεσσαλίας*. Αθήνα: Υπουργείο Ανάπτυξης.
- ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2020 - Περιφερειακή Στρατηγική Καινοτομίας Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Θεσσαλίας για την Προγραμματική Περίοδο 2014-2020. (2015) (4η Έκδοση). Λάρισα: ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ Ε.Π. ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ.
- Ιερά Αρχιεπισκοπή Αθηνών. (2018). *Ήπειρος & Θεσσαλία - ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ*. Ανακτήθηκε 23 Νοέμβριος 2018, από <http://www.religiousgreece.gr/web/guest/epirus-thessaly>
- Ίκκος, Α., & Κουτσός, Σ. (2015). *Ποιος είναι ο πελάτης μας; Χαρακτηριστικά εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα για «Ήλιος & Θάλασσα», «City Break», «Πολιτισμός & Θρησκεία»* (Έκθεση). Αθήνα, Ελλάδα: ΙΝΣΕΤΕ.
- Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων. (2013). *Εξελίξεις στον Παγκόσμιο και τον Ελληνικό Τουρισμό και Βασικά Μεγέθη της Ελληνικής Ξενοδοχίας το 2013*. Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδος.
- Καπα Research. (2016). *Μελέτη για τη διάγνωση αναγκών αγοράς εργασίας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και την προώθηση της απασχόλησης* (Μελέτη). Περιφέρεια Θεσσαλίας. Ανακτήθηκε από <https://www.thessalia-espa.gr/rep-thessalias/strategy/179-2016-11-29-09-07-37.html>
- Καφούρος, Β. (2015). *Προτάσεις για την ανάπτυξη του Πολιτιστικού Τουρισμού στην Ελλάδα*. Αθήνα, Ελλάδα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

- Κόνσολα, Ν. (2013). Στρατηγικό σχέδιο πολιτιστικού τουρισμού για την περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου. Στο 11ο Τακτικό Επιστημονικό Συνέδριο ERSA Θεματική ενότητα 3.Γ.: «Πολιτισμός και Τουριστική Ανάπτυξη». Πάτρα, Ελλάδα.
- Κύριοι δρόμοι της Ελλάδας. (2018). Στο Βικιπαίδεια. Ανακτήθηκε από https://el.wikipedia.org/wiki/Κύριοι_δρόμοι_της_Ελλάδας
- Κωστάκης, Μ. (2003). Τουρισμός – Πολιτισμός. Η διεθνής εμπειρία. Παρουσιάστηκε στο Συνέδριο «Πολιτιστικός Τουρισμός και Ανάπτυξη», ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ.
- Λάμπρου, Ε., & Ίκκος, Α. (2018). *Ανάλυση εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα ανά Περιφέρεια και ανά αγορά, 2017*. ΙΝΣΕΤΕ.
- Μοίρα, Π. (2003). Από τον προσκυνητή στο θρησκευτικό τουρίστα. Κοινωνιολογική προσέγγιση, 1(1), 87–102.
- ΟΔΥΣΣΕΑΣ - Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. (2018). Ανακτήθηκε 24 Νοέμβριος 2018, από <http://odysseus.culture.gr/>
- ΟΣΕ. (2018). Σιδηροδρομική Υποδομή. Ανακτήθηκε 26 Σεπτέμβριος 2018, από <http://www.ose.gr/el/νεα-ανακοινωσεις/65-σιδηροδρομική-υποδομή>
- ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ. (2017). *Στρατηγική για την Ολοκληρωμένη Χωρική Επένδυση - Πολιτιστική Διαδρομή στα Αρχαία Θέατρα της Ηπείρου*. Ιωάννινα, Ελλάδα.
- Περιφέρεια Θεσσαλίας. (2011). Ξεκινά σήμερα η τουριστική καμπάνια της Περιφέρειας Θεσσαλίας [Δελτίο Τύπου]. Ανακτήθηκε 27 Σεπτέμβριος 2018, από <https://www.thessaly.gov.gr/main.aspx?catid=79&id=282>
- Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας στην Περιφέρεια Θεσσαλίας*. (2015).
- Πουλάκη, Π., & Λαγός, Δ. (2013). Η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η περίπτωση της Χίου. : Πόλεις και Πολιτικές. Ανακτήθηκε 23 Νοέμβριος 2018, από https://www.citybranding.gr/2013/09/blog-post_26.html

- Σιδηρόπουλος, Γ. (1998). Η χερσόνησος του Άθως ως επικοινωνιακός και πολιτισμικός πόλος τουριστικής έλξης, (95), 69–85.
- Σιδηρόπουλος, Γ. (2012). Διαπιστώσεις, αιτιάσεις και παραδοχές γύρω από τον πληθυσμό του Αγίου Όρους. Ανακτήθηκε 23 Νοέμβριος 2018, από https://www.researchgate.net/publication/261173619_Diapistoseis_aitiaseis_kai_p_aradoches_gyro_apo_ton_plethysmo_tou_Agiou_Orous
- Σύνδεσμος Βιομηχανιών Θεσσαλίας & Κεντρικής Ελλάδος. (2013). *Μελέτη για την ανάπτυξη της Περιφέρειας Θεσσαλίας*.
- Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. (2012). *Ελληνικός Τουρισμός Στοιχεία και Αριθμοί*.
- Σωματείο ΔΙΑΖΩΜΑ - Πολίτες για τα Αρχαία Θέατρα. (2018). Ανακτήθηκε 24 Νοέμβριος 2018, από <http://www.diazoma.gr/>
- Τελώνης, Γ. (2012). *Η Τουριστική αγορά και η δυναμική του Θρησκευτικού και Πολιτιστικού τουρισμού*. 28η διεθνής έκθεση τουρισμού Philoxenia.
- Τουριστική Αγορά Επιμελητηρίου Τρικάλων. (2018). ΣΠΗΛΑΙΟ ΘΕΟΠΕΤΡΑΣ. Ανακτήθηκε 24 Νοέμβριος 2018, από <http://www.meteorabooking.gr/trikala/tourism/articles/article.jsp?context=1504&categoryid=203&articleid=18827>
- Τσακίρης, Σ., Δασκαλάκης, Κ., & Λαγκαδινού, Ε. (2012). *Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας* (Α1 Στάδιο, τ. ΙΙΙ).
- Τσακίρης, Σ., Δασκαλάκης, Κ., & Λαγκαδινού, Ε. (2014). *Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας* (Φάση Β'-Στάδιο Β1, τ. ΙΙΙ).
- ΦΙΛΟΤΗΣ. (2018). Βάση Δεδομένων για την Ελληνική Φύση. Ανακτήθηκε από <https://filotis.itia.ntua.gr/>

- AIRBUS, S. (2013). Future Journeys 2013–2032. *Global Market Forecast* <https://www.airbusgroup.com> (downloaded: Dec 2015).
- Andriotis, K. (2009). Sacred Site Experience: A Phenomenological Study. *Annals of Tourism Research*, 36, 64–84. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.10.003>
- Borowiecki, K. J., & Castiglione, C. (2012). Cultural Participation and Tourism Flows An Empirical Investigation of Italian Provinces. *Discussion Papers on Business and Economics*, 21.
- European Commision. (2015). *Scenarios for Integrated Territorial Investments*. Brussels: European Commision, Directorate-General for Regional and Urban Policy.
- European Cultural Tourism Network. (2016). *Thessalia Charter for Sustainable Cultural Tourism, 2nd Edition*.
- Forum), W. (World E. (2014). The global competitiveness report 2014–2015. World Economic Forum Geneva.
- Mousavi, S. S., Doratli, N., Mousavi, S. N., & Moradiahari, F. (2016). Defining Cultural Tourism. Στο *International Conference on Civil, Architecture and Sustainable Development* (σσ 1–2).
- OECD. (2009). *The Impact of Culture on Tourism*. Paris, France: OECD Publishing.
- OECD. (2018). *OECD Tourism Trends and Policies 2018*. Paris, France: OECD Publishing.
- Ανακτήθηκε από <http://dx.doi.org/10.1787/tour-2018-en>
- Oxford Economics. (2014). *The Future of Chinese Travel: The Global Chinese Travel Market*. InterContinental® Hotels Group (IHG®).
- Richards, G. (2014). Tourism trends: The convergence of culture and tourism. *The Netherlands: Academy for Leisure NHTV University of Applied Sciences*.
- Trends in cultural tourism development. (2013). [Romania-Bulgaria Cross Border Cooperation Programme 2007-2013]. Ανακτήθηκε 20 Σεπτέμβριος 2018, από <http://www.montana-vidin-dolj.com/en/publications/?NewsId=5>

UNWTO. (2004). *Tourism Market Trends*. Madrid: UNWTO.

visitgreece.gr. (2018). Visit Greece. Ανακτήθηκε 20 Νοέμβριος 2018, από

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 26. Στοιχεία αφίξεων, διανυκτερεύσεων και πληρότητας σε ξενοδοχειακά καταλύματα τα έτη 2010-2017 ανά Περιφερειακή Ενότητα στην Θεσσαλία

Περιφερειακές Ενότητες		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Καρδίτσα	Αφίξεις αλλοδαπών	1.402	1.316	1.526	2.006	2.887	2.825	2.944	5.045
	Αφίξεις ημεδαπών	63.496	60.866	62.590	62.041	64.672	69.066	82.699	80.653
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	2.919	2.687	3.951	4.405	5.481	5.686	5.150	9.705
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	129.019	119.095	116.930	116.473	123.083	127.972	175.393	157.317
	Πληρότητα	27,7%	24,4%	22,1%	21,6%	22,7%	23,1%	31,0%	28,4%
Λάρισα	Αφίξεις αλλοδαπών	10.361	10.263	8.985	9.422	13.495	13.734	14.662	15.797
	Αφίξεις ημεδαπών	115.645	113.340	93.382	98.736	104.346	95.704	100.830	100.611
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	25.858	24.674	27.757	24.157	41.477	41.342	51.503	54.247
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	212.022	194.735	162.968	176.164	185.553	163.430	182.226	183.248
	Πληρότητα	30,8%	21,2%	18,5%	19,3%	29,1%	28,9%	30,8%	30,5%
Μαγνησία	Αφίξεις αλλοδαπών	94.138	100.610	93.366	100.995	110.099	116.900	120.232	142.958
	Αφίξεις ημεδαπών	297.303	287.170	239.059	239.798	228.973	238.255	258.394	275.556
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	499.893	551.434	525.205	586.943	643.597	675.420	678.102	714.001
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	749.960	725.865	595.465	575.609	561.024	551.320	611.081	634.856
	Πληρότητα Ηπειρωτικής Μαγνησίας	26,3%	25,7%	21,5%	21,7%	20,7%	21,6%	23,2%	24,5%
Τρίκαλα	Πληρότητα Σποράδων	49,6%	48,0%	42,8%	44,1%	47,4%	44,7%	45,6%	45,9%
	Αφίξεις αλλοδαπών	122.468	130.420	94.936	128.225	161.919	178.432	129.552	188.211
	Αφίξεις ημεδαπών	116.563	105.013	92.203	99.891	96.824	99.740	104.450	115.003
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	132.994	141.764	108.909	158.449	229.172	241.731	179.291	256.272
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	189.863	173.146	157.511	166.405	163.673	173.395	179.998	200.073
Σύνολο	Πληρότητα	26%	24,7%	20,3%	24,7%	29,5%	30,9%	25,6%	31,6%
	Αφίξεις αλλοδαπών	228.369	242.609	198.813	240.648	288.400	311.891	267.390	352.011
	Αφίξεις ημεδαπών	593.007	566.389	487.234	500.466	494.815	502.765	546.373	571.823
	Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	661.664	720.559	665.822	773.954	919.727	964.179	914.046	1.034.225
	Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	1.280.864	1.212.841	1.032.874	1.034.651	1.033.333	1.016.117	1.148.698	1.175.494
	Πληρότητα	31,8%	29,3%	27,7%	29,1%	29,5%	29,6%	30,2%	31,8%

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία>

Πίνακας 27. Στοιχεία αφίξεων και διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα τα έτη 2010-2017 ανά Περιφέρεια

Περιφέρεια	Αφίξεις Αλλοδαπών	Αφίξεις Ημεδαπών	Διαν/σεις Αλλοδαπών	Διαν/σεις Ημεδαπών
Βορείου Αιγαίου	1,88%	1,93%	2,43%	2,95%
Κρήτης	29,99%	5,72%	42,27%	6,69%
Ιονίων Νήσων	12,42%	3,44%	16,56%	4,83%
Νοτίου Αιγαίου	5,57%	3,33%	4,22%	4,17%
Πελοποννήσου	3,81%	11,29%	2,87%	11,10%
Θεσσαλίας	2,89%	9,65%	1,85%	8,73%
Αττικής	23,85%	20,25%	11,61%	17,54%
Κεντρικής Μακεδονίας	12,12%	18,07%	12,00%	17,78%
Κεντρικής Ελλάδας	2,00%	5,98%	1,47%	6,66%
Ηπείρου	0,98%	5,71%	0,75%	5,04%
Δυτικής Ελλάδας	1,90%	6,78%	1,78%	6,77%
Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης	2,43%	5,95%	2,11%	5,93%
Δυτικής Μακεδονίας	0,15%	1,91%	0,09%	1,81%
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Πηγή: <http://www.insete.gr/el-gr/Dashboard/Στατιστικά/Στατιστικά-Στοιχεία> και ίδια επεξεργασία

Πίνακας 28. Μουσεία, συλλογές, ιστορικοί τόποι

Μουσείο Ελληνικής Παιδείας	Πέτρινο Γεφύρι Πύλης Τρικάλων
Μουσείο Φυσικής Ιστορίας & Μουσείο Μανιταριών	Μύλος Ματσόπουλου
Κέντρο Ψηφιακής Προβολής Μετεώρων	Κέντρο Έρευνας - Μουσείο Τσιτσάνη
Κέντρο Τεκμηρίωσης Σπηλαίου Θεόπετρας	Ψηφιακό Μουσείο Ελασσόνας
Αρχαιολογικό Μουσείο Αλμυρού	Μουσείο Γεωλογικών Σχηματισμών των Μετεώρων
Αρχοντικό Γεώργιου Σβάρτς	Κέντρο Ιστορίας και Πολιτισμού Κλιάφα
Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου	Καταρράκτης - Τοξοτή γέφυρα Παλαιοκαρυάς
Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Ν. & Σ. Τσαλαπάτα	Κάστρο Φαναριού
Εντομολογικό Μουσείο Βόλου	Κεντρική πεζογέφυρα Τρικάλων
Μουσείο της Πόλης του Βόλου	Φρούριο Τρικάλων
Σιδηροδρομικό Μουσείο Θεσσαλίας	Παλιά Πόλη Τρικάλων
Πινακοθήκη Χρυσούλας Ζώγια	Κουρσούμ Τζαμί
Λαογραφικό Κέντρο Κίτσου Μακρή	Παραδοσιακοί Οικισμοί Πηλίου
Μουσείο Εθνικής Αντίστασης	
Περιοχή Παλαιών	
Πύργος Χαροκόπου	
Σχολείο του Ρήγα Φεραίου	
Ιστορική Βιβλιοθήκη Ζαγοράς	
Δημοτική Πινακοθήκη Καρδίτσας	

Αρχαιολογικό Μουσείο Καρδίτσας

Φωτοκινηματογραφικό Μουσείο

Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας

Δημοτική Πινακοθήκη Λάρισας - Μουσείο

Γ.Ι. Κατσίγρα

Λαογραφικό Ιστορικό Μουσείο Λάρισας

Μουσείο Εθνικής Αντίστασης

Γενί Τζαμί Λάρισας

Μουσείο Στρατιωτικής Κτηνιατρικής

Υπηρεσίας

Μπεζεστένι Λάρισας

Μύλος του Παπά

Μουσείο Κούκλας

Μουσείο Ραδιοφώνου, Αντώνης Ταβάνης

Πηγή: Πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΥΣ (<http://odysseus.culture.gr>) και ιδία επεξεργασία

Πίνακας 29. Κάστρα της Θεσσαλίας

1	Κάστρο Νταμούχαρης
2	Κάστρο Πτελεού
3	Κάστρο Σκιάθου
4	Μπούρτζι (Σκιάθος)
5	Κάστρο Σκοπέλου
6	Κάστρο Παλαιών Βόλου
7	Ρωσικό Προξενείο στα Άνω Λεχώνια ή Πύργος Ολύμπιου & Πυργόσπιτα των Άνω Λεχωνίων
8	Πύργος Κοκοσλή & Πυργόσπιτα των Άνω Λεχωνίων
9	Πύργος Σουλειϊμάν-Καραγιαννόπουλου & Πυργόσπιτα των Άνω Λεχωνίων
10	Πύργος Αρμάγου & Πυργόσπιτα των Άνω Λεχωνίων
11	Πύργος Δημητριάδη & Πυργόσπιτα των Άνω Λεχωνίων
12	Πύργος Αποστολάκη & Πυργόσπιτα των Άνω Λεχωνίων
13	Πύργος Αγραφιώτη & Πυργόσπιτα των Άνω Λεχωνίων
14	Κάστρο Δαμασίου
15	Κάστρο Φαρσάλων
16	Κάστρο Καστρίου Αγιάς
17	Κάστρο της Ωριάς Τεμπών ή Κάστρο της Ωρηάς ή Κάστρο της Ωριάς - Αμπελάκια
18	Κάστρο Σκήτης
19	Πύργος Μάμτζιου
20	Κάστρο Βελίκας ή Κάστρο της Βελίκας
21	Κάστρο Λάρισας ή Φρούριο Λάρισας & Μπεζεστένι & Ακρόπολη Λάρισας
22	Κάστρο Φαναρίου
23	Κάστρο Καλλιθήρου ή Κάστρο Σέκλιζας & Ακρόπολη Καλλιθήρας
24	Ελληνόπυργος Καρδίτσας ή Καστροπολιτεία Γραδιστίου
25	Ελληνόκαστρο Καρδίτσας ή Παλαιόκαστρο Χώρας Βούνιστα
26	Κάστρο Γριζάνου ή Κάστρο Ωριάς
27	Κάστρο Τρικάλων ή Φρούριο Τρικάλων

Πηγή: Πρόγραμμα ΟΔΥΣΣΕΥΣ (<http://odysseus.culture.gr>) και ιδία επεξεργασία

Πίνακας 30. Δραστηριότητες στην Θεσσαλία

Δραστηριότητα	Περιοχή
Ορεινή ποδηλασία και πεζοπορία	Όλυμπος, Όσσα, Μαυροβούνι, Πήλιο, Πίνδος, Λίμνη Πλαστήρα, Άγραφα Καρδίτσας, μονοπάτια Πηλίου, Δάσος Μπελοκομύτη, μονοπάτια Λίμνης Πλαστήρα, Πύλη Όσσα, παραλία Βελίκας, Κρυονέρι, Περτούλι, Πήλιο
Ιππασία	
Τοξοβολία - σκοποβολή	Περτούλι, Πήλιο
Αεραθλητικές δραστηριότητες	Καλύβια Ολύμπου, Τέμπλα, Κουφόλογγος, Μουζάκι, Ελληνόπυργος, Αγ. Γεώργιος στην Καρδίτσα
Αναρρίχηση και <i>rappel</i>	Όλυμπος, Τέμπη, Όσσα, Πήλιο, Όθρυς, Μετέωρα (120 πύργοι, 600 διαδρομές)
Κανό	Όσσα, Μαυροβούνι, Μέγα Ρέμα Καρδίτσας, Λίμνη Λόγγος και Λίμνη Πλαστήρα
Rafting	Πηνειός στο Βερνέζι, Τέμπη, δέλτα Πηνειού, Ασπροπόταμος
Ψάρεμα	ποταμός Μπελοκομύτης
Καταδύσεις	Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Βορείων Σποράδων – Αλοννήσου
Θρησκευτικά Μνημεία	Ι.Μ. Ολυμπιώτισσας, Ι.Μ. Σπαρμού, Αγ. Δημήτριος Στομίου, Μονές Αγ. Γεωργίου και Κορώνας στην Καρδίτσα, Ι.Μ. Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Πήλιο και Ι.Μ. Ευαγγελίστριας στη Σκιάθο
Παραδοσιακοί Οικισμοί και γραφικά χωριά	Αμπελάκια, Αγιά, Μεταξοχώρι, Ανατολή, Μεγαλόβρυσο, Ραψάνη, Λιβάδι, Μακρυνίτσα, Μηλιές, Βυζίτσα, Ζαγορά, Καστράκι, Διάβα, Καστανιά, Αηδόνα, χωριά Λίμνης Πλαστήρα, χωριά Λίμνης Σμοκόβου, Κανάλια, Φανάρι, Πύργος Ιθώμης και Αγ. Γεώργιος
Σκι	Χάνια, Περτούλι, Βρυσοπούλες, ορειβατικό κέντρο Καραμανώλη στην Λίμνη Πλαστήρα
Ιαματικά Λουτρά	Σμόκοβο
Αεροπτερισμός	Όλυμπος

Πηγή: Αφιέρωμα στη Θεσσαλία, 2012

Πίνακας 31. Σημαντικότερα σπήλαια της Θεσσαλίας

1	Σπήλαιο "Απατη Τρύπα" ή "Τρύπα του Μπουρσί"
2	Σπηλαιοβάραθρο Βαλανίδας
3	Σπηλαιοβάραθρο Παλαιοκάστρου
4	Σπήλαιο Μόρια Καρυάς
5	Σπηλαιοβάραθρο Σκαμνιάς Ολύμπου
6	Το σπήλαιο της Οξυάς
7	Σπήλαιο Μελισσότρυπα στην Ελασσόνα
8	Σπήλαιο Τσαριτσάνης
9	Σπήλαιο Αρκουδότρυπα Σαρανταπόρου
10	Σπήλαιο Ρούτσης - ΡΑΨΑΝΗ

11	Τα σπήλαια των Γόννων
12	Σπήλαια Ομολίου Κισσάβου
13	Σπηλιά Κισσάβου
14	Σπήλαιο Νυμφαίο Φαρσάλων
15	Το σπήλαιο «Βασιλότρυπα» στη Βρυσιά Φαρσάλων
16	Τα σπήλαια του Μαυροβουνίου
17	Σπήλαιο Βαθυρέματος
18	Σπήλαιο Αέρα Παλαιοκαρυάς
19	Σπήλαιο-Καταρράκτης Μυρόφυλλο
20	Σπήλαιο Κουδουνότρυπα
21	Σπήλαιο Μπέη
22	Σπήλαιο Καζάνια
23	Σπηλιά του Γάκη
24	Σπηλιά του Καϊμακιά
25	Σπήλαιο Αετοφωλιά
26	το Καταφύλλι και το Κοτρόνι στο δήμο Αχελώου
27	τα Λάμια και Κατσαρού στην κοινότητα Αθαμανών
28	η Παλαιόλακα και το σπήλαιο του Πατιπά στο δήμο Αργιθέας
29	η Αετοφωλιά και η Σπλίτσα στο δήμο Ιθώμης
30	η Χιονάτη και το Γκρέμι στο δήμο Ιτάμου
31	η Δαφνοσπηλιά και το Κάστρο στο δήμο Καλλιφωνίου
32	το σπήλαιο του Μάκου στο δήμο Μενελαΐδας
33	η Κρύα Βρύση στο δήμο Μητρόπολης
34	η Δρακότρυπα και το σπήλαιο του Αράπη στο δήμο Μουζακίου
35	τα Δρακάκια και το Αστέριο στο δήμο Παλαμά
36	το Λημέρι και του Καλογερογιάννη στο δήμο Πλαστήρα
37	τα σπήλαια του Κακούκα του Πατριάρχη στο δήμο Ρεντίνας
38	ο Κατάχλωρος και το Λεόντειο στο δήμο Ταμασίου

Πηγές: <http://enjoythessaly.com/el/aksiotheata/spilaia>, <http://www.kosmoslarissa.gr/blog/larisa/ta-spilaia-tis-thessalias-se-enan-analytiko-odigo>

Πίνακας 32. Χρονοαποστάσεις ενδοπεριφερειακά και διαπεριφερειακά οδικώς (εκτός από το Βόλος – Σκιάθος)

Από	Προς	Διάρκεια Ταξιδιού
Λάρισα	Θεσσαλονίκη	1:45
Λάρισα	Αθήνα	3:40
Λάρισα	Ιωάννινα	2:50
Λάρισα	Κοζάνη	2:00
Λάρισα	Κατερίνη	1:00
Λάρισα	Λαμία	1:40
Λάρισα	Βόλος	0:50
Λάρισα	Τρίκαλα	0:55
Λάρισα	Καρδίτσα	1:10
Βόλος	Τρίκαλα	1:30
Βόλος	Καρδίτσα	1:30
Τρίκαλα	Καρδίτσα	0:30
Τρίκαλα	Καλαμπάκα	0:25
Κρατικός Αερολιμένας Ν. Αγχιάλου	Βόλος	0:30

Κρατικός Αερολιμένας Ν. Αγχιάλου
Κρατικός Αερολιμένας Ν. Αγχιάλου
Κρατικός Αερολιμένας Ν. Αγχιάλου
Βόλος

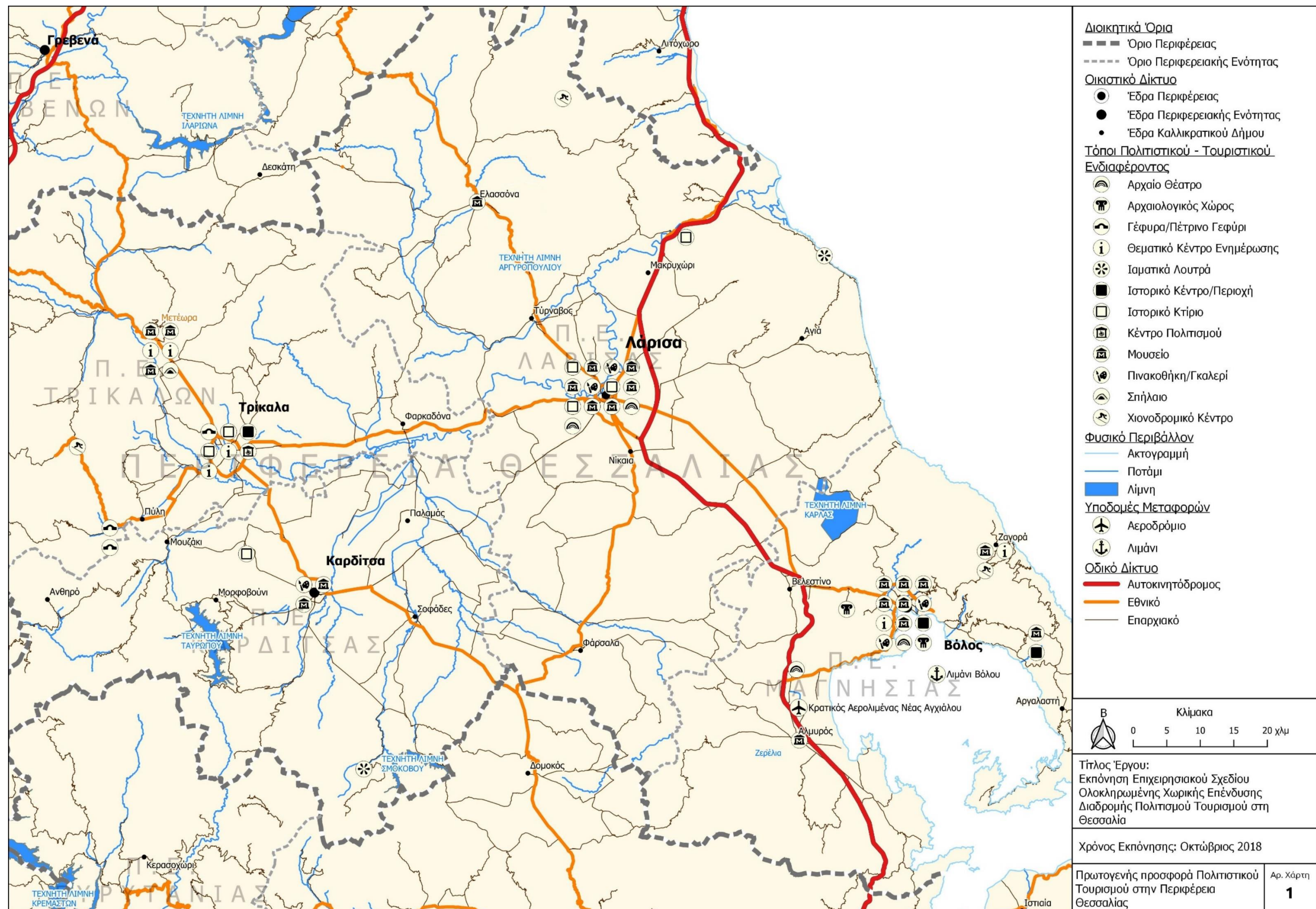
Λάρισα	0:50
Τρίκαλα	1:30
Καρδίτσα	1:30
Σκιάθος	από 1:15 μέχρι 2:45 ανάλογα με τον τύπο του πλοίου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 33. Επίπεδο εκπαίδευσης στην Διαδρομή

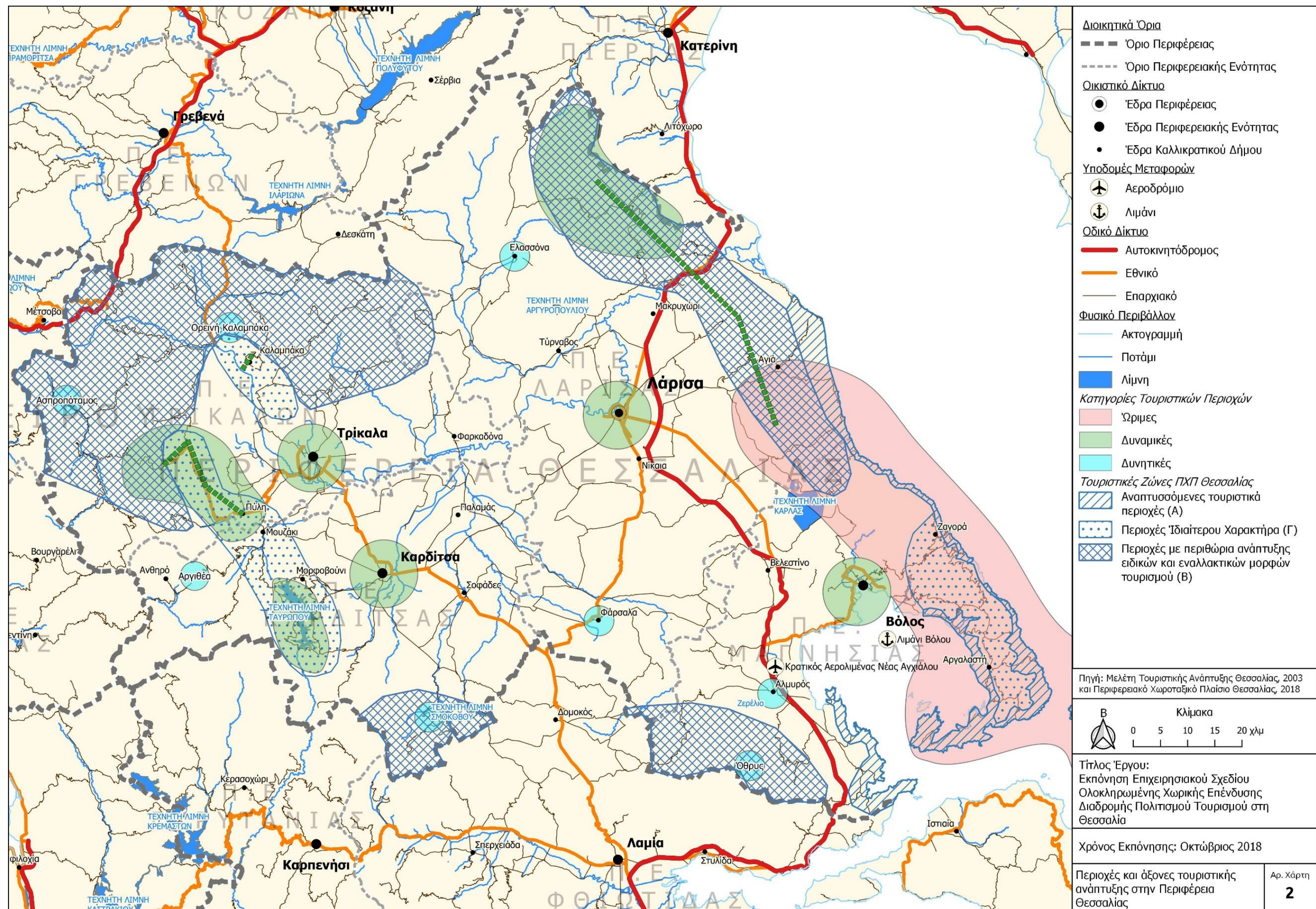
Περιοχή	Σύνολο	Κάτοχοι διδακτορικού ή μεταπτυχιακού τίτλου / Πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Πτυχιούχοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΙΕΚ, Κολλέγια κλπ.)	Απόφοιτοι Λυκείου (Γενικού, Εκκλησιαστικού, Επαγγελματικού κλπ.)	Απόφοιτοι τριτάξιου Γυμνασίου και πτυχιούχοι Επαγγελματικών Σχολών	Απόφοιτοι Δημοτικού	Εγκατέλειψαν πρωτοβάθμια εκπαίδευση
Δήμος Αλμυρού	18.614	2.073	639	3.582	2.297	5.600	3.171
Δήμος Βόλου	144.449	25.437	6.747	34.477	18.596	32.645	17.151
Δήμος Λαρισαίων	162.591	33.392	6.745	39.785	19.235	32.285	18.667
Δήμος Καλαμπάκας	21.991	2.031	583	3.260	2.427	7.166	5.458
Περιφέρεια Θεσσαλίας	732.762	104.183	25.888	147.848	91.850	198.559	118.236
Σύνολο Χώρας	10.816.286	1.809.087	502.079	2.532.396	1.428.490	2.524.345	1.343.534

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ

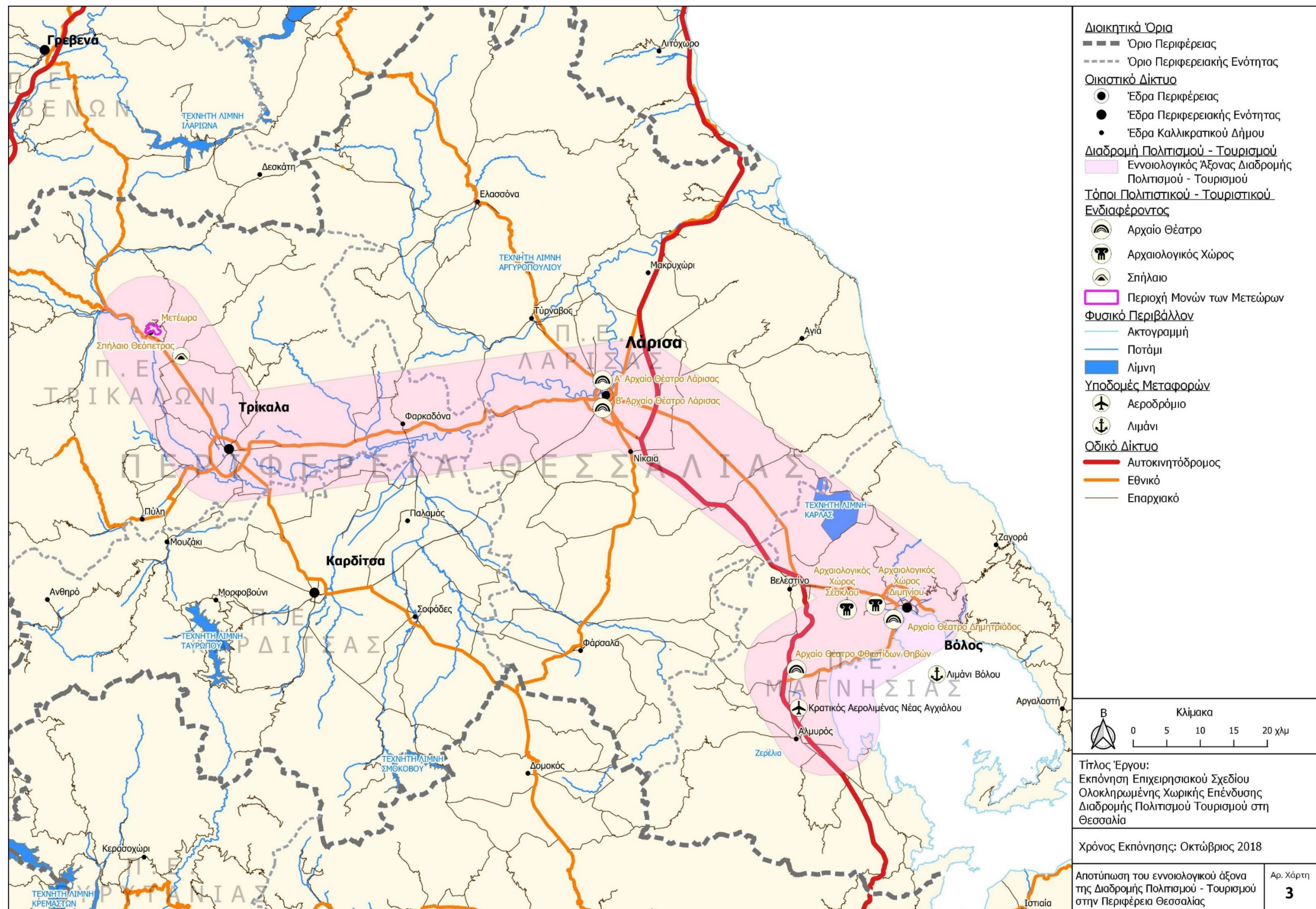
Χάρτης 1. Πρωτογενής προσφορά Πολιτιστικού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

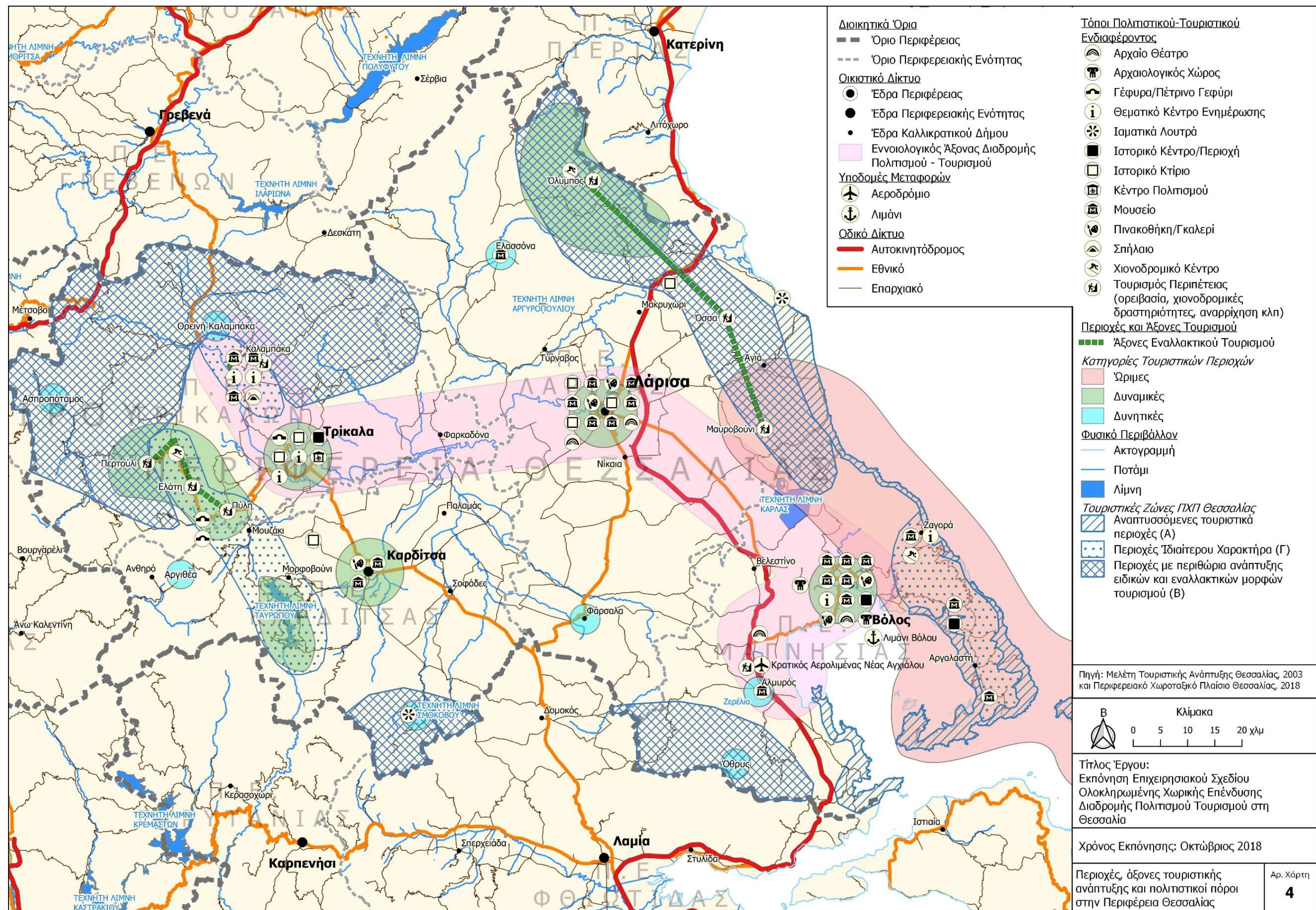
Χάρτης 2. Περιοχές και άξονες τουριστικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

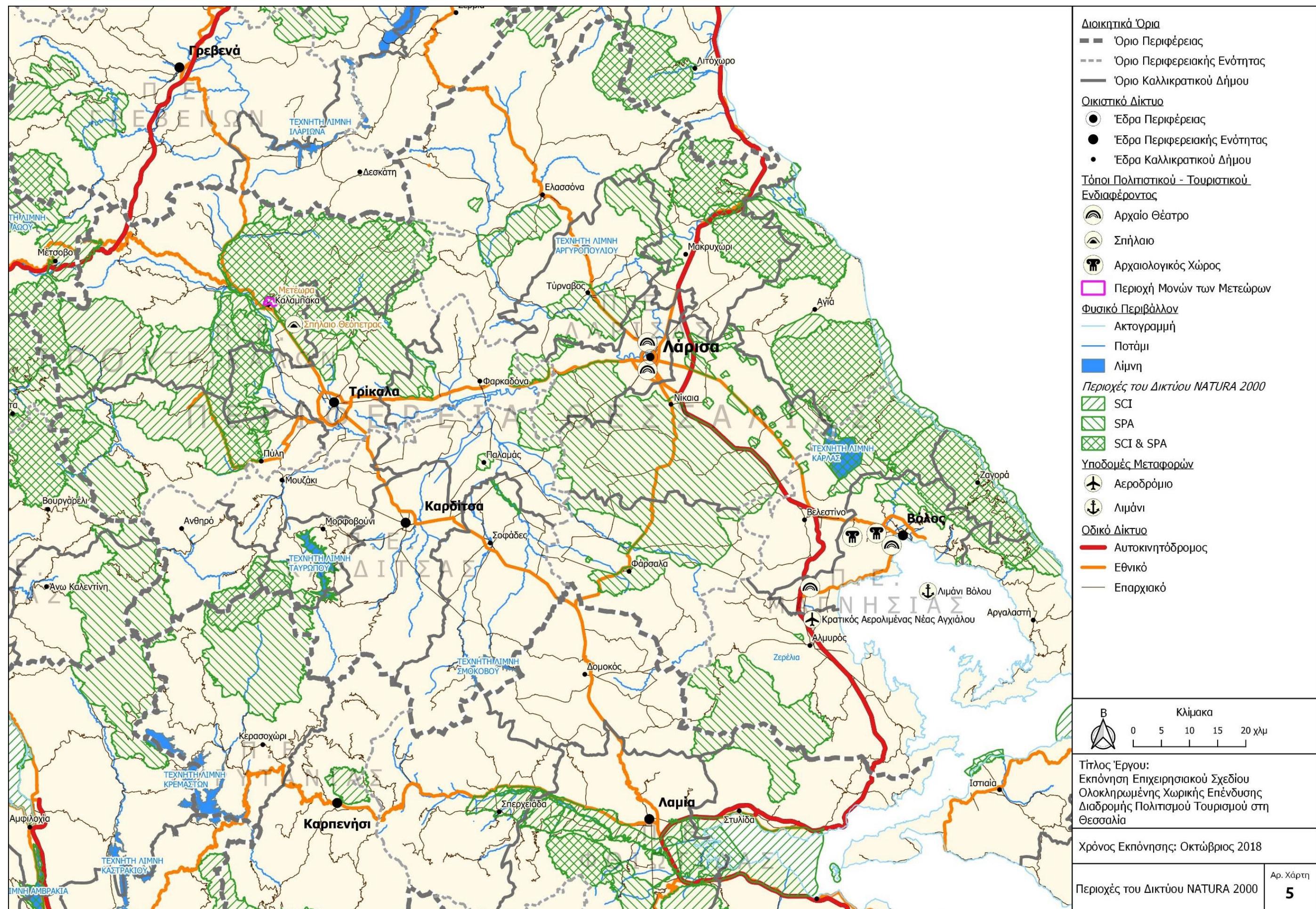
Χάρτης 3 Αποτύπωση του εννοιολογικού άξονα της Διαδρομής Πολιτισμού Τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Χάρτης 4. Περιοχές, άξονες τουριστικής ανάπτυξης και πολιτιστικοί πόροι στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Χάρτης 5. Περιοχές του Δικτύου NATURA 200

